İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TOPLU KONUT YERLEŞİMLERİNDE AÇIK ALANLARIN MEKÂNSAL VE DAVRANIŞSAL BOYUTLARDA İNCELENMESİ: AMSTERDAM VE KOPENHAG DURUM İNCELEMELERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Burak MANGUT

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Yüksek Lisans Programı

MAYIS 2015

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TOPLU KONUT YERLEŞİMLERİNDE AÇIK ALANLARIN MEKÂNSAL VE DAVRANIŞSAL BOYUTLARDA İNCELENMESİ: AMSTERDAM VE KOPENHAG DURUM İNCELEMELERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Burak MANGUT

(502131004)

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Yüksek Lisans Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ahsen ÖZSOY

4 Mayıs 2015

İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü'nün 502131004 numaralı Yüksek Lisans öğrencisi, Burak MANGUT, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı "TOPLU KONUT YERLEŞİMLERİNDE AÇIK ALANLARIN MEKÂNSAL VE DAVRANIŞSAL BOYUTLARDA İNCELENMESİ: AMSTERDAM VE KOPENHAG DURUM İNCELEMELERİ" başlıklı tezini, aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı: **Prof. Dr. Ahsen ÖZSOY** ……..
İstanbul Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri: **Prof. Dr. Gülçin PULAT GÖKMEN** ……..
İstanbul Teknik Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Özgür BİNGÖL ……..
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Teslim Tarihi: 4 Mayıs 2015

Savunma Tarihi: 28 Mayıs 2015

ÖNSÖZ

Toplu konut 19. ve 20. yüzyıl boyunca mimarlık tartışmalarının üzerine şekillendiği önemli bir konu olmuştur. Kitlelerin barınma ihtiyaçlarını karşılamaya ilişkin hedefler çeşitli coğrafyalarda, kültürlerde ve boyutlarda ele alınmış ve üretilmişlerdir.

Günümüzde çağdaş bir bakış açısı ile toplu barınma kültürü kalabalıklaşan ve büyüyen şehirlere adapte olmaya çalışmaktadır. Bu süreçte; açık alanlar kentsel yaşantının ve toplumsal ilişkilerin gelişebilmesi için en temel zemini oluşturmaktadırlar. Toplu konut yerleşimlerinin fiziksel ve sosyal yapıları üzerinde olumlu veya olumsuz önemli etkilere sahiptirler. Gerçekleştirilen bu çalışma bu etkilerin ve açık alanların toplu konut yerleşimlerinde sahip oldukları potansiyellerin araştırılması gerekliliği düşüncesinden ortaya çıkmıştır.

Bu süreçte sahip olduğu derin bilgi ve deneyimleri ile çalışmamın her aşamasında bana destek olan tez danışmanım Prof. Dr. Ahsen Özsoy'a, lisans eğitimimin başlangıcından bu yana bu konu üzerine çalışmam için bana örnek olan Yrd. Doç. Dr. Özgür Bingöl'e, en zor zamanlarımda bana destek olan aileme, mesleki ve manevi yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen Melis Eraydın'a teşekkür ederim.

Mayıs 2015 Burak Mangut

Mimar

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ ..... **v**
İÇİNDEKİLER ..... **vii**
ÇİZELGE LİSTESİ ..... **ix**
ŞEKİL LİSTESİ ..... **xi**
ÖZET ..... **xxi**
SUMMARY ..... **xxiii**
1. GİRİŞ **1**
1.1 Çalışmanın Amacı 1
1.2 Çalışmanın Kapsamı 2
1.3 Çalışmanın Yöntemi 3
2. TOPLU KONUT YERLEŞİMLERİNDE AÇIK ALANLAR VE MEKÂNSAL İLİŞKİLER **5**
2.1 Toplu Konut ve Açık Alanlar ile İlgili Kavramlar 5
2.2 Açık Alan Kullanımı ve Potansiyeller 7
2.3 Açık Alan Kullanımını Etkileyen Kalite Unsurları 8
2.3.1 Güvenlik 11
2.3.2 İşlevsel çeşitlilik 17
2.3.3 Yoğunluk 23
2.3.3.1 İnsan yoğunluğu 24
2.3.3.2 Konut yoğunluğu 25
2.4 Toplu Konut Yerleşimlerinde Açık Alanların Mekânsal Tipleri 31
2.5 Bölüm Sonucu 38
3. İNSAN-ÇEVRE ETKİLEŞİMİ VE AÇIK ALAN KULLANIMI **39**
3.1 Açık Alan Kullanımı ve Kullanıcı İhtiyaçları 39
3.1.1 Fiziksel ihtiyaçlar 40
3.1.2 Sosyal ihtiyaçlar 43
3.1.3 Psikolojik ihtiyaçlar 45
3.2 İnsan-Çevre Etkileşimi Mekanizmaları 47
3.2.1 Egemenlik alanı 47
3.2.2 Kişisel alan 49
3.2.3 Mahremiyet 51
3.2.4 Aidiyet 53
3.3 Mekân Kullanımında Davranışsal Bileşenler 55
3.3.1 Sosyal ilişki düzeyleri 55
3.3.2 Kenar etkisi 59
3.4 Bölüm Sonucu 63
4. TOPLU KONUT YERLEŞİMLERİNDE AÇIK ALAN KULLANIMINI DEĞERLENDİRMEYE YÖNELİK "DURUM İNCELEMELERİ" **65**
4.1 20. Yüzyılda Tarihsel Dönemler ve Toplu Konut Üretim Süreçleri 65
4.1.1 Birinci Dünya Savaşı ve Büyük Buhran dönemi 66
4.1.2 İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem 67

4.1.3 Liberalleşme sonrası dönem ……..……..... 69
4.2 Alan Çalışmasının Metodolojisi ……...…….. 70
4.3 Kentsel Gelişim Stratejileri ……..…...……..... 78
4.3.1 Amsterdam …….……. 79
4.3.2 Kopenhag …….……82
4.4 Durum İncelemeleri ……...……..……...……... 85
4.4.1 Amsterdam kentsel alanı ….……...…….. 86
4.4.1.1 Het Funen toplu konut yerleşimi; 1998-2011, Frits van Dongen 86
4.4.1.2 GWL-Terrein toplu konut yerleşimi; 1993-1998, Kees Christiaanse-KCAP ..……..…….. 91
4.4.1.3 Havaneiland-Ijburg toplu konut yerleşimi; 1999-2008, Frits van Dongen-Koschuch Architects and Planners …….……..……..… 95
4.4.1.4 Doğu Liman Bölgesi Yenilemesi - KNSM toplu konut yerleşimi; 1988-1995, Jo Coenen ……..……..……..……..… 100
4.4.1.5 Doğu Liman Bölgesi Yenilemesi-Java toplu konut yerleşimi; 1991-2000, Soeters van Eldonk …….……..……..…….. 105
4.4.1.6 Doğu Liman Bölgesi Yenilemesi-Borneo ve Sporenburg toplu konut yerleşimi; 1986-2010, Adriaan Geuze-West 8 ……...…….……112
4.4.1.7 Bijlmermeer toplu konut yerleşimi; 1966-1968, Georg Siegfried Nassuth-Amsterdam Kentsel Gelişim Ofisi ……..…..…….. 117
4.4.2 Kopenhag kentsel alanı ……...……...……. 123
4.4.2.1 Tinggården I toplu konut yerleşimi; 1971-1978, Tegnestuen Vandkunsten …….…… 123
4.4.2.2 Tinggården II toplu konut yerleşimi; 1983-1984, Tegnestuen Vandkunsten ……. 130
4.4.2.3 Sølbjerg Have toplu konut yerleşimi; 1978-1981, Faelles Tegnestuen .……..……..…….. 136
4.4.2.4 Sluseholmen toplu konut yerleşimi; 2002-2008, Soeters van Eldonk, Arkitema Architects ….....……. 141
4.4.2.5 Galgebakken toplu konut yerleşimi; 1971-1974, Jens Peter Storgaard, Hanne Coopersen, Jørn Ørum-Nielsen og, Anne Ørum-Nielsen ……...……..…. 147
4.4.2.6 Ørestad toplu konut yerleşimi; 1994-..., KHR Arkitekter-ARKKI ……..……... 153
4.4.2.7 Høje Gladsaxe toplu konut yerleşimi; 1964-1968, P.E. Hoff, B. Windinge, J.J. Møller, K. Agertoft, A. Poulsen ……...…...……158
4.5 Bölüm Sonucu ……..…..……..163
5. SONUÇ VE ÖNERİLER ……..……..... 167
KAYNAKLAR ……..……...…. 171
EKLER ……..……..……... 183
ÖZGEÇMİŞ ….....…..…..... 189

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 4.1 : Sokak-bina-avlu kesitinde açık mekânların biçimlenişi (Panerai ve diğ, 2004'den uyarlanmıştır.)…..……...…… 67

Çizelge 4.2 : Durum incelemesi gerçekleştirilen toplu konut yerleşimlerinin seçim kriterleri …….....……...……. 73

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1 : Açık mekânlarda insan varlığı ve canlı kentsel yaşantı; Jordaan, Amsterdam (Mangut, 2014) ……..…….. 12
Şekil 2.2 : Açık mekânda kadın kullanıcılar; Strøget Caddesi, Kopenhag (Mangut, 2014) …...……...…….. 13
Şekil 2.3 : Oyun oynayan çocuklar ve onları izleyen ebeveynler; Java Adası, Amsterdam (Mangut, 2014) ……. 14
Şekil 2.4 : Zemin katlarda yer alan aktif kullanımlar; Haarlemmerstraat, Amsterdam (Mangut, 2014) ……. 15
Şekil 2.5 : Kullanıcılara ait kişisel eşyalar; Jordaan, Amsterdam (Mangut, 2014) ……... 17
Şekil 2.6 : Açık mekânlarda günlük kullanıma dair izler; Tinggarden, Kopenhag (Mangut, 2014) ……..… 17
Şekil 2.7 : Açık alan rutinlerini çeşitlendiren ticari işlevler, Amsterdam (Mangut, 2014) …… 19
Şekil 2.8 : Okul bahçesi ve kamusal meydan olarak kullanılan Israels Plads, Kopenhag (Mangut, 2014) ……... 20
Şekil 2.9 : Zemin kat-açık mekân kesişimi, Jordaan, Amsterdam (Mangut, 2014) . 21
Şekil 2.10 : Zemin katlarda yer alan ticari işlevler, Amsterdam (Mangut, 2014) … 21
Şekil 2.11 : Aktif zemin kat kullanımı; Leidsestraat, Amsterdam (Mangut, 2014) . 22
Şekil 2.12 : Yapı giriş - çıkışları ve zemin kat - açık mekân kesişimi; Jordaan, Amsterdam (Mangut, 2014) ……... 23
Şekil 2.13 : Aynı konut yoğunluğuna ve farklı zemin paylarına sahip dokuz farklı örgütlenme biçimi (Per ve diğ, 2015) …… 25
Şekil 2.14 : 75 konut/hektar yoğunluğa sahip üç farklı kentsel örüntü biçimi (Url-1) ……. 26
Şekil 2.15 : Durum incelemesi gerçekleştirilen toplu konut yerleşimlerinin konut yoğunluklarına göre değerlendirilmesi …….. 30
Şekil 2.16 : Anıtsal mimari öğe; Unite d'Habitation, Marsilya, Fransa (Url-2) ….. 31
Şekil 2.17 : Mimari öğeler ve aralarında oluşan bağ; San Gimignano, İtalya (Carr ve diğ, 1992) ……..…. 31
Şekil 2.18 : Kentsel örüntüleri oluşturan faktörler (von Meiss, 1990) ……. 32
Şekil 2.19 : Saint Die planı ve Parma kent dokusu (Rowe ve Koetter, 1983) …….. 32
Şekil 2.20 : Konut birimlerinin bir araya geliş biçimleri ve açık mekânların

biçimlenişi …….. 35
Şekil 2.21 : Durum incelemesi gerçekleştirilen toplu konut yerleşimlerinde açık alanların konut birimlerinin bir araya geliş biçimleri doğrultusunda değerlendirilmesi …..…… 37
Şekil 3.1: Maslow'un "İhtiyaçlar Hiyerarşisi Teoremi" (Url-3) …….. 40
Şekil 3.2 : Açık mekânda gerçekleştirilen aktivitelere güneş ışınlarının etkisi, Jordaan, Amsterdam (Mangut, 2014) ……..… 41
Şekil 3.3 : Açık mekânda aktivite odaklı yönlendirilmiş oturma elemanları, Amsterdam (Özsoy, 2004) ……..……..…….. 42
Şekil 3.4 : Durağan aktivitelerin gelişimi için tasarlanmış açık mekân, Amagertorv açık mekânı, Kopenhag (Mangut, 2014) ……. 42
Şekil 3.5: Görme engelli kullanıcılar için tasarlanmış yaya mekânı, Købmergade, Kopenhag (Mangut, 2014) …….……..……..…… 42
Şekil 3.6: İçilebilir su üniteleri (Url-4) …….....…...…..... 43
Şekil 3.7: İçilebilir su üniteleri; Leidseplein, Amsterdam (Url-5) .....…..... 43
Şekil 3.8: Seyyar yeme-içme birimleri; Kultorvet, Kopenhag (Mangut, 2014) ….. 43
Şekil 3.9: Temel yeme-içme birimleri; Nytorv, Kopenhag (Mangut, 2014) ……..... 43
Şekil 3.10: Açık mekânda pasif ilişki, Sankt Hans Torv, Kopenhag (Mangut, 2014) .. …….. 44
Şekil 3.11 : İnsanların çevre ve diğer insanlar ile kurdukları aktif ve pasif ilişki; Strøget caddesi, Kopenhag (Mangut, 2014) ……..... 44
Şekil 3.12 : Doğal malzemeler, su öğesi-taş-çim; Cruqiuseiland, Amsterdam (Mangut, 2014) …….. 45
Şekil 3.13 : Doğal malzemeler, taş - çim - ahşap; Poul Hartings Gade, Kopenhag (Mangut, 2014) …..……..... 45
Şekil 3.14 : Açık mekânda yer alan heykeller; Hyldespjseldet toplu konut yerleşimi, Kopenhag (Mangut, 2014) ……..……..... 46
Şekil 3.15 : Açık mekânda yer alan heykeller; Amager Vest bölgesi toplu konut yerleşimi, Kopenhag (Mangut, 2014) ……..… 46
Şekil 3.16 : Amsterdam Doğu Liman Bölgesi Sporenburg toplu konut yerleşimi Tegelbergplein açık mekânı ve "Fragmant from a Living Room-Reduced to 88%" heykeline ait eskiz perspektif (Mangut, 2014) …. 46
Şekil 3.17 : Jørgen Haugen Sørensen'e ait kamusal heykel ve Sankt Hans Torv açık mekânı, Kopenhag (Mangut, 2014) …… 47
Şekil 3.18 : Fiziksel ve görsel sınırlar ile tanımlanan egemenlik alanı; Havaneiland-Ijburg, Amsterdam (Mangut, 2014) ……. 48
Şekil 3.19 : Sembolik sınırlar ile tanımlanan egemenlik alanı; Tinggarden toplu konut yerleşimi, Køge (Mangut, 2014) …….. 49
Şekil 3.20 : Kamusal açık mekânda kişisel alan ve insan - insan etkileşimi; Museumplein, Amsterdam (Mangut, 2014) …….. 49
Şekil 3.21 : Kamusal açık mekânda kişisel alan ve insan-insan etkileşimi; Kultorvet, Kopenhag ……..…. 50

Şekil 3.22 : İnsan-insan etkileşimi (Gehl, 2010) ……..….....50
Şekil 3.23 : Fiziksel, görsel ve sembolik sınırlar ile sağlanan yüksek oranda mahremiyet; Java adası, Amsterdam (Mangut, 2014) ……... 52
Şekil 3.24 : Özel açık mekânda düşük mahremiyet düzeyi; Het Funen, Amsterdam (Mangut, 2014) …….. 52
Şekil 3.25 : Bireysel ve toplu aktivitelere göre değişen mahremiyet dereceleri; Nyhaven, Kopenhag (Mangut, 2014) ……...…. 53
Şekil 3.26: İnsan-mekân bağı, bank olarak kullanılan eski yapı elemanları; Java adası, Amsterdam (Mangut, 2014) ……. 54
Şekil 3.27 : Yerleşimin açık mekânlarında aidiyet hissini güçlendirmek için eski kullanıma dair tarihsel izler; Java adası, Amsterdam (Mangut, 2014) .. 54
Şekil 3.28 : Açık mekânlarda hafta sonları düzenlenen ikinci el eşya satışı; Hyldespjseldet toplu konut yerleşimi, Kopenhag (Mangut, 2014) …… 55
Şekil 3.29 : Hiyerarşik açık alan dizisi (Newman, 1972) …….....56
Şekil 3.30 : Alt grupların bir araya gelmesi ile oluşmuş Bo01 toplu konut yerleşimi; Malmö, İsveç (Url-6) ……. 57
Şekil 3.31 : Konut ile sokak kesişiminde yer alan yarı-özel açık mekânlar; Jordaan, Amsterdam (Mangut, 2014) ……... 58
Şekil 3.32 : Farklı kullanıcılar tarafından farklı aktiviteler için kullanılan yarı-özel açık mekânlar; Jordaan, Amsterdam (Mangut, 2014) ……... 59
Şekil 3.33 : Kentsel objelerin etrafında gerçekleştirilen durağan aktiviteler; Plaza del Campo, Siena (Gehl, 2010) ……... 60
Şekil 3.34 : Durağan aktiviteler ve kenar etkisi, Amsterdam (Mangut, 2014) …..... 60
Şekil 3.35 : Hareketli ve durağan aktiviteler; Jordaan, Amsterdam (Mangut, 2014) ……..... 61
Şekil 3.36 : Hareketli ve durağan aktiviteler; Jordaan, Amsterdam (Mangut, 2014) ……..... 61
Şekil 3.37 : Mekânda gerçekleşen aktivitelerin izlenebilmesi (Gehl, 2010) …..... 61
Şekil 3.38 : Hem içerde, hem de dışarıda bulunmak (Gehl, 2010) …..…..…..... 62
Şekil 4.1 : Geleneksel kent dokusunun modernist lineer bloğa dönüşümü; May, 1926 (Panerai ve diğ, 2004) ……..… 66
Şekil 4.2 : Seidlung Westhausen toplu konut yerleşimi; May, 1931 (Panerai ve diğ, 2004) …… 67
Şekil 4.3 : Seidlung Westhausen toplu konut yerleşimine ait kesit; May, 1931 (Panerai ve diğ, 2004) ……. 67
Şekil 4.4 : Molenwijk toplu konut yerleşimi, Amsterdam (Url-7) ……..…..... 68
Şekil 4.5 : Yüksek yoğunluklu-az katlı Galgebakken konut yerleşimi, Kopenhag (Url-8) …….. 69
Şekil 4.6 : Doğu Liman Bölgesi, Amsterdam (Url-9) ……...……..... 70
Şekil 4.7 : Amsterdam'da durum incelemesi gerçekleştirilen toplu konut yerleşimleri (Url-6) ……. 76
Şekil 4.8 : Kopenhag'da durum incelemesi gerçekleştirilen toplu konut yerleşimleri (Url-6) ……. 77
Şekil 4.9 : Køge'de durum incelemesi gerçekleştirilen toplu konut yerleşimleri (Url-

6) ……. 77
Şekil 4.10 : 17. yüzyılın ortalarında Amsterdam (Url-10) …..……..……..... 79
Şekil 4.11 : Amsterdam ve Kopenhag kent dokuları (Url-6) ……..... 80
Şekil 4.12 : 19. yüzyılın sonlarında Amsterdam ve çeper bölgeler (Url-11) ……... 81
Şekil 4.13 : Yaya-bisiklet-araç ortak kullanımına sahip Woonerf sokağı, (Carr ve diğ, 1992) ……... 82
Şekil 4.14 : Kent surlarının yıkılması sonucu tarihi kentin çeperinde gelişen dört bölge (Url-6) ……. 83
Şekil 4.15 : "Finger Plan" (Url-12) ……..……... 84
Şekil 4.16 : Kopenhag "Finger Plan" 1947-2007 (Url-13) ……... 84
Şekil 4.17 : Yaya öncelikli taşıt yoluna sahip toplu konut yerleşimi; Abildgaardsgade sokağı, Kopenhag (Mangut, 2014) ……..... 85
Şekil 4.18 : Het Funen Yerleşimi, Ölçek: 1/10.000 (Url-6) ……. 86
Şekil 4.19 : Yerleşimin havadan görünümü (Url-14) ……... 87
Şekil 4.20 : Bahçeşehir ve geleneksel çeperbloğun birleşimi (Url-15) ……... 87
Şekil 4.21: Yerleşimin açık mekânlarının sosyal ilişki düzeylerine göre değerlendirilmesi ……. 88
Şekil 4.22 : Yerleşimin çeperinde yer alan girişleri kısmen sınırlayan parmaklıklar (Mangut, 2014) …….. 88
Şekil 4.23 : Yarı-özel yaya yolları (Mangut, 2011) …….. 89
Şekil 4.24 : Yaya yolları (Mangut, 2011) ……. 89
Şekil 4.25 : Kullanıcılara ait kişisel eşyalar ve döşeme malzemesindeki farklılıklar (Mangut, 2014) …….……. 89
Şekil 4.26 : Özel açık mekân kullanımları (Mangut, 2014) ……. 89
Şekil 4.27 : Özel açık mekânlar (Mangut, 2014) ……..… 89
Şekil 4.28 : Özel kullanımlar (Mangut, 2014) …….. 89
Şekil 4.29 : Yerleşim planları (Mangut, 2014) ……. 90
Şekil 4.30 : Yarı-kamusal park ve heykeller (Mangut, 2014) …….. 90
Şekil 4.31 : GWL-Terrein Yerleşimi, Ölçek: 1/10.000 (Url-6) …… 91
Şekil 4.32 : Yerleşimin havadan görünümü (Url-17) …….. 92
Şekil 4.33: Yerleşimin açık mekânlarının sosyal ilişki düzeylerine göre değerlendirilmesi ……...……. 92
Şekil 4.34 : Yarı-kamusal yaya yolları ve doğal peyzaj (Mangut, 2014) ……..… 93
Şekil 4.35 : Sosyal konut nitelikli 8-10 katlı lineer blok (Mangut, 2014) ……..... 93
Şekil 4.36 : Yarı-kamusal yaya yolları (Mangut, 2014) ……... 94
Şekil 4.37 : Sınırlar (Mangut, 2014) ……. 94
Şekil 4.38 : Bina cephelerinde ve açık mekânlarda kullanılan tuğla malzemeler (Mangut, 2014) ……..…. 94
Şekil 4.39 : Havaneiland-Ijburg Yerleşimi, Ölçek: 1/10.000 (Url-6) ……... 95
Şekil 4.40 : Yerleşimin havadan görünümü (Url-18) ……... 96
Şekil 4.41: Yerleşimin açık mekânlarının sosyal ilişki düzeylerine göre değerlendirilmesi ……. 96
Şekil 4.42 : Ed Pelsterpark (Mangut, 2014) ……. 97
Şekil 4.43 : İç avlulara geçişler (Mangut, 2014) …….. 97

Şekil 4.44 : Pasajlar ve yapı girişleri (Mangut, 2014) 97
Şekil 4.45 : İç avlular; sıra konutlar ve araç parkları (Mangut, 2014) 97
Şekil 4.46 : Batık bahçeler (Mangut, 2014) 97
Şekil 4.47 : Zemin katlarda ye alan ticari işlevler (Mangut, 2014) 98
Şekil 4.48 : Kot farklılıkları ve özel bahçeler (Mangut, 2014) 98
Şekil 4.49 : Özel açık mekânlar ve sınırlar (Mangut, 2014) 99
Şekil 4.50 : Yarı-özel iç sokak (Mangut, 2014) 99
Şekil 4.51 : KNSM Yerleşimi, Ölçek: 1/10.000 (Url-6) 100
Şekil 4.52 : Yerleşimin havadan görünümü (Url-19) 101
Şekil 4.53 : Yerleşimin güneyden görünümü (Mangut, 2014) 101
Şekil 4.54: Yerleşimin açık mekânlarının sosyal ilişki düzeylerine göre değerlendirilmesi 101
Şekil 4.55 : KNSM bulvarı (Mangut, 2014) 102
Şekil 4.56 : Levantkade sokağı (Mangut, 2014) 102
Şekil 4.57 : Yeme-içme birimleri (Mangut, 2014) 103
Şekil 4.58 : Güney rıhtımı (Mangut, 2014) 103
Şekil 4.59 : Piraeus konut bloğuna ait yarı-kamusa avlu (Mangut, 2011) 103
Şekil 4.60 : Yenilenen yapılara ait özel açık mekân (Mangut, 2014) 103
Şekil 4.61 : Mien Ruys Park (Mangut, 2014) 104
Şekil 4.62 : Mien Ruys Park (Mangut, 2014) 104
Şekil 4.63 : Barcelona konut bloğuna ait pasaj (Mangut, 2014) 104
Şekil 4.64 : Emerald Empire konut bloğuna ait yarı-kamusal avlu (Mangut, 2011) 104
Şekil 4.65 : Java Yerleşimi, Ölçek: 1/10.000 (Url-6) 105
Şekil 4.66 : 20. yüzyılın başında ve sonunda Java adası (Url-20) 106
Şekil 4.67: Yerleşimin açık mekânlarının sosyal ilişki düzeylerine göre değerlendirilmesi 106
Şekil 4.68 : Yerleşimin havadan görünümü (Url-21) 107
Şekil 4.69 : Yaya ve bisiklet odaklı sokak, Kratontuin avlusu (Url-22) 107
Şekil 4.70 : Yarı-kamusal sokak (Mangut, 2011) 107
Şekil 4.71 : Çocuk oyun alanları Taman Sapituin avlusu (Mangut, 2014) 108
Şekil 4.72 : Çocuk oyun alanları (Mangut, 2014) 108
Şekil 4.73 : Bisiklet parkları, oturma elemanları ve yarı-kamusal Imogirituin avlusu (Mangut, 2014) 109
Şekil 4.74 : Yaz aylarında plaj olarak kullanılan açık mekân (Mangut, 2014) 109
Şekil 4.75 : Özel açık mekânlar (Mangut, 2014) 110
Şekil 4.76 : Balkonlar (Mangut, 2011) 110
Şekil 4.77 : Cepheler (Mangut, 2014) 111
Şekil 4.78 : 5.4 metre yapı genişliğine sahip kanal evleri (Mangut, 2014) 111

Şekil 4.79 : Imogirituin avlusu (Mangut, 2014) ……. 111
Şekil 4.80 : Taman Saputuin avlusu (Mangut, 2014) ……. 111
Şekil 4.81 : Borneo ve Sporenburg Yerleşimi, Ölçek: 1/10.000 (Url-6) …… 112
Şekil 4.82 : Yerleşimin genel planlama stratejisi (Url-24) ……. 112
Şekil 4.83 : Yerleşim maketi (Url-25) …… 113
Şekil 4.84: Yerleşimin açık mekânlarının sosyal ilişki düzeylerine göre değerlendirilmesi ……. 113
Şekil 4.85: Rekreatif yeşil bant, Sporenburg adası (Mangut, 2014) …….. 114
Şekil 4.86 : Zemin katların uzantısı olarak kullanılan kaldırımlar (Mangut, 2014) … …… 115
Şekil 4.87 : Konut-açık mekân ilişkisi (Url-26) ……. 115
Şekil 4.88 : Zemin katların açılımı (Mangut, 2014) ……..…… 115
Şekil 4.89 : Kişisel eşyalar (Mangut, 2014) ……... 116
Şekil 4.90 : Sembolik ve görsel sınırlar (Özsoy, 2004) ……... 116
Şekil 4.91 : İçe dönük yapılaşma (Mangut, 2014) …….. 116
Şekil 4.92 : Bijlmermeer Yerleşimi, Ölçek: 1/10.000 (Url-6) …… 117
Şekil 4.93 : Yerleşimin 1960'lardaki görünümü (Url-27) …….. 118
Şekil 4.94: Yerleşimin açık mekânlarının sosyal ilişki düzeylerine göre değerlendirilmesi ……. 118
Şekil 4.95 : Çok katlı konut bloklarının kuzeyden görünümü (Mangut, 2014) 119
Şekil 4.96 : Koridorlu konut bloğu (Mangut, 2014) ……... 119
Şekil 4.97 : Az katlı sıra konutların çeperinde yer alan çocuk oyun alanları (Mangut, 2014) ……. 119
Şekil 4.98 : Mevcut çok katlı bloklar, ek konut yapıları ve yükseltilmiş araç parkları (Mangut, 2014) …… 120
Şekil 4.99 : Karma işlevli yapılar ve araç parkları (Mangut, 2014) ……... 120
Şekil 4.100 : Konut blokları-insan ilişkisi (Mangut, 2014) ……..…….. 121
Şekil 4.101 : Yapı-açık alan ilişkisini kesintiye uğratan yükseltilmiş yapı girişleri ve araç parkları (Mangut, 2014) …… 121
Şekil 4.102 : Yerleşimin doğusunda yer alan, yenileme sonrası inşa edilen az katlı sıra konutlar; özel bahçeler-kaldırım ilişkisi (Mangut, 2014) …… 122
Şekil 4.103 : Her biri aynı cephe kompozisyonuna sahip konut blokları (Mangut, 2014) ……..……. 122
Şekil 4.104 : Terk edilmiş izlenimi veren açık mekânlar (Mangut, 2014) …..…... 122
Şekil 4.105 : Tinggården Yerleşimi, Ölçek: 1/10.000 (Url-6) ……..……. 123
Şekil 4.106 : Yerleşim planı (Gehl, 1971) ……. 124
Şekil 4.107 : Yerleşimin güneyden görünümü (Url-28) ……. 124
Şekil 4.108 : Yerleşimin açık mekânlarının sosyal ilişki düzeylerine göre

değerlendirilmesi ……..…… 124
Şekil 4.109 : Kamusal nitelikli yaya-bisiklet-araç yolu (Url-28) ……... 125
Şekil 4.110 : Açık mekânlarda ortak kullanıma ait izler (Mangut, 2014) …….. 126
Şekil 4.111 : Yarı-kamusal açık alan (Mangut, 2014) …… 126
Şekil 4.112 : Aktif açık alan kullanımları (Mangut, 2014) ……..... 127
Şekil 4.113 : Ortak kullanımlar (Mangut, 2014) …… 127
Şekil 4.114 : Etkin tanımlanmış egemenlik alanları ve özel açık mekân kullanımları (Mangut, 2014) ……... 127
Şekil 4.115 : Açık mekânlar ile etkileşimli bir biçimde örgütlenen konut birimleri (Mangut, 2014) ……... 128
Şekil 4.116 : Sosyal tesis ve renk temaları (Mangut, 2014) ……...…… 128
Şekil 4.117 : Renk temaları (Mangut, 2014) …….. 128
Şekil 4.118 : Hiyerarşik açık alan kullanımlar, Alt grup A (Gehl, 1971) ……..... 129
Şekil 4.119 : Tinggården II Yerleşimi, Ölçek: 1/10.000 (Url-6) …… 130
Şekil 4.120 : Tinggården II yerleşim planı (Url-29) ……... 131
Şekil 4.121: Yerleşimin açık mekânlarının sosyal ilişki düzeylerine göre değerlendirilmesi ……. 131
Şekil 4.122 : Kamusal cadde ve sosyal tesis (Mangut, 2014) …… 132
Şekil 4.123 : Yarı-kamusal sokak (Mangut, 2014) ……. 132
Şekil 4.124 : Yarı-kamusal sokak (Url-29) …… 132
Şekil 4.125 : Kamusal cadde ve dinlenme alanları (Mangut, 2014) …….. 133
Şekil 4.126: İşlikler (Mangut, 2014) ……..…. 133
Şekil 4.127 : Yarı-kamusal sokak ve egemenlik alanları (Mangut, 2014) ……. 134
Şekil 4.128 : Yapı girişleri (Mangut, 2014) ……... 134
Şekil 4.129 : Yarı-kamusal sokak ve kişisel eşyalar (Mangut, 2014) …… 134
Şekil 4.130 : Ortak kullanım alanları ve güvenli kullanıma dair sembolik izler (Mangut, 2014) …….. 135
Şekil 4.131 : Saman ve çöp yakma kazanı (Mangut, 2014) …….. 135
Şekil 4.132 : Ortak kullanım alanı ve çöp deposu (Mangut, 2014) …… 135
Şekil 4.133 : Sølbjerg Have Yerleşimi, Ölçek: 1/10.000 (Url-6) ……... 136
Şekil 4.134 : Yerleşimin izometrik görünümü (Url-30) ……. 136
Şekil 4.135 : Tren yolu ve çok katlı çeper blok (Mangut, 2014) …… 137
Şekil 4.136 : Yerleşimin açık mekânlarının sosyal ilişki düzeylerine göre değerlendirilmesi ……. 137
Şekil 4.137 : Yarı-kamusal iç sokak ve batık oyun alanları (Url-31) ……. 138
Şekil 4.138 : Yarı-kamusal iç sokak (Mangut, 2014) ……. 138
Şekil 4.139 : İç sokak (Url-31) ……... 138
Şekil 4.140 : Yarı-özel açık mekân (Url-32) …….. 138

Şekil 4.141 : Yarı-özel okul bahçesi (Mangut, 2014) …… 138
Şekil 4.142 : Yarı-kamusal iç sokak ve özel bahçeler (Mangut, 2014) …….. 139
Şekil 4.143 : Az katlı sıra konutlar ve insan ölçeğinde iç sokak (Mangut, 2014) .. 140
Şekil 4.144 : Parçalı yüzeyler oluşturan cephe malzemeleri (Mangut, 2014) …… 140
Şekil 4.145 : Sluseholmen Yerleşimi, Ölçek: 1/10.000 (Url-6) ……. 141
Şekil 4.146 : Dönüşüm öncesine ve sonrasına ait yerleşim planları (Url-33) …… 142
Şekil 4.147 : Yerleşimin açık mekânlarının sosyal ilişki düzeylerine göre değerlendirilmesi .....……. 142
Şekil 4.148 : Yarı-özel avlular, bisiklet parkları, ortak kullanım alanları ve durağan aktiviteler (Url-34) ……. 143
Şekil 4.149 : Yarı-kamusal araç-bisiklet-yaya sokağı (Url-33) …….. 143
Şekil 4.150 : Avluların altında yer alan otoparklara ait yaya çıkışları (Url-33) …. 144
Şekil 4.151 : Yarı-özel avlular ve çocuk oyun alanları (Mangut, 2014) …… 144
Şekil 4.152 : Çocuk kullanıcılar (Mangut, 2014) ……... 145
Şekil 4.153 : Ortak kullanım alanları ve değiştirilebilir kent mobilyaları (Mangut, 2014) ……. 145
Şekil 4.154 : Özel bahçeler (Mangut, 2014) ……... 145
Şekil 4.155 : Düzenli kullanıma dair izlere sahip özel açık mekânlar (Mangut, 2014) …….. 145
Şekil 4.156 : Kanal cephesinde yer alan balkonlar ve pontonlar (Mangut, 2014) .. ……..145
Şekil 4.157 : Kanal cephelerinde yer alan pontonlar (Mangut, 2014) ……... 146
Şekil 4.158 : Galgebakken Yerleşimi, Ölçek: 1/10.000 (Url-6) ……..... 147
Şekil 4.159: Yerleşimin açık mekânlarının sosyal ilişki düzeylerine göre değerlendirilmesi ……. 148
Şekil 4.160 : Yarı-kamusal sokak ve yükseltilmiş yarı-özel sokak geçişi (Mangut, 2014) …….. 148
Şekil 4.161 : Yarı-özel sokak girişi (Mangut, 2014) …….. 148
Şekil 4.162 : Yarı-özel sokak ve özel bahçeler (Mangut, 2014) …… 149
Şekil 4.163 : Yarı-özel bahçeler (Mangut, 2014) ……... 149
Şekil 4.164 : Yükseltilmiş yarı-özel sokaklar ve özel bahçeler (Mangut, 2014) ... 150
Şekil 4.165 : Depolar ve ahşap lentolar (Mangut, 2014) …… 150
Şekil 4.166 : Ortak kullanıma açık okul bahçesi (Mangut, 2014) …….. 150
Şekil 4.167 : Çocuk oyun alanları (Mangut, 2014) …… 150
Şekil 4.168 : Konut birimlerine ait plan, kesit ve görünüşler (Url-35) …….. 151
Şekil 4.169 : Özel açık mekânlar (Mangut, 2014) …….. 151
Şekil 4.170 : Kişisel kullanıma dair izler (Mangut, 2014) ……. 152
Şekil 4.171 : Toplu etkinliklerde kullanılan kent mobilyaları (Mangut, 2014) ….. 152

Şekil 4.172 : Çöp ayrıştırma barınakları (Mangut, 2014) …….. 152
Şekil 4.173 : Ørestad Yerleşimi, Ölçek: 1/10.000 (Url-6) ……. 153
Şekil 4.174 : Yerleşimin havadan görünümü (Url-36) ……... 154
Şekil 4.175: Yerleşimin açık mekânlarının sosyal ilişki düzeylerine göre değerlendirilmesi ……. 154
Şekil 4.176 : Yarı-kamusal avlu ve pasaj (Mangut, 2014) ……. 155
Şekil 4.177 : Yükseltilmiş avlular (Mangut, 2014) …… 155
Şekil 4.178 : Konut blokları ve açık mekânlar arasındaki ilişki (Mangut, 2014) .. 155
Şekil 4.179 : Yerleri değiştirilebilir kent mobilyaları (Mangut, 2014) …….. 156
Şekil 4.180 : Geniş açık mekânlar ve konut blokları (Mangut, 2014) ……... 156
Şekil 4.181 : Kamusal açık mekân ve konut blokları (Mangut, 2014) ……..…... 157
Şekil 4.182 : Høje Gladsaxe Yerleşimi, Ölçek: 1/10.000 (Url-6) …….. 158
Şekil 4.183 : Yerleşimin havadan görünümü (Url-38) ...…..……. 159
Şekil 4.184 : Yerleşimin genel karakterini oluşturan çok katlı koridorlu bloklar (Mangut, 2014) ……. 159
Şekil 4.185 : Geniş yeşil düzlükler ve konut blokları (Mangut, 2014) …….. 159
Şekil 4.186 : Yerleşimin açık mekânlarının sosyal ilişki düzeylerine göre değerlendirilmesi ..…… 160
Şekil 4.187 : Çok katlı konut blokları ile açık mekânların ilişkisi (Mangut, 2014) …. ……..…… 160
Şekil 4.188 : Yüksek mahremiyet düzeyine sahip özel bahçeler ve yenilenmiş cephe yüzeyleri (Mangut, 2014) …….. 161
Şekil 4.189 : Çok katlı konut blokları ve marketler (Mangut, 2014) ……. 161
Şekil 4.190 : Birbirleriyle kesişmeyen açık alan rutinleri ve terk edilmiş izlenimi veren açık mekânlar (Mangut, 2014) ……..... 162
Şekil 4.191 : Amsterdam kentsel alanında durum incelemesi gerçekleştirilen yerleşimlerin yüzölçümü, yoğunluk, ve arazi yapılaşma miktarı değerleri ……. 165
Şekil 4.192 : Kopenhag kentsel alanında durum incelemesi gerçekleştirilen yerleşimlerin yüzölçümü, yoğunluk, ve arazi yapılaşma miktarı değerleri ……. 166

TOPLU KONUT YERLEŞİMLERİNDE AÇIK ALANLARIN MEKÂNSAL VE DAVRANIŞSAL BOYUTLARDA İNCELENMESİ: AMSTERDAM VE KOPENHAG DURUM İNCELEMELERİ

ÖZET

Kitlesel konut üretimi ihtiyacının karşılanmasına yönelik büyük ölçekli konut yerleşimleri açık mekân örgütlenmeleri açısından önemli potansiyeller taşımaktadır. Toplu barınma kültürü temelinde gelişen örgütlenme kentsel yaşantıyı ve toplumsal ilişkiler bütününü doğrudan biçimlendirmektedir. Çalışma; 20. yüzyılın ikinci yarısında barınma işlevinin gerçekleştiği başlıca alanlar olan toplu konut yerleşimlerindeki açık alanlara odaklanmaktadır. Amaçlanan açık alanların toplu konut yerleşimlerindeki fiziksel ve sosyal örüntüler üzerindeki etkilerini anlamaya çalışmaktır. Bu kapsamda, çalışma mekânsal ve davranışsal boyutlarda incelemeler gerçekleştirerek elde edilen kuramsal veriyi alan çalışması üzerinden değerlendirmeyi hedeflemiştir.

Toplu konut yerleşimleri çalışma kapsamında kentsel doku ile birlikte örgütlenen barınma biçimleri olarak ele alınmaktadır. Açık alanlar; toplu konut üretimindeki temel hedefin konut birimlerinin tekil üretimlerinin ötesinde bu birimlerin bir araya geliş biçimlerinin tasarımı olduğu göz önünde bulundurularak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, açık alanlar kentsel yaşantının ve toplumsal ilişkilerin gelişeceği bir platform olarak ele alınmıştır. Çalışmanın ana kurgusu insan-çevre ve insan-insan etkileşimleri çerçevesinde gelişen ikili yapı üzerinden örgütlenmektedir. Mekânı ve içerisinde gerçekleşen insan davranışlarını etkileşimli bir biçimde çalışmak hedeflenmiştir. Çalışmanın metodolojisi kuramsal araştırmalar ve seçilen yerleşimlerde gerçekleştirilen gözlem, tespit, ve değerlendirmelerin gerçekleştirildiği alan çalışmasından oluşmaktadır.

Çalışma kapsamında öncelikle toplu konut yerleşimlerinde açık alanlar ve mekânsal ilişkileri ele alınmıştır. İkinci bölüm içerisinde toplu konut yerleşimlerinde açık alanların taşıdığı potansiyeller değerlendirilmiş, açık alan kullanımlarını etkileyen kalite unsurları tartışılmıştır. Yerleşimlerin sahip olduğu fiziksel karakteristiklerin açık alan yaşantısı üzerindeki etkileri araştırılmış; güvenlik, işlevsel çeşitlilik, ve yoğunluk olguları incelenmiştir. Konut birimlerinin bir araya geliş biçimlerinin açık alanlar üzerindeki etkileri ortaya konularak mekânsal tipler geliştirilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde insan-çevre etkileşimi çerçevesinde açık alan kullanımları incelenmiştir. Açık mekânlarda kullanıcı ihtiyaçları araştırılmış; fiziksel, sosyal, ve psikolojik boyutlarda konfor düzeyleri irdelenmiştir. Çevresel etkileşim sonucu ortaya çıkan mekanizmalar tartışılmış; egemenlik alanı, kişisel alan, mahremiyet, ve aidiyet olguları incelenmiştir. İnsan-çevre etkileşim

mekanizmalarının yerleşimler üzerindeki etkilerinin anlaşılması amacıyla mekânla ilişkili davranışsal özellikler tartışılmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde Amsterdam ve Kopenhag'da gerçekleştirilen alan çalışmasına yer verilmiştir. Kuramsal çalışmayla irdelenen konuların kullanılmakta olan konut açık mekânları üzerinden değerlendirilmesi amacıyla bu alan çalışması gerçekleştirilmiştir. Durum incelemesi yolu ile değerlendirilen toplu konut yerleşimlerine dair mekânsal özellikler ve niteliksel veriler karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır.

Çalışmanın sonuç bölümünde alan çalışmasından elde edilen sonuçlar kuramsal veri ile birlikte değerlendirilerek toplu konut yerleşimlerinin tasarımında dikkate alınması gereken ipuçları ortaya konmuştur.

THE EXAMINING OF OPEN SPACES IN HOUSING SETTLEMENTS ON SPATIAL AND BEHAVIORAL DIMENSIONS: AMSTERDAM AND COPENHAGEN CASE STUDIES

SUMMARY

This study focuses on the open spaces in housing settlements which fulfill needs of mass housing in 20th century. The main purpose is to display the effects of physical organization forms on open space usage, and analyze the relationship between open space and behavioral treatment of users. In this context, spatial and behavioral analysis had been executed. Furthermore, study aims to evaluate the theoretical data through a case study.

Housing is main function in a city. It is not only build for satisfy user's needs, but also improve social relationship between community. Moreover, housing is not merely a pattern that is generated by conglomeration of buildings. It is an order which formed by buildings and open spaces between buildings. When physical structure is constituted by buildings, interaction of users reveal the social structure. Herein, open spaces are stage for demonstration of social structure.

In the study, housing settlements evaluate as a part of urban pattern. Main approach in production of housing is design of organization forms of housing units rather than simple housing unit. Within this scope, open spaces generate the basis of communal life; it makes possible the interaction of people and relationship of community. Open spaces are essential parts of urban heritage; it fulfills user's physical, social, and psychological needs. Additionally, open spaces play an important educational role, and have notable potentials for social interaction and in fostering community development. As an essential need to live in a healthy and productive urban settlement, natural environment provides to come into contact with land, sun, and green. Especially for children, open spaces usage have positive effects on their mental and physical development.

Interaction of human and nature reveals two structures. Interaction of human-nature constitutes through the physical pattern of the settlements, and interaction of human-human provides the social interaction. Within this scope, the main structure of study develops by considering these two order.

In the second chapter of thesis, open spaces and spatial relations were examined. The potentials of open spaces in housing settlements were evaluated. The quality factors that effect directly the open space usage were discussed. Assistance with hierarchy of needs thesis focuses on three notions; security, diversity of functions, and density. Security is one of the main conditions for achieve a livable environment. Basically,

the presence of other users and communal relationships provide security in open spaces. Surveillance mechanism and effects of security on quality of settlements were discussed in this chapter. Furthermore, the diversity of functions were examined as a need of meaning and readable environment. Stratification of functions and relationship between routines were revealed. Diversity of functions help to get attraction of people on open spaces in various hours of day and various days of week. Moreover, the ground floors of buildings and street plinths were studied to understand the functions on urban life. The potentials of ground floors and the effects of the functions which located at the ground floors were discussed. The relationship between diversity of functions and social homogeneity were examined. Density conditions were discussed as a last quality factor that effect the open space usage. The density of people and density of housing units were analyzed separately to understand the relationship between physical and social structures of settlements. Various organization strategies were examined in relation with floor area ratio. In the last part of chapter, the spatial typology of open spaces were evaluated. In housing settlements the typology of open spaces strictly related to organization forms of housing units. The organization forms of the units unveil the form of the physical patterns, and provide the spatial formation of open spaces in settlements. The interiors form the exteriors. In other words, as a consequence of articulation of housing units form the open spaces.

In the third chapter of thesis, interaction of human-nature and human-human relationships were analyzed. Firstly, the needs of users' in open spaces in hierarchical order were examined. The physical, social, and psychological needs were discussed. Basically; the weather conditions, quality of open space, and supplemental units for physiological needs define the physical comfort level on open space usage. Additionally, stationary activities generate a favorable effect on quality of open space by supporting the surveillance mechanism. Active and passive engagements are notable factors on communal life. Communication with other users and engagement with environment satisfy social needs and raise the quality level of open space. Relaxation and discovery are significant psychological needs in open spaces. Relation with natural materials in open space helps to relaxation. In the second part of the chapter, behavioral mechanisms were evaluated. For a comprehensive examination of open spaces in housing settlements, beside physical features of space, the socio-psychological mechanisms of interaction of human-environment should be analyzed. Territory, personal space, privacy, and place attachment were examined as mechanisms which control human-environment and human-human relationships. Territory, personal space, privacy, and place attachment balance the relation of human-nature and human-human. Territory defines a place where defend and claimed by users. Precise and accurate definition of territories generates active and qualified social relationships. Personal space means an unvisible balloon that helps to generate communal relationships. Gestures, facial expressions, types of activity, and users' personal relations in community form the personal distance. Privacy expresses an opportunity to decide to communicate or not to other users. It serves the function of limited and protected communication. Place attachment is a process that contains the relationships between usage and ownership. It consists of elements of person, place, and process. In the end of the chapter, human behaviors were examined. Effects of behavior setting on environment and notion of edge effect were discussed.

In the fourth chapter of thesis, there is a case study that is produced in Amsterdam and Copenhagen. This case study aims to evaluate the theoretical data through the actual housing settlements which is built in the second half of 20th century. The selection criterions of housing settlements are architectural period, urban strategy, density conditions, socio-economic diversity, and interaction of human-environment. Three periods in 20th century and process of production of mass housing were examined to understand the evolution of open spaces in housing settlements. In the World War I and Great Depression period transformation of urban patterns and effect of modernism were revealed. After the World War II mass production, modernism domination, and the notion of "high density- low rise" that is constituted against to modernism were displayed. In the liberalisation period; the transformation of city centers, rehabilitation process, and effects of petrol crisis on suburbanization were summarized. Amsterdam and Copenhagen's urban development strategies were discussed. "Three Canal Plan" in 17th century and "FingerPlan" were revealed to understand how city and housing patterns are transformed. Finally, the cases that contain the spatial analysis and qualitative data of fourteen housing settlements were displayed. Fourteen housing settlements were analyzed throughout the criterias which constitute in the theorotical part of the thesis. In the last part of the chapter, the consequences of case study were examined. Additionally, the numerical data of housing settlements were compared to understand potentials and deficiency of each settlements.

In the final chapter of thesis; assist by the evaluation of theoretical data and consequences of case study, some clues that is needed to be considered in design of housing settlements were displayed.

1. GİRİŞ

Şehirler; fiziksel, ekonomik, toplumsal, ve kültürel boyutları olan yerleşim alanını ifade etmektedir. Kullanıcılarının gerçekleştirdiği eylemler için fiziksel ve sosyal altyapıyı sunmak üzere inşa edilmiştir. Bünyesinde kamusal, endüstriyel, ticari işlevleri bulundurmakla birlikte; şehirler ana kullanım olan "barınma" işlevini de içermektedir. Kullanıcılar için en temel işlevi oluşturan "barınma", aynı zamanda diğer işlevlere oranla kentsel doku içerisinde en büyük alanı kaplamaktadır.

Barınma işlevinin toplu biçimde örgütlendiği alanlarda kentsel doku yalnızca kümelenerek bir araya gelmiş binaların oluşturduğu bir düzenden meydana gelmemektedir. Binalar ile birlikte onların arasında kalan açık alanlar bütüncül bir yapıyı ifade etmektedir. Binalar ve yapısal elemanlar dokunun fiziksel boyutunu oluştururken, kullanıcılarının birbirleri ile olan etkileşimleri sosyal yapıyı meydana getirmektedir. Bu kapsamda; açık alanlar sosyal yapının gelişiminde en önemli etkenlerden biridir. İnsanların birbirleri ile etkileşim içerisinde bulunmalarına yardımcı olarak "toplum"un biçimlenmesini sağlamaktadır.

1.1 Çalışmanın Amacı

Kitlesel konut üretimi ihtiyacının karşılanmasına yönelik büyük ölçekli konut yerleşimleri açık mekân örgütlenmeleri açısından önemli potansiyeller taşımaktadır. Günümüzde çağdaş bir bakış açısı ile toplu barınma kültürü kalabalıklaşan ve büyüyen şehirlere adapte olmaya çalışmaktadır. Bu süreçte; açık alanlar kentsel yaşantının ve toplumsal ilişkilerin gelişebilmesi için en temel zemini oluşturmaktadır. Toplu konut yerleşimlerinin fiziksel ve sosyal yapıları üzerinde olumlu veya olumsuz önemli etkilere sahiptir. Gerçekleştirilen bu çalışma bu etkilerin ve açık alanların toplu konut yerleşimlerinde sahip oldukları potansiyellerin araştırılması gerekliliği düşüncesinden ortaya çıkmıştır.

Toplu konut yerleşimlerinin üretiminde konut birimlerinin tekil üretimlerinden ziyade bu birimlerin bir araya geliş biçimlerinin tasarımı büyük önem taşımaktadır. Açık alanlar; toplu konut yerleşimlerindeki ortak yaşantının temelini

oluşturmaktadır. Kullanıcılar arası etkileşime olanak sağlayarak toplumsal ilişkilere zemin hazırlamaktadır.

Çalışmanın hedefi toplu konut yerleşimlerindeki açık alanların yerleşimlerin fiziksel ve sosyal yapıları üzerindeki etkilerini anlamaya çalışmaktır. Bu amaç doğrultusunda öncelikle açık alanların kentsel yaşantı ve kullanıcılar üzerindeki potansiyelleri tartışılacaktır. Açık alan kullanımlarını etkileyen kalite unsurlarının araştırılması, çeşitli yoğunluk durumlarının ve mekânsal örgütlenme biçimlerinin açık alan kullanımı üzerindeki etkilerinin ortaya konulması, mekânsal ve davranışsal boyutlarda insan-çevre ve insan-insan etkileşimlerinin irdelenmesi ile bu olgular arasındaki ilişkilerin gözlemlenmesi çalışmanın inceleme alanlarını meydana getirmektedir.

1.2 Çalışmanın Kapsamı

Çalışma kapsamında; kentsel dokunun biçimlenişi, ve açık alanların kentsel yaşantı üzerindeki etkileri incelenmiş, açık alanda insan davranışlarına dair kuramsal araştırmalar yapılmıştır.

İnsanın çevre ile olan etkileşimi temelde iki yapıyı meydana getirmektedir. İnsan-çevre etkileşimi şehirlerin mekânsal örüntüleri üzerinden gerçekleşirken, insan-insan etkileşimi sosyal örgütlenmeyi sağlamaktadır. Çalışmanın ana kurgusu da bu iki yapı göz önünde bulundurularak geliştirilmiştir.

Toplu konut yerleşimleri çalışma boyunca kentsel doku ile birlikte örgütlenen barınma biçimleri olarak değerlendirilmiştir. Şehri oluşturan işlevlerin her birisinin homojen olarak yer aldığı ve barınma işlevinin diğer işlevlerle birlikte örgütlendiği bir yaklaşım ifade edilmektedir. Bu nedenle toplu konut yerleşiminden kasıt yalnızca konut ünitelerinin bir araya gelerek oluşturduğu, kentsel dokudan ve kentin diğer işlevlerinden ayrık bir yığın değildir.

Çalışma kapsamında toplu konut yerleşimlerindeki açık alanlar mekânsal örgütlenme biçimleri ile bir arada irdelenecektir. Temel olarak "özel hayat mekânları" olan konut birimleri ve "ortak yaşam alanları" olan açık alanlardan meydana gelen toplu konut yerleşimlerinde konut birimlerinin bir araya gelerek oluşturduğu kapalı alanların açık alanları şekillendirdiği göz önünde bulundurulmuştur.

Çalışma boyunca "açık alanlar" ile irdelenmek istenen kapalı alanların dışında kalan ve çeşitli açık alan kullanımlarından oluşan bir bütündür. İnsan-çevre etkileşiminin irdelenebilmesi için en uygun koşullar "insan ölçeği" esas alındığında oluşmaktadır. Bu nedenle; çalışma kapsamında zorunlu ve rekreatif kullanımlar ile hareketli ve durağan aktivitelerin meydana getirdiği açık alan kullanımları göz hizasından ve yürüme hızı ile algılanan mekânsal oluşumlar üzerinden incelenmiştir.

Açık alanlar insanın çevre ile karşılıklı etkileşimi kapsamında incelenecektir. Kullanıcıların açık alanlarda ortaya koydukları davranış biçimleri kentsel doku ile bir arada ele alınacak, açık alan kullanımını etkileyen insan-çevre etkileşim mekanizmaları irdelenecektir.

Çalışmada modernist görüşün toplu konut üretimi alanında uygulama olanağı bulduğu savaş sonrası dönem ve liberalleşme hareketlerinin başlaması ile 70'li yılların sonlarında endüstri alanlarının boşalması sonucu kentlerin yeniden inşası ana hatlarıyla iki farklı dönem olarak ele alınmakta, alan çalışması için zamansal olarak temel oluşturmaktadır.

Çalışma alanı olarak Amsterdam ve Kopenhag kentsel alanları seçilmiştir. Toplu konut üretimi ve mimarisi konusunda sahip oldukları güçlü deneyim çalışma alanı olarak bu şehirlerin seçimde etkili olmuştur. Bu şehirler 19. ve 20. yüzyıllarda inşa edilmiş önemli toplu konut yerleşimlerini barındırmaktadır. Aynı zamanda, kentsel dokunun kesintisiz bir tarihsel süreç beraberinde incelenebilmesi ve açık alanların bu doğrultuda değerlendirilebilmesi açısından önemli potansiyellere sahiptir. Bu doğrultuda iki şehrin kent merkezleri ve çeperleri çalışmanın odaklandığı bölgeleri meydana getirmektedir.

Çalışma kapsamında, açık mekân özellikleri açısından nitelikli planlı örneklerin yetersizliği nedeniyle Türkiye'de yer alan toplu konut yerleşimleri ile bir karşılaştırma hedeflenmemiştir.

1.3 Çalışmanın Yöntemi

Literatürde konut ve açık alanlar üzerine mekân ve davranış odaklı gerçekleştirilmiş bir çok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışma ile ortaya konulmak istenen ise, her iki boyutu birbirleriyle ilişkili bir biçimde inceleyerek, toplu konut yerleşimlerinde

fiziksel ve sosyal yapılar arasındaki etkileşimler bağlamında bütüncül bir bakış açısı geliştirmektir.

Çalışma; kentsel yaşantının çok katmanlılığı göz önünde bulundurularak, mimari açıdan bir incelemeyi hedeflemektedir. Kent yaşantısını etkileyen çeşitli boyutlar ve konular çalışma haricinde tutulmuştur.

Çalışmanın metodolojisi kuramsal araştırmalar ve alan çalışmasından oluşmaktadır. Çalışma alanı olarak belirlenen kentsel alanlarda, seçilen toplu konut yerleşimleri üzerinden ayrıntılı durum incelemeleri gerçekleştirilmiştir. Kentsel dokunun ve açık alanlarının devam eden gelişiminin izlenebilmesi için tipo-morfolojik değerlendirmeler yapılmıştır.

Konut geleneği güçlü ve önemli ülkelerin toplu konut üretimi alanında gerçekleştirdikleri örneklerin açık mekânlarına karşılaştırmalı bir bakış bu çalışmanın özgün yanını ortaya koymaktadır.

Alan çalışması kapsamında, incelenen konut yerleşimlerinin açık alanlarına dair mekânsal özellikler ortaya konulmuş, durum incelemesi yoluyla elde edilen niteliksel veriler ile birlikte karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

2. TOPLU KONUT YERLEŞİMLERİNDE AÇIK ALANLAR VE MEKÂNSAL İLİŞKİLER

Toplu konut yerleşimlerinde yer alan açık alanların irdelenmesi ve mekânsal ilişkilerinin ortaya konulabilmesi çalışmanın kapsadığı kavramların öncelikle ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Konunun bütün halinde ortaya konması ve kuramsal çerçevenin oluşturulması amacıyla; açık alan kullanımı ve barındırdığı potansiyeller, açık alan kullanımını etkileyen kalite unsurları, ve toplu konut yerleşimlerindeki açık alanların mekânsal tipler üzerinden değerlendirilmesi önem kazanmaktadır.

2.1 Toplu Konut ve Açık Alanlar ile İlgili Kavramlar

Konut, temel olarak kullanıcısının barınma ihtiyacını karşılamaya yönelik mekânsal bir oluşumu ifade etmektedir. Kişinin barınma, uyuma, yemek yeme gibi temel fiziksel ihtiyaçlarını karşılarken, aynı zamanda sosyal açıdan mahremiyet ve güven duygularını tatmin etmektedir.

Rapoport'a göre konut yalnızca kullanıcısını dış etkenlerden koruyan bir yapı değil; fiziksel, sosyal ve psikolojik amaçlarla bir araya getirilmiş girift bir kümelenmedir (Rapoport, 1969). Toplu konut ise bir üretim biçimini ifade etmektedir. Tapan'a göre; toplu konut kamu ya da özel kuruluşlarca bir seferde çok sayıda konut üretimini amaçlayan örgütlenme biçimidir (Tapan, 1996).

Bir başka deyişle; toplu konut yapılı çevrenin en temel unsuru olan konut birimlerinin yan yana, üst üste gelerek, çoğaltılarak, ya da eklemlenerek oluşturduğu bir bütünü ifade etmektedir (Bilgin, 2002). Bununla birlikte toplu konut örgütlenmesi bir yerleşim biçimini tanımlamaktadır. Bir alanı kaplamak, alana yerleşmek anlamına gelmektedir. Bu nedenle üretim sürecinde tekil birimlerinin üretiminin ötesinde birimlerin arasındaki ilişki önceliklidir (Bilgin, 2001).

Toplu konut yerleşimi birden çok konut biriminin bir araya gelerek oluşturduğu toplu bir yerleşme biçimidir. Amaç salt konutların bir araya gelmelerinden oluşan bir yaklaşım değil, fiziksel olarak tanımlanmış bir alanı paylaşan insanlar arasında

toplumsal ilişkiler bütünü oluşturma çabasıdır. Toplu konut üretim biçimi ile hedeflenenin "yerleşim"e dönüştürülmüş halidir.

Açık alanlar, yapılı çevre içerisinde yapıların dışında kalan alanları ifade etmektedir. Sokaklar, meydanlar, yeşil alanlar, rekreatif alanlar, toplanma alanları, parklar, otoparklar şehir içerisindeki açık alanları meydana getirmektedir. Açık alanlar kullanıcılarına şehir içerisinde çeşitli aktivitelerin örgütlenebileceği mekânsal oluşumlar sağlayarak sosyal hayatın oluşumu için zemin hazırlamaktadır.

Açık alanlar şehirlerdeki insanların birbirleri ile etkileşime girmelerine olanak sağlar. Bunun için en uygun düzlem ise kamusal açık mekânlardır. Kamusal açık mekânlar Gehl'e göre bir şehrin bütünleştirici mekanizmalarıdır. Kentlinin bir arada bulunmasını, fiziksel ve sosyal açıdan birbirlerine temas etmelerini, ve kültürel alışverişte bulunmalarını sağlar (Gehl, 1971).

Aynı zamanda kamusal açık mekânlar görme ve görülme alanlarıdır (Gehl, 1971). Bir başka ifadeyle kamusal açık mekânlar toplumsal hayatın yaşandığı bir sahnedir (Carr ve diğ, 1992). Kullanıcıların etkileşim içerisinde bulunarak fiziksel, sosyal ve kültürel paylaşımlarda bulunmalarına izin vermektedir.

Açık alanlar, doğal çevrenin sınırlandırılması ile oluşturulmuş insan yapımı alanlardır. Belirli amaçlar için anlamlandırılan ve geliştirilen açık alanlar aynı zamanda doğanın parçasıdır (Ashihara, 1970). Avrupa Konseyi açık alanları kentsel mirasın temel bileşeni olarak tanımlamaktadır. Şehir yaşantısı üzerinde birleştirici bir etkiye sahiptir. Toplumsal gelişimi destekleyerek sosyal örgütlenmeyi sağlamaktadır (Council of Europe, 1986).

Amerika Birleşik Devletleri Çevre Koruma Ajansı'na göre; açık alanlar üzerinde yapılaşma olmayan herhangi bir toprak parçasını ifade etmektedir. Şehrin çevresel kalitesinin oluşumuna yardımcı olmaktadır (United States Environmental Protection Agency, 2014). Açık alanlar; bir başka ifadeyle, çeşitli aktivite olanaklarına imkân tanıyarak kullanıcılarının zihinsel ve fiziksel gelişimlerini destekleyen oluşumlardır (Woolley, 2003).

Açık alanlar kentsel yaşantının en büyük destekleyicileridir. Şehirlerdeki fiziksel ve sosyal yapının birleştirici unsurudur. Kullanıcılarına temelde fiziksel, sosyal, ve psikolojik faydalar sağlamaktadır.

Çalışma kapsamında "açık mekân"lar yapıların dışında kalan alanlarda fiziksel ve sosyal nitelikleri tanımlanmış mekânsal oluşumlar olarak ifade edilmektedir. İçerisinde gerçekleştirilen aktiviteler, sınırlar, ve sosyal ilişki düzeyleri açık alanların mekânsallaşmasını sağlamaktadır. Rekreatif açık mekânlar, meydanlar aktivite çeşitlerine göre; kamusal açık mekânlar, yarı-kamusal açık mekânlar, yarı-özel açık mekânlar, ve özel açık mekânlar sınırları ve sosyal ilişki düzeylerine göre biçimlenmektedir.

2.2 Açık Alan Kullanımı ve Potansiyeller

Açık alanlar temelde kullanıcılarının kentsel yaşantıya dahil olmalarını sağlamaktadır. Kullanıcılarının günlük yaşantılarını kolaylaştırarak şehirlerin yaşanabilir yerleşimler olmasını desteklemektedir.

Şehir yaşantısı yalnızca kapalı hacimlerde gerçekleşmemektedir. Açık alanlar kullanıcıların kapsamlı bir şehir hayatı için ihtiyaç duydukları fiziksel ve sosyal gereksinimleri karşılamaktadır (Tutal, 1999). Açık alanlar kullanıcıların hareketli ve yoğun şehir hayatı içerisinde birbirleriyle etkileşime girebilecekleri; fiziksel, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri serbest alanlar oluşturmaktadır (Karaman, 1991).

Bununla birlikte açık alanlar kullanıcıların doğal çevre ile etkileşime girmelerine olanak tanımaktadır. Sağlıklı ve üretken bir kentsel çevrede yaşamanın gereksinimi olarak doğal çevre kullanıcıların toprak, güneş, ve yeşil ile temas etmelerini sağlamaktadır. Özellikle çocuk kullanıcıların fiziksel ve zihinsel gelişimleri açısından açık alanlar önemli potansiyellere sahiptir. Konut ve okul alanlarında doğal ışık ve doğal çevre ile etkileşim olanağı daha fazla olan çocuk kullanıcıların okul başarılarının bu olanaklara sahip olmayan kullanıcılara oranla daha yüksek olması açık alanların bu doğrultudaki faydalarını göstermektedir (Kellert ve diğ, 2008). Okul öncesi çocukların motor becerilerinin gelişimi açısından açık alanlar şehir yaşantısı içerisinde önemli bir yere sahiptir (Traub, 1972). Bununla birlikte açık alanlar çocuk kullanıcıların diğer çocuk ve yetişkin kullanıcılarla iletişim kurmalarını sağlayarak sosyal becerilerinin gelişmesine yardım etmekte ve toplumsal ilişkiler geliştirmelerini kolaylaştırmaktadır (Pines, 1971).

Birleşik Krallık Çevre Bakanlığı açık alanların ekonomik yenilenmeyi desteklediğini; kullanıcılarının çevresel, eğitsel, sosyal ve kültürel gelişimini sağladığını ifade etmektedir (Department of Environment, 1996).

Aynı zamanda, açık alanlar çeşitli kullanıcı gruplarının bir arada ve eşit olanaklara sahip olmalarına imkan tanımaktadır. Sosyal açıdan oluşan bu homojenlik kentsel çevrenin kalitesinin artmasını sağlamakta, sosyal ilişkilerin kurulmasını destekleyerek "toplum"un temellerini kuvvetlendirmektedir.

Avrupa Konseyi'ne göre açık alan kullanımı ortak bir sosyal grup oluşturulmasını destekleyerek tatmin edici toplumsal ilişkiler ağının kurulmasını sağlamaktadır (Council of Europe, 1986). Yapılan çalışmalar aktif açık alan kullanımlarının şehrin açık mekânlarında aidiyet duygusunu geliştirdiğini ve sosyal ilişkileri desteklediğini göstermektedir (van der Ham, 2012; Newman, 1972). Kullanıcıların açık mekânları benimsemesi ve sahiplenmesi kentsel yaşantının niteliğini arttırmaktadır.

Açık alanlar fiziksel doku ile birlikte örgütlenerek şehirlerin çevresel kalitelerinin gelişimini sağlamaktadır. Konut yerleşimlerinde kullanıcı memnuniyeti ile ilgili yapılan çalışmalar yerleşimin kalitesinin konut birimlerinin bireysel tasarımından bağımsız olarak bu birimler arasındaki boşlukların nasıl değerlendirildiği ile ilişkili olduğunu göstermektedir (Cooper Marcus ve Sarkissian, 1986).

2.3 Açık Alan Kullanımını Etkileyen Kalite Unsurları

Şehirler yalnızca fiziksel bir örüntüden ve doğal olmayan bir kümelenmeden oluşmamaktadır. Sahip oldukları düzen içerisinde, açık alanlar şehirlerde yaşayan insanların bir araya gelmeleri ve toplumsal ilişkiler kurmaları için gerekli zemini sağlamaktadır.

Çağdaş bir ele alış şekli olarak, toplu biçimde yaşamanın en belirgin özelliği, birbirlerini tanımayan insanların bir arada ve yüksek oranda paylaşım içeren bir durumda bulunmalarıdır (Ashihara, 1970; Glaser, 2011; Jacobs, 1961; Newman, 1972). Yalnızca ortak kullanım alanları olan kamusal mekânlarda değil, toplu yaşantının gerçekleştiği bütün açık mekânlarda temelde birbirlerini tanımayan kullanıcılar bir arada yer almaktadır.

Barınma işlevinin toplu biçimlerde gerçekleştiği yerleşimlerin başarısı tanımlanmış bir alan içerisinde ikamet eden kullanıcıların birbirleri ile kurdukları ilişkiler bütününe bağlıdır (Jacobs, 1961). Açık alanlarda bir arada bulunmak kontrollü bir insan topluluğu oluşturarak kamusal huzuru korumakta ve güvenliği sağlamaktadır (Newman, 1972). Bunun gerçekleşebilmesi için toplu konut yerleşimlerinin açık alanlarının canlı, çeşitli ve kullanıcıları kendisine çeken bir kentsel yaşantıya sahip olması gerekmektedir.

Konut yerleşimlerinde kentsel yaşantının kalitesini etkileyen bir çok unsur bulunmaktadır. Goodchild çevresel kalite kavramını sistematik örgütlenme ile çevre ve diğer kullanıcılar ile kurulan ilişkiler bütünü üzerinden iki şekilde yorumlamaktadır. Fiziksel ve sosyal dokunun etkilerini oluşturulan modele ikili bir yapı üzerinden dahil etmektedir. Esneklik, erişilebilirlik, ve ekonomi yerleşimin örgütlenmesi ile ilgili unsurları meydana getirmektedir. Çevre ile kurulan ilişkiler ise mahremiyet, güvenlik, ve kontrol olgularından oluşmaktadır. Bununla birlikte yerleşimlerdeki çevresel kaliteyi kullanıcı ihtiyaçları ile ilişkilendirerek konfor, uyum, ve etkileşim unsurları ile bir arada ele almaktadır (Goodchild, 1997).

Özsoy ve diğerleri (1995) toplu konut yerleşimlerinde kentsel yaşantıyı etkileyen kalite unsurlarını üç grupta ele almaktadırlar; kullanıcı ihtiyaçları, çevresel performans istekleri, ve mekânsal özellikler. Oluşturulan "Nitelik Değerlendirme Modeli" kullanıcıların ergonomi, güvenlik, mahremiyet, ve kişiselleştirme ihtiyaçlarını kapsamaktadır. Sağlamlık, dayanıklılık, ve fiziksel konfor performans isteklerini meydana getirmekte; bununla birlikte geometrik, akustik, ve örgütlenmeye dair karakteristikler mekânsal özellikleri oluşturmaktadır.

Lawrence ise çevresel kaliteyi beş bileşenden oluşan bir sınıflandırma ile ifade etmektedir; barınma, güvenlik, konfor, sosyalleşebilirlik, ve estetik. Bu bakış açısına göre; barınma, güvenlik, ve konfor kentsel yaşantıyı etkileyen birincil faktörler olarak ele alınmaktadır (Lawrence, 1987).

Bu doğrultuda toplu konut yerleşimlerinde kaliteli bir yaşam çevresinin elde edilebilmesi için temel ihtiyaçlar kent dokusu ile ilişkili biçimde irdelenmektedir. "Güvenlik" barınma işlevini doğrudan etkileyen kalite unsurlarından birini meydana getirmektedir. Bir yerde bulunma, yaşama ve yaşamını sürdürebilme o yerin güvenli olmasını gerektirmektedir (Glaser, 2011; Jacobs, 1961; Maslow, 1943). Kullanıcı

ihtiyaçları hiyerarşik bir düzende ele alındığında temel fizyolojik ihtiyaçlar ile güvenlik olgusu çeşitli sosyal ihtiyaçlardan daha önceliklidir (Cooper Marcus ve Sarkissian, 1986; Lang, 1994; Maslow, 1943).

Bununla birlikte, açık alanların kullanıcıları açısından öneminin anlaşılabilmesi ve kullanımı etkileyen kalite unsurlarının incelenebilmesi için toplu konut yerleşimlerinin oluşturduğu dokunun kentsel yaşantı üzerindeki etkilerinin kavranması gereklidir. Jacobs'a göre (1961) açık alanlarda canlı ve çeşitli bir kentsel yaşantının oluşabilmesi için dört şart vardır; karışık birincil kullanım ihtiyacı, küçük blok ihtiyacı, eski bina ihtiyacı ve yoğunluk ihtiyacı. Kentsel dokuyu oluşturan işlevler karışımlar meydana getirmeli, insan ölçeğinde ve ideal yürüme mesafelerinde yapı adaları oluşturulmalı, çeşitli gelir gruplarına hizmet eden yapılar ve bu yapıları kullanan işletmeler bir araya gelerek aynı yerleşim içerisinde hizmet ettikleri kullanıcı gruplarını homojenleştirmeli ve sosyal çeşitlilik yaratmalı, ve bu kentsel dokuyu kullanacak yeterli sayıda kullanıcıyı bulundurmalıdır (Gehl, 2010; Jacobs, 1961).

Toplu konut yerleşimlerinde kaliteli bir yaşam çevresinin elde edilebilmesi için "güvenlik" ihtiyacı ile birlikte "işlevsel çeşitlilik" ve "yoğunluk" kriterleri açık alan kullanımını doğrudan etkilemektedir. Yerleşimlerin kullanıcı ihtiyaçları çerçevesinde işlevsel ve anlamlı bir düzen içerisinde örgütlenmesi kullanımların bir arada yer almasını gerektirmekte, etkin bir kentsel yaşantı için açık alanlar yeterli yoğunluk durumlarını karşılamaktadır.

Açık alanlarda gerçekleştirilen her türlü eylem bir "rutin" oluşturmaktadır. Kentsel doku içerisinde yer alan işlevlerin her biri kendilerine ait kullanıcı gruplarına ve rutinlere sahip birincil kullanımlar meydana getirmektedir. İşlevsel çeşitlilik, birden fazla birincil kullanımın bir arada örgütlenmesi ile oluşan çoğul açık alan rutinlerini hedeflemektedir (Gehl, 2010; Jacobs, 1961). İşlevsel açıdan çeşitliliğin sağlandığı yerleşimler günün çeşitli saatlerinde ve haftanın çeşitli günlerinde gerçekleşen kullanımların katmanlaşmasını sağlayarak canlı ve kaliteli bir kentsel yaşantının oluşumunu desteklemektedir.

Güvenli ve işlevsel açıdan çeşitlilik barındıran bir toplu konut yerleşiminde aktif bir kentsel yaşantı için açık mekânlarında düzenli olarak yeterli sayıda kullanıcı bulundurması önemlidir. Yerleşimlerin başarısı bu insan varlığını dengeli bir

yoğunluğa dönüştürebilme becerisine bağlıdır (Cooper Marcus ve Sarkissian, 1986; Gehl, 1971; Glaser, 2011). Ancak bu yoğunluk; belirlenmiş bir alan içerisinde yer alan konut sayısı değil, açık alanlarda bulunan insan yoğunluğudur. Açık alanlarında dengeli yoğunluk koşullarını bulunduran toplu konut yerleşimleri mekânsal kullanım zenginliği sağlamaktadır.

Çalışma kapsamında bu üç olgu ayrıntılı olarak irdelenmekte, toplu konut yerleşimlerindeki açık alan kullanımlarını etkileyen kalite unsurları araştırılmaktadır.

2.3.1 Güvenlik

Açık alanlarda canlı ve güvenli bir kentsel yaşantının oluşmasını sağlayan temel faktör insan varlığıdır. Kentsel yaşantı insanlar tarafından oluşturulur, sürekliliği de insanların varlığına yani diğer kullanıcılara bağlıdır (Gehl, 1971; Newman, 1972).

Eski bir İskandinav atasözüne göre; "İnsanlar diğer insanların olduğu yerlere gelirler" (Gehl, 1971, p. 25). William Whyte'a göre "İnsanları en çok cezbeden, diğer insanların varlığıdır" (Whyte, 1980, p. 19). Açık alanlardaki yaşantıyı örgütleyen sosyal ilişkilerin kurulması diğer insanların mekânda yer almasını gerektirmektedir. Bu doğrultuda; insan davranışları üzerine yapılan çalışmalar insanların açık alanlarda çoğunlukla diğer insanların olduğu yerlerde toplandıklarını göstermektedir (Cooper Marcus ve Sarkissian, 1986; Gehl, 1971; Hall, 1966), (Şekil 2.1).

Açık alanlarda gerçekleştirilen en belirgin ve doğal aktivite olan çevreye bakma ve izleme barındırdığı dinamikler ile mekânın "görsel açıdan kontrolü" anlamına gelmektedir. Birbirlerini tanımayan kullanıcıların bir arada bulunduğu açık mekânlarda izleme ve görsel kontrolden oluşan "gözetim mekanizması" kullanıcıların merak duygularını tatmin etmekte, bununla birlikte mekânda gerçekleşebilecek her türlü aktivite için gözlemci kişilerin bulunmasını da sağlamaktadır. Mekânda gerçekleşebilecek herhangi bir suç unsuruna karşı "potansiyel tanıkların" yer alması kullanıcılara mekânda güvende olduklarını hissettirmektedir (Newman, 1972, p. 109).

Lang açık alanlarda yer alan diğer kullanıcıların varlığının güvenlik duygusunun oluşabilmesi için temel unsur olduğunu ifade etmektedir (Lang, 1987). Avrupa Konseyi'ne göre açık alanlarda yer alan kullanıcılar güvenlik duygusunu arttırmakta

ve bu şekilde kullanıcıların haklarının korunmasını desteklemektedir (Council of Europe, 1986).

Şekil 2.1: Açık mekânlarda insan varlığı ve canlı kentsel yaşantı; Jordaan, Amsterdam (Mangut, 2014)

Açık alanlarda yer alan kullanıcı varlığı ile birlikte kullanıcıların cinsiyetleri de mekânın kullanımını etkileyen faktörlerdendir. Whyte'a göre kadın kullanıcılar açık mekân kullanımında erkek kullanıcılara oranla daha şüpheci ve seçicidir. Yapılan anket ve davranış haritalama çalışmaları mekânda yer alan kadın kullanıcı sayısı ile güvenlik hissi arasında doğru orantılı bir ilişki olduğunu, açık mekânda yer alan kadın kullanıcı sayısının erkek kullanıcı sayısına oranla fazla olmasının mekânın daha güvenilir olduğunu ve kullanımı arttırıcı bir etki yarattığını göstermektedir (Whyte, 1980), (Şekil 2.2).

Gehl'e göre (1971) açık alanlarda üç tip aktivite gerçekleştirilmektedir; gerekli aktiviteler, isteğe bağlı aktiviteler, ve sosyal aktiviteler. Gerekli aktiviteler çevre

Şekil 2.2: Açık mekânda kadın kullanıcılar; Strøget Caddesi, Kopenhag (Mangut, 2014)

koşullarına bağımlı olmayan, günlük aktivitelerdir. Bu aktiviteyi gerçekleştiren kişinin başka seçeneği yoktur. İsteğe bağlı aktiviteler, özellikle açık alanın fiziksel koşullarına bağlıdır. Hava koşulları ve çevresel kalite açık alanlarda gerçekleştirilen isteğe bağlı aktiviteleri etkilemektedir. Sosyal aktiviteler ise açık mekândaki diğer kullanıcıların varlığına bağlıdır. Aktif veya pasif bir biçimde insanlarla etkileşim kurmaya dayalıdır (Carr ve diğ, 1992; Gehl, 1971). Bu üç tip aktivitenin bir arada dengeli bir biçimde bulunması şehrin açık alanlarında kontrollü bir insan varlığı oluşturmaktadır. Bu üç farklı tip aktivite yoğunluğunu her zaman bulunduran bir açık mekân, canlı bir kentsel yaşantı ile birlikte orada gerçekleşen her türlü aktiviteyi sürekli izleyecek insanların olmasını da sağlar. Böyle bir izleyici kitlesinin varlığı ise güvenli bir açık alan kullanımı anlamına gelmektedir.

Toplu konut yerleşimlerinde ortak olarak kullanılan mekânlar güvenli bir kullanım oluşturma potansiyeline sahiptir. Çocuk oyun alanları, spor alanları, dinlenme alanları, yaya yolları, yapı giriş-çıkışları kullanıcılar tarafından gerekli, isteğe bağlı ve sosyal aktiviteler için kullanılmaktadır. Bu kullanımların açık mekânlar üzerinde görsel kontrole imkân verecek şekilde bir araya gelmeleri güvenli açık mekânlar sağlamaktadır (Şekil 2.3). Çocuk oyun alanları konut yerleşimlerinde düzenli olarak kullanılan rekreatif alanlardandır. Oyun oynayan çocuklar ve onları izleyen

ebeveynler doğal yollardan güvenlik unsuruna katkı sağlamaktadır (Newman, 1972). Çeşitli rekreatif amaçlar için kullanılan dinlenme alanları kullanıcıların açık alanlarda gerçekleştirilen aktiviteleri izlemelerine imkân vermektedir. Gerekli aktiviteler için yaya yollarını ve sirkülasyon alanlarını kullanan kullanıcılar yerleşimin açık alanlarında gözetim mekanizmasının oluşması için bir başlangıç oluşturmaktadır.

Şekil 2.3: Oyun oynayan çocuklar ve onları izleyen ebeveynler; Java Adası, Amsterdam (Mangut, 2014)

Bu tip aktivitelerin gerçekleştiği çeşitli mekânların bir arada, birbirleriyle ilişkili ve homojen bir biçimde yer alması yaya sirkülasyonlarının kesişmesini, üst üste gelmesini ve kullanıcıların birbirleriyle karşılaşmalarını sağlayarak yerleşimlerde canlı ve güvenli bir açık alan kullanımı oluşturmaktadır.

Az katlı yerleşimler çok katlı yerleşimlere oranla gözetim mekanizmasının daha kolay örgütlenmesini sağlamaktadır. Az katlı yerleşimler kullanıcılarına çok katlı yerleşimlere oranla açık alanlarında daha yüksek bir karşılaşma imkânı tanımaktadır (Jacobs, 1961; Newman, 1972). Burada ifade edilmek istenen yerleşimdeki yapıların

kat yüksekliklerinden çok, açık alan kullanımındaki çeşitli stratejiler ve zemin payı oranlarıdır. Konut bloklarının araziye oturma alanlarının toplamının arazi toplam alanına oranı olarak ifade edilen zemin payının yüksek olduğu durumlar açık alanlarda gerçekleştirilen aktivitelerin homojen bir şekilde dağılımını kolaylaştırmakta, yerleşimin açık alanlarında düzenli olarak kullanıcıların bulunmasını sağlamakta ve yaya sirkülasyonlarının katmanlaşmasını desteklemektedir.

Zemin katlarda yer alan aktif kullanımlar canlı ve güvenli bir açık alan kullanımını desteklemektedir. Açık alanlara kolay erişim sağlanabilen konut birimleri, konut birimlerinin uzantısı niteliğinde yer alan özel bahçeler, çocuk kreşleri, ticari birimler yerleşimlerin zemin katlarının aktif ve yoğun olarak kullanılmasını sağlamakta, açık alanların izlenilmesini kolaylaştırarak doğal yollardan güvenlik unsuruna katkı yapmaktadır (Şekil 2.4).

Şekil 2.4: Zemin katlarda yer alan aktif kullanımlar; Haarlemmerstraat, Amsterdam (Mangut, 2014)

Newman toplu konut yerleşimlerinde güvenlik ile ilgili problemlere aynı yerleşimde ikamet eden kullanıcıların birbirleri ile ilişki kurmamalarının neden olduğunu ifade etmektedir (Newman, 1972). Kullanıcıların birbirlerini görmeleri ve birbirleri ile etkileşime girmeleri doğal bir mekanizmanın oluşumunu desteklemektedir. Daha

küçük insan grupları bu doğrultuda birbirleri ile daha kolay iletişim kurmaktadır. Yerleşimin ölçeğinin büyüdüğü ve yoğunluğun arttığı durumlar ise kullanıcılar arasında oluşacak ilişkilerin kesintiye uğramasına neden olmaktadır. Konu ile ilgili yapılan araştırmalar toplu konut yerleşimlerinde yapıların büyüklüğü ile güvenlik problemleri arasında doğru orantılı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, bu ilişki yapıların yataya oranla düşey doğrultudaki gelişimi ile daha yakından ilişkilidir. Yapıların yüksekliklerinin artması öncelikle kullanıcıların zemin düzlemi ile olan bağlarını koparmakta ve doğal yollardan biçimlenen gözetim mekanizmasının oluşumunu engellemektedir (Glaeser ve Sacerdote, 2000). Gehl'e göre yapıların zemin katları açık alanlar ile ilişkinin en kuvvetli kurulduğu mekânlar iken, bu ilişki üst katlara doğru giderek zayıflamaktadır (Gehl, 1971). Bu ilişkinin zayıflaması kullanıcıların zemin düzleminde gerçekleşen aktiviteler ve olaylar ile olan bağlarını koparmaktadır.

Aynı zamanda, toplu konut yerleşimlerindeki sınırlar gözetim mekanizmasını kesintiye uğratarak güvenlik problemlerine neden olmaktadır. Fiziksel erişilebilirliği engelleyen ve görsel iletişimi kesintiye uğratan mekânsal düzenlemeler açık alanlarda kullanıcılar arasında sosyal ayrışmalara neden olmakta ve güvenlik problemleri açığa çıkarmaktadır (Newman, 1972; Whyte, 1980). Bununla birlikte yerleşimlerin açık alanlarında yer alan sembolik sınırlar mekân kullanımında sosyal ilişki düzeylerinin gelişimini desteklemektedir. Sembolik sınırlar kamusal açık mekânlar ile kullanıcılara ait özel açık mekânların birbirlerinden farklılaşmasını sağlamaktadır. Yerleşimde ikamet eden ve etmeyen kullanıcılar için egemenlik alanlarını tanımlayarak güvenli bir kentsel kullanım için zemin oluşturmaktadır.

Toplu konut yerleşimlerinde açık alanların aktif kullanımı ile birlikte mekânın çevresel kalitesi de güvenlik açısından önem teşkil etmektedir. Açık alanların bakımlı ve temiz olması, diğer kullanıcılar tarafından düzenli olarak kullanıldığına dair göstergelerin olması güvenli bir kullanımı desteklemektedir. Konu ile ilgili yapılan araştırmalar toplu konut yerleşimlerinde açık alanlarda bulunan bitkiler, kapı önlerindeki kişisel eşyalar, isim eklenerek kişiselleştirilmiş kapı girişleri ve posta kutuları gibi kişisel işaretlerin hırsızlığa karşı bir önlem teşkil ettiğini göstermektedir (van der Ham, 2012), (Şekil 2.5, Şekil 2.6).

Şekil 2.5: Kullanıcılara ait kişisel eşyalar; Jordaan, Amsterdam (Mangut, 2014)

Şekil 2.6: Açık mekânlarda günlük kullanıma dair izler; Tinggarden, Kopenhag (Mangut, 2014)

2.3.2 İşlevsel çeşitlilik

Şehrin başarılı bir kentsel yaşantıya sahip olabilmesi, açık alanlarının günün çeşitli saatlerinde ve çeşitli kullanıcılar tarafından kullanılması ile yakından ilişkilidir. İşlevsel çeşitlilik bu doğrultuda açık alanlardaki kullanıcıların bölgelere ve zaman dilimlerine yayılmasını sağlamaktadır.

Şehir içerisinde yer alan her işlev kendi kullanıcı grubuna sahiptir. Bu kullanıcı grupları şehrin açık alanlarında belirli rutinler meydana getirmektedir. Rutinler belirli saatlerde belirli amaçlar için şehrin açık alanlarında kullanıcıların bulunmasını sağlamaktadır. Bununla birlikte her bir işlevin oluşturduğu açık alan rutini tekildir. Konut, işyeri, eğitim gibi işlevlerin her biri kendi açık alan rutinine sahip iken, bu

işlevlerin birbirlerinden ayrı konumlanmaları günün yalnızca belirli zaman dilimlerinde açık alanlarda kullanıcıların yer almasına neden olmaktadır. Şehir içerisindeki bu işlevlerin çeşitlilik oluşturacak bir bütün içerisinde birbirleri ile ilişkili ve homojen dağılımı ise rutinlerin kesişmesini ve katmanlaşmasını sağlamaktadır. Hedeflenen; günün çeşitli zaman dilimlerinde insanları açık alan kullanımına teşvik eden işlevlerin bir arada bulunarak aktif bir açık alan kullanımının sağlanmasıdır (Gehl, 1971; Jacobs, 1961; Lewis, 2005; van der Ham, 2012).

Açık alan rutinlerin bir arada bulunması öncelikle daha çok kullanıcıyı kendisine çekmekte, kalabalık bir kullanıcı grubu ise toplumsal açıdan çekici ve güvenli bir açık alan kullanımı meydana getirmektedir. Bu doğrultuda işlevsel çeşitlilik şehirlere ve kullanıcılarına temelde fiziksel, sosyal ve ekonomik faydalar sağlamaktadır. Şehir içerisinde kullanıcılara çeşitli zamanlarda hizmet veren işlevlerin bir arada örgütlenmesi farklı amaçlar için şehrin açık alanlarını dolduran kullanıcıların bir araya toplanmasını sağlayarak mekânsal ve ekonomik kayıpları azaltmaktadır. Aynı zamanda, farklı sosyal sınıflara hizmet veren işlevlerin çeşitlenmesi açık alanlarda sosyal homojenliği destekleyerek toplumsal ilişkilerin gelişimini sağlamaktadır.

İşlevsel çeşitliliğe katkıda bulunan en önemli olgu sayılan çapraz kullanım yerleşimlerin barındırdığı işlevlerin çevre yerleşimlerce de kullanılabilir olması temeline dayanmaktadır (Jacobs, 1961). Bu sayede yerleşim ölçeğine oranla genişleyen ve çeşitlenen açık alan rutinleri ile yerleşim içerisinde gerekli, isteğe bağlı, ve sosyal aktivitelerin homojen bir biçimde gerçekleşmesi sağlanır. Çapraz kullanımlar şehir içerisinde işlevsel bölgeleme ile değil kullanım akışkanlığı ile gerçekleştirilebilirler. Başka bir ifadeyle; işlevsel katmanlaşma yerleşimler arasında homojen işlev dağılımları ile gerçekleşir. Farklı yerleşimlerinin bünyelerinde barındırdığı işlevler çeperlerinde yer alan kullanıcılar tarafından kullanılabilir oldukça açık alanlardaki kullanıcı çeşitliliği artar ve işlevsel çeşitlilik sağlanır.

Toplu konut yerleşimlerinde işlevsel çeşitlilik oluşturma potansiyeline sahip en önemli işlevlerden biri ticari kullanımdır (Gehl, 1971; Jacobs, 1961). Ticari işlevler konut ve işyeri işlevlerinden farklı olarak haftanın çeşitli günlerinde ve günün çeşitli saatlerinde devamlı olarak açık alan rutinleri oluşturan kullanımlardır (Şekil 2.7). Ticari işlevler barınma işlevinin devamlılığı açısından toplu konut yerleşimlerinde önem taşımakta ve yerleşimde ikamet eden kullanıcıların ihtiyaçlarını

karşılamaktadır. Bununla birlikte toplu konut yerleşimleri içerisinde yer alan ticari işlevler hem yerleşimde ikamet eden kullanıcıları hem de çeperdeki kullanıcıları kolaylıkla kendine çekerek çapraz kullanımları destekler ve isteğe bağlı aktiviteler ile sosyal aktivitelerin oluşmasına zemin hazırlar.

Şekil 2.7: Açık alan rutinlerini çeşitlendiren ticari işlevler, Amsterdam (Mangut, 2014)

Ticari işlevler ile birlikte eğitim ve işyeri kullanımları toplu konut yerleşimlerinde işlevsel çeşitliliği destekleyen en önemli kullanımlardır. Eğitim yapıları günün çeşitli saatlerine yayılmış açık alan rutinleri ve yarı-kamusal nitelikteki açık mekânlarının çeşitli amaçlar için kullanımı sayesinde konut yerleşimlerinde kentsel yaşantının canlılığını desteklemektedir. Özellikle sabah ve öğleden sonra olmak üzere iki ayrı eğitim grubuna sahip ilköğretim okulları günün çeşitli saatlerinde öğrencilerin ve ebeveynlerinin açık alanlarda bulunmalarını sağlar. Bununla birlikte eğitim yapılarına ait açık alanların eğitim saatleri dışında farklı amaçlar için kamuya açılması önemli potansiyeller barındırmaktadır. Hafta içi akşam saatleri ile hafta sonları rekreatif amaçlarla ve toplu etkinlikler için kullanılan okul bahçeleri kentsel yaşantının canlılığına katkıda bulunmaktadır. Toplu konut yerleşimlerinin açık alanları ile ortak kullanıma sahip eğitim yapıları çocuk oyun alanlarının teneffüs saatlerinde eğitmen gözetiminde kullanımını sağlamakta ve canlı bir açık alan rutini geliştirmektedir (Şekil 2.8).

Şekil 2.8: Okul bahçesi ve kamusal meydan olarak kullanılan Israels Plads, Kopenhag (Mangut, 2014)

İşyerleri toplu konut yerleşimlerinde çeşitli zaman dilimlerine yayılan rutinleri sayesinde açık alan kullanımını çeşitlendirmektedir. Newman'a göre toplu konut yerleşimlerinde konut işlevinden farklı işyeri ve ticari işlevlerin bir arada yer alması kullanıcılar tarafından yerleşimin güvenli olarak algılanmasını sağlamaktadır (Newman, 1972).

İşlevsel çeşitliliğin sağlanmasında toplu konut yerleşimlerinde zemin katlar önemli potansiyellere sahiptirler. Kullanıcılar yerleşimleri göz hizasından algılamakta ve kullanmaktadır (van Langelaar ve van der Spek, 2012). İnsan gözü, fizyolojik yapısı gereği, düşeye oranla daha geniş bir yatay görüş açısına sahiptir. Evrimsel gelişim sonucu kafatasının üst bölgesi düşey görüş açısını önemli ölçüde kısıtlamaktadır (Gilaie-Dotan ve diğ, 2013; Khuu ve diğ, 2010). Yatay görüş açısının genişliği bu yönde algılamanın düşeye oranla daha kolay olmasını sağlamaktadır (Gehl, 2010; Whyte, 1980). Bu kolaylık yerleşimlerde insanın doğrudan zemin katlar ile görsel ilişki kurmasını sağlarken üst katlarla olan ilişkisini kademeli olarak azaltmaktadır. Bununla birlikte; insanlar genel olarak yatay düzlemde hareket etmeye meyillidir. Kamusal açık mekânlarda yapılan davranış haritalama çalışmaları insanların daha kısa bir mesafede olmasına rağmen düşeyde hareket etmemek için yataydaki uzun yolu tercih ettiklerini göstermiştir (Gehl ve Svarre, 2013). Zemin katlar yatayda algılamanın kolaylığı ve yürünerek erişilebilir olmalarından dolayı yapıların açık alan yaşantısı ile etkileşimini en kolay sağlayan parçalarıdır (Şekil 2.9).

Şekil 2.9: Zemin kat-açık mekân kesişimi, Jordaan, Amsterdam (Mangut, 2014)

Toplu konut yerleşimlerinde zemin katlarda yer alan ticari işlevler erişilebilir olmalarından dolayı açık alan kullanımını ve rutinleri canlandırmakta, işlevsel çeşitliliği destekleyerek konut bloklarının arasında kalan açık alanların aktif bir biçimde kullanılmasını sağlamaktadır (Şekil 2.10, Şekil 2.11).

Şekil 2.10: Zemin katlarda yer alan ticari işlevler, Amsterdam (Mangut, 2014)

Gehl'e göre "zemin katlar, binalara girdiğimiz ve binalardan çıktığımız yerlerdir. Binaların şehirlerle kesiştiği noktalarıdır" (Gehl, 2010, p. 75). Zemin katlarda yapı giriş ve çıkışlarının meydana getirdiği rutinler açık alan kullanımı için önemli potansiyellere oluşturmaktadır. Yapı giriş ve çıkışları zemin katlarda yer alan çeşitli işlevler ile bir arada örgütlenerek toplu konut yerleşimlerinin açık alanlarında hareketli ve durağan aktivitelerin çeşitlenmesini sağlamaktadır (Gehl, 1971; Whyte, 1980), (Şekil 2.12).

Şekil 2.11: Aktif zemin kat kullanımı; Leidsestraat, Amsterdam (Mangut, 2014)

Şekil 2.12: Yapı giriş-çıkışları ve zemin kat-açık mekân kesişimi; Jordaan, Amsterdam (Mangut, 2014)

Toplu konut yerleşimlerinde konut bloklarından ayrı konumlanan ticari işlevlerden farklı olarak zemin katlarda yer alan ticari işlevler açık alan rutinlerinin doğal yollardan kesişimini sağlamaktadır. Çeşitli amaçlar için bir araya gelmiş kullanıcıların oluşturduğu katmanlaşmış rutinler yerleşimin açık alanlarında canlı bir kentsel yaşantı meydana getirmektedir.

İşlevsel çeşitlilik toplu konut yerleşimlerinde sosyal açıdan potansiyeller barındırmaktadır. Yerleşim içerisinde bulunan işlevlerin çeşitlenmesi işlevlerin hitap ettiği kullanıcı profilinin çeşitlenmesini sağlamaktadır. Farklı yaş, eğitim, gelir gruplarına ait kullanıcıların yerleşim içerisinde bulunması sosyal açıdan homojenliği sağlamaktadır.

2.3.3 Yoğunluk

Açık alanlar insan yoğunluğunun en rahat gözlenebildiği yerlerdir. Açık mekânlarda kentsel çeşitliliğin oluşması için temel ihtiyaç insanların varlığıdır. Kullanımın çeşitlenmesi bu amaçta birincil gerekliliktir. Bu sayede açık alanlarda çeşitli amaçlar için bulunan kullanıcılar yerleşimin gerçek yoğunluğunu oluşturur. Bununla birlikte konut birimlerinin yerleşim içerisindeki heterojen dağılımı insan kalabalıklarına veya yeterli insan yoğunluğunun oluşamaması nedeniyle çöküntü bölgelerine neden olmaktadır. Bu nedenle konut yerleşimlerinde yalnızca belirli bir bölge içerisinde "yeterli sayıda konutta yeterli sayıda insan" var ise çeşitlilik yaratılabilir (Jacobs, 1961, p. 228).

Yerleşim içerisinde bulunan konut birimleri ile yerleşimin ölçeği, alanı, ve ikamet eden kullanıcı sayısı arasında doğrudan bir ilişki bulunmamaktadır (Newman, 1972). Bu doğrultuda, "insan yoğunluğu" ve " konut yoğunluğu" çalışma içerisinde iki farklı olgu olarak ele alınacaktır.

2.3.3.1 İnsan yoğunluğu

İnsan yoğunluğu açık alanlardaki kullanıcıların varlığını temel alır. Burada yoğunluk birim yüzeye düşen insan sayısından farklı olarak ele alınmaktadır. Fiziksel planlama anlayışının aksine; aktarılmak istenen "kullanıcıların yeterli düzeyde gizlilik ve arınma mekanizmasına sahip olup olmadığı, kullanıcılara ait sınırların açıkça belirlenip belirlenmediğidir" (Karaman, 1991, p. 39). İnsan yoğunluğu yerleşimlerdeki kamusallık ile mahremiyet arasındaki dengeye dayanmaktadır. Bu dengenin kullanıcıların birbirleriyle sürekli etkileşim içerisinde olduğu konut yerleşimlerinde kontrollü bir biçimde ele alınması aktif açık alan kullanımını desteklemektedir.

Cooper Marcus ve Sarkissian'a göre (1986); insan yoğunluğu konut yerleşimlerinde algılanan yoğunluğu oluşturarak yerleşime dair memnuniyet duygusunu doğrudan etkilemektedir. Konut yerleşimlerinin açık alanlarında özellikle de isteğe bağlı ve sosyal aktivitelerin gerçekleştirildiği rekreatif alanlarda bulunan insan kalabalıkları kullanıcılar üzerinde yerleşimin gereğinden fazla yoğun olduğu duygusu yaratmaktadır. Kullanıcıların kendi aktivitelerini gerçekleştirmeleri için gerekli mesafelere ve alana sahip olamaması egemenlik sınırlarını oluşturamamalarına neden olmakta ve sağlıklı bir açık alan kullanımını engellemektedir. Kullanıcıların kişisel alanlarının bu şekilde ihlal edilmesi ise toplum içerisinde stres seviyesinin artmasına neden olmaktadır (Hall, 1966). Bu nedenle insan yoğunluğu açık alanlarda dengelenmesi gereken bir olgudur.

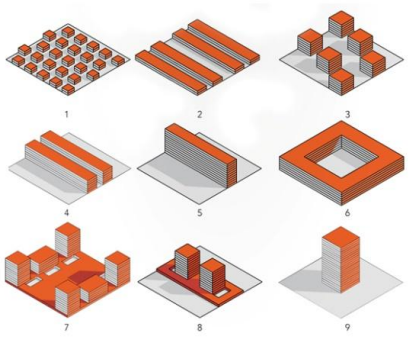
İnsan yoğunluğunun fazlalığı ve bu sınırın aşılmasının sosyal açıdan kullanıcılarda strese neden olduğu gibi van Dorst'a göre insan yoğunluğunun azlığı da problem teşkil etmektedir (van Dorst, 2005). Kullanıcılarda güvenlik problemleri, ve yalnızlık duygularına neden olmakla birlikte; yerleşimin terk edilmiş olduğu izlenimini vermektedir. Jacobs'a göre kentsel çeşitliliğin oluşmasını belirleyen temel faktör insan varlığıdır ve yeterince insanın bulunmaması yerleşimlerde açık alan rutinlerinin

oluşmamasına neden olmakta ve dolayısıyla da kentsel canlılığı engellemektedir (Jacobs, 1961).

İnsan yoğunluğunun yerleşim içerisinde dengelenmesini kolaylaştıran önemli bir yaklaşım "kümelenme"dir. Konut birimlerinin yerleşim içerisinde küçük birimler halinde bir araya gelerek örgütlenmesi şeklinde açıklanabilecek "kümelenme" kavramı yerleşimin ve yerleşimde ikamet eden kullanıcı yoğunluğunun parçalar halinde algılanmasını sağlamakta, bu da hissedilen yoğunluğu azaltmaktadır (Cooper Marcus ve Sarkissian, 1986; Newman, 1972). Kümelenerek bir araya gelmiş konut birimleri yerleşim içerisinde çeşitli kullanım niteliklerine sahip açık mekânlar arasında geçişler oluşturarak kamusallık ile mahremiyet arasındaki dengeyi sağlamaktadır. Yerleşimin açık alanları ile doğrudan ilişki kuran konut birimlerinin gelişimini sağlamakta ve açık alan rutinlerinin katmanlaşmasını desteklemektedir. Aynı zamanda kümelenerek bir araya gelmiş konut birimleri daha küçük insan gruplarının etkileşime girmesini sağlayarak güvenlik hissini arttırmaktadır.

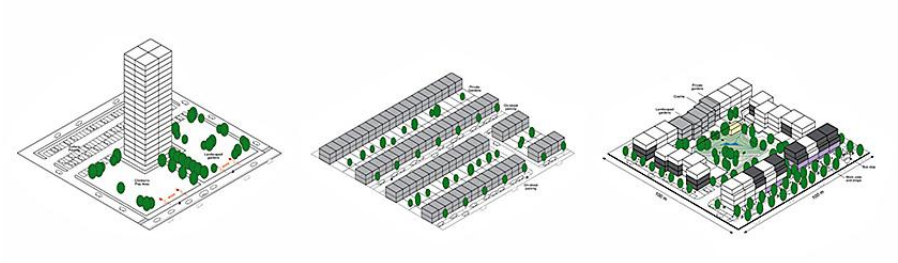
2.3.3.2 Konut yoğunluğu

Konut yoğunluğu yerleşim içerisinde yer alan konut birimlerinin oluşturduğu yapısal yoğunluğu ifade etmektedir. Toplu konut yerleşimlerinde konutlarda ikamet eden insan sayısı ile konut sayısı doğru orantılı bir ilişkiye sahip olmadığı için ve her bir yerleşimdeki konut bloklarının yapı taban alanlarının yerleşimin tamamına oranı farklılık gösterdiği için bu yoğunluk kriteri temelde soyutlamalara dayandırılmaktadır (Şekil 2.13, Şekil 2.14). Çalışmanın dördüncü bölümünde incelenen iki yerleşimin sayısal verileri bunu doğrulamaktadır. Danimarka'nın Kopenhag kentinde yer alan Høje Gladsaxe ve Sølbjerg Have yerleşimleri (sırasıyla

Şekil 2.13: Aynı konut yoğunluğuna ve farklı zemin paylarına sahip dokuz adet örgütlenme biçimi (Per ve diğ, 2015)

56 konut/hektar, 62 konut/hektar) yaklaşık olarak aynı konut yoğunluklarına sahiptir. Bununla birlikte iki farklı açık alan stratejisinin benimsendiği bu iki yerleşimden 1880 konut birimine sahip Høje Gladsaxe yerleşiminde konut blokları yerleşim alanın % 6.7'sini kullanmakta iken; 297 konut birimine sahip Sølbjerg Have yerleşiminde konut blokları yerleşim alanının % 35.4'ünü kaplamaktadır.[1] Aynı konut yoğunluğuna sahip gibi görünen bu iki yerleşimin birincisinde küçük bir alana toplanmış çok sayıda konut birimi yüksek insan yoğunluğuna neden olurken geniş açık alanlar ile kesişmeyen günlük rutinler çeşitlilik sağlayamamaktadır. İkinci durumda ise yerleşimin tamamına yayılmış az katlı konut blokları açık alanlar ile kesişen yüzeyleri arttırmakta ve açık alan rutinlerini desteklemekte, aynı zamanda dengeli bir insan yoğunluğu oluşturarak kullanıcıların açık alanları aktif olarak kullanması sağlanmaktadır. Jacobs'a göre arazi yapılaşma miktarının düşük olduğu yerleşimlerde, canlı bir kentsel yaşantı oluşturmaya elverişli yoğunluk durumları "otomatik olarak çeşitliliğe müsaade etmeyecek kadar yüksek hâle gelmektedir" (Jacobs, 1961, p. 236). Bu nedenle çalışmanın devamında yer alan yerleşimlere ait yoğunluklar bu durum göz önünde bulundurularak konut yoğunluk oranları ve arazi yapılaşma miktarları ile birlikte incelenecektir.

Şekil 2.14: 75 konut/hektar yoğunluğa sahip üç farklı kentsel örüntü biçimi (Url-1)

Konut yerleşimlerinin yoğunluğunun hesaplanmasında günümüzde bir çok farklı yaklaşım mevcuttur; hektar başına düşen konut sayısı, hektar başına düşen nüfus sayısı, hektar başına düşen oda sayısı, oda başına düşen nüfus sayısı gibi. Bu yaklaşımlardan "hektar başına düşen konut yoğunluğu" diğerlerine oranla sonuç rakamdaki kesinlik, evrensel kullanım, ve hesaplama kolaylığı açısından çalışma kapsamında kullanılmıştır.

[1] Yerleşimler ile ilgili ayrıntılı bilgilendirme için bkz. s.135 "4.4.2.3 Sølbjerg Have toplu konut yerleşimi", s.157 "4.4.2.7 Høje Gladsaxe toplu konut yerleşimi".

Hektar başına düşen konut yoğunluğunun hesaplanmasında net yoğunluk, proje yoğunluğu, komşuluk yoğunluğu, bütüncül yoğunluk, ve kat alanı oranları farklı sonuçlar ortaya koymaktadır (Lynch ve Hack, 1984). Net yoğunluk, yerleşimde yer alan konut birimlerinin toplam yerleşim alanına bölünmesi ile elde edilir. Proje yoğunluğu; yerleşimdeki sokak, açık alan, otopark gibi ortak kullanım alanlarının hesaplamadan çıkarılması ile bulunur. Komşuluk yoğunluğu, toplam konut biriminin konut taban alanı ile ortak kullanım alanlarının toplamına bölümü ile hesaplanır. Bütüncül yoğunluk, inşa edilebilen ve edilemeyen alanların tamamının yoğunluk hesabına katılması ile bulunur. Kat alanı oranı (FAR-floor area ratio), yerleşimdeki toplam kat alanlarının toplam yerleşim alanına bölünmesi ile elde edilir. Lynch ve Hack'e göre günümüzde en yaygın yöntem yerleşim alanı ile konut birimlerini doğrudan ilişkilendiren net yoğunluktur (Lynch ve Hack, 1984). Proje yoğunluğu, komşuluk yoğunluğu, ve bütüncül yoğunluk yerleşim alanını bir bütün olarak ele almadıkları için gerçek yoğunlukları vermezler. Kat alanı oranı ise yerleşimdeki bütün kapalı hacimlerin alanını yoğunluğa dahil etmekle birlikte, çeşitli büyüklükteki konut birimlerinin yoğunluktaki etkisini göz ardı etmekte ve bütüncül yoğunluğa dair yanıltıcı bulgular verebilmektedir.

Jacobs'a göre (1961); açık alanlarda kentsel çeşitliliği oluşturan yoğunluk her yerleşimde kendine özgüdür. Farklı yerleşimlerde birbirlerinden farklı etkenler ile birlikte aktif açık alan kullanımı oluşturan koşullar değişmektedir. Bununla birlikte Jacobs dört farklı yoğunluk durumu vermektedir; çok düşük yoğunluk, düşük yoğunluk, arada yoğunluk, ve yeterli yoğunluk. "Çok düşük yoğunluk" 15-25 konut/ha yoğunluktaki yerleşimleri ifade etmektedir. Genelde banliyö yerleşimleridir. Bu yerleşimlerde açık alanlardaki insan yoğunluğunun azlığı çeşitlilik oluşmasına engel teşkil etmektedir. "Düşük yoğunluk" 25-50 konut/ha yoğunluğa sahip konut yerleşimlerini ifade eder. Yoğun bir kentsel yaşantıya sahip olmamakla birlikte şehrin çeperlerinde yer alan bu yoğunluklar yaşanılabilir yerleşimler oluşmasını sağlamaktadır. "Arada yoğunluk" 50-250 konut/ha yoğunluğa sahip yerleşimleri ifade etmektedir. Banliyö hayatı ile kentsel canlılığın filizlenmesi için gerekli olan yoğunluğun arasında konumlanmaktadır. "Yeterli yoğunluk" 250 konut/ha ve üzeri konut yoğunluğunu ifade eder. Kentsel çeşitliliğin başlaması için gerekli olan insan yoğunluğunu vermektedir (Jacobs, 1961).

Lynch ise daha küçük gruplara ayrılmış bir sınıflandırma önermektedir (Lynch, 1962). Hektar başına düşen aile miktarı ile ilişkilendirilerek değerlendirilen yoğunluk durumlarına göre; "30 aile/ha" yoğunluk, düşük yoğunluğu ifade etmektedir. Altındaki yoğunluk durumlarında sosyal yaşantının oluşabilmesi için gerekli çeşitlilik bulunmamaktadır. "50 aile/ha" yoğunluk, her konut biriminin açık alanlar ile kesişiminin sağlanabileceği azami konut yoğunluğunu ifade etmektedir. "110 aile/ha" yoğunluk, açık alan yaşantısında insan ölçeğinin kaybedilmeye başlandığı yoğunluk değerini ifade etmektedir. "200 aile/ha" yoğunluk, kentsel karakterlerin meydana gelmeye başladığı yoğunluk durumu olarak ifade edilmektedir (Lynch, 1962).

Bu iki çalışmaya oranla daha güncel ve çağdaş değerlendirmeler gerçekleştiren Per ve diğerlerine ait yoğunluk çalışmaları ise sayısal veri ortaya koyarak sınıflandırma yapmak yerine yerleşimlerdeki konut yoğunluğunun karakteristiğini belirleyen unsurları irdelemektedir (Per ve diğ, 2015). Yoğunluk durumlarının meydana getirdiği nesnel ve öznel koşulları fiziksel ve algısal ölçütler olmak üzere iki grup halinde incelemekte, yerleşimleri içerisinde bulundukları şehirlerin gelişim politikalarına göre yapılaşma stratejileri doğrultusunda değerlendirmektedirler (Per ve diğ, 2011).

Jacobs'un önerdiği yoğunluk sistemi konut birimlerinin yoğunluğunu doğrudan açık alan çeşitliliğinin üretimi ile ilişkilendirmekle birlikte hektar başına 50 konut biriminin altında yer alan yoğunlukları düşük, hektar başına 250 konut birimine kadar olan yoğunlukları arada yoğunluk olarak nitelendirmesi sebebiyle gerçekçi değildir. Çok büyük bir yoğunluk aralığının kentsel çeşitlilik yaratamaya uygun olmadığı ifade edilmesine karşın örneklem grubunda yer alan konut yerleşimlerinden bu aralıkta yer alan yerleşimler 250 konut/ha yoğunluğun üstüne göre daha canlı bir kent yaşantısı sunmaktadır. Lynch'in önerdiği sistem ise çeşitli yoğunluk eşiklerini orantısal ve dizilimsel bir sırada sunmakla birlikte bu sınıflandırmadan bağımsız olarak 300 konut/ha yoğunluğu sağlıklı bir açık alan örgütlenmesi için sınır kabul etmektedir (Lynch, 1962). Per ve diğerleri ise inceledikleri konut yerleşimleri ile yoğunluk verileri arasındaki ilişkileri güçlü bir biçimde aktarmakta, bununla birlikte yoğunluğa dayanan bir sınıflandırma oluşturmaktan kaçınmaktadırlar. Bu nedenle bu üç yaklaşım da bir arada kullanılarak yeni bir yoğunluk aralığı belirlenmiştir;

1. “Düşük yoğunluk” yaklaşık olarak 0-40 konut/ha konut yoğunluğuna sahip konut yerleşimlerini ifade etmektedir. Genellikle yüksek yoğunluklu-az katlı konut yerleşimlerini içerisinde barındırmaktadır. Bu yoğunlukta yerleşimler yüksek insan yoğunluğuna sahiptirler, her bir konut biriminin açık alanlara erişimini mümkün kılarak aktif açık alan kullanımı sağlamaktadır.

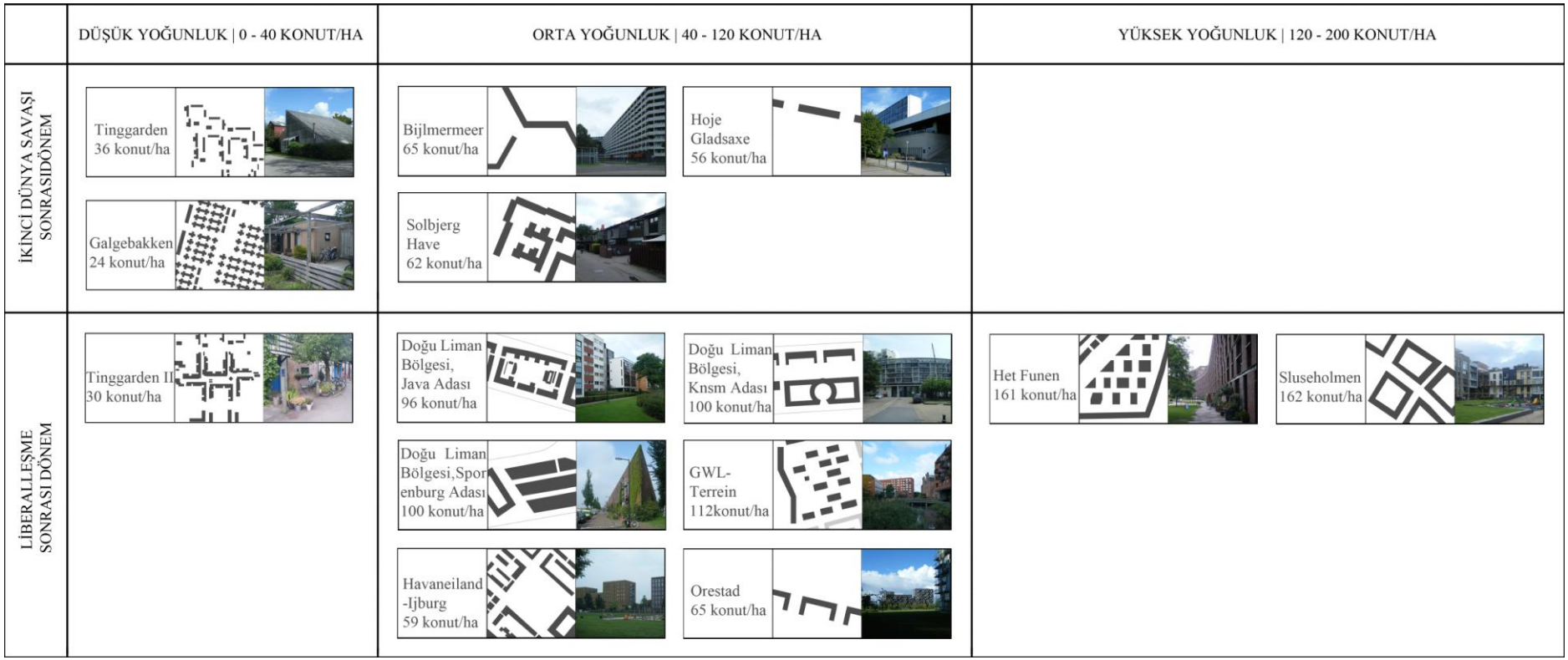
2. "Orta yoğunluk” yaklaşık olarak 40-120 konut/ha konut yoğunluğuna sahip konut yerleşimlerini ifade etmektedir. Yerleşim içerisindeki açık alanlarla dengeli bir kapalı alan oranına sahiptir.

3. “Yüksek yoğunluk” yaklaşık olarak 120-200 konut/ha konut yoğunluğuna sahip konut yerleşimlerini ifade etmektedir. Konut birimleri artık yatay yerine düşeyde örgütlenerek bir araya gelmektedir. Bu yerleşimler yüksek insan ve konut yoğunluğuna sahiptir, konut blokları ve açık alanlar dengeli bir biçimde örgütlenebilmektedir.

4. “Çok yüksek yoğunluk” yaklaşık olarak 200 konut/ha konut yoğunluğunun üzerindeki konut yerleşimlerini ifade etmektedir. Bu konut yoğunluğu temel olarak çalışma kapsamında sınır olarak değerlendirilmiştir. Bunun üzerindeki yoğunluklarda genellikle yerleşim içerisinde çeşitlilik üretmeye yetecek açık alan yer alamamakta ve yüksek konut yoğunluğu kentsel çeşitliliğin önünde engel teşkil etmektedir.

Bununla birlikte, konut yoğunluğu için gerçekleştirilen bu tartışmalar kesin yargılar ve rakamsal veriler üzerinden yapılamaz. İncelenen bu durumlar toplu konut yerleşimlerinde konut yoğunluklarına dair yaklaşık veriler vermektedir. Yerleşimlerde insan ve konut yoğunluğu etkileşimli bir biçimde ve arazi yapılaşma miktarı ile birlikte ele alınmalıdır.

Çalışmanın örneklem grubunu oluşturan yerleşimler bu doğrultuda net yoğunluk üzerinden, konut/hektar oranıyla bir araya getirilerek arazi yapılaşma miktarı ile birlikte incelenmektedir (Şekil 2.15). Çalışmanın dördüncü bölümünde; bu yerleşimler yalnızca konut yoğunluklarına göre değerlendirilmemekte, belirli yoğunluk aralıklarının aktif açık alan kullanımları üzerindeki potansiyellerini irdelemek amacıyla gözlemlerden elde edilen veriler yardımıyla ve yerleşimin çevresel dinamikleri ile birlikte ele alınmaktadır.

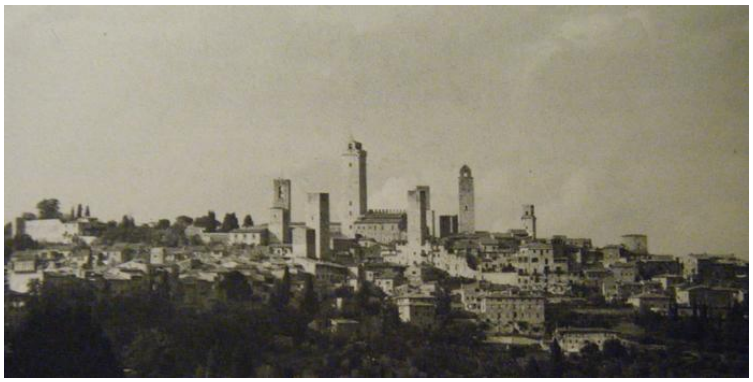
Şekil 2.15: Durum incelemesi gerçekleştirilen toplu konut yerleşimlerinin konut yoğunluklarına göre değerlendirilmesi

2.4 Toplu Konut Yerleşimlerinde Açık Alanların Mekânsal Tipleri

Toplu konut yerleşimi; öncelikle, konut birimlerinin bir araya gelerek oluşturduğu bir yerleşim biçimini ifade etmektedir. Amaçlanan tekil birimlerin üretimi ile birlikte konut birimlerinin bir araya geliş biçimlerinin de üretimidir. Ashihara'ya göre; kentsel örüntüleri meydana getiren mimari öğeler "tek başlarına heykelimsi ya da anıtsal bir ifade kazanırken, iki öğenin bir araya gelmesi bu öğeler arasında bir bağ oluşmasını sağlamaktadır" (Ashihara, 1970, p. 36), (Şekil 2.16, Şekil 2.17). Bu bağ kentlerin bir bütün halinde algılanmasını sağlamaktadır.

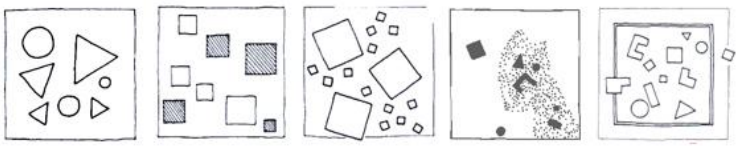

Şekil 2.16: Anıtsal mimari öğe; Unite d'Habitation, Marsilya, Fransa (Url-2)

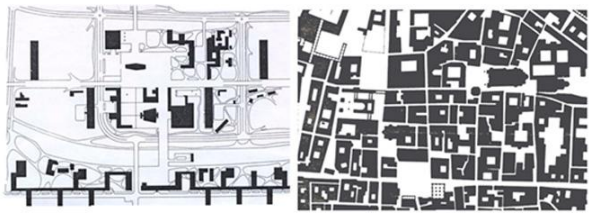
Şekil 2.17: Mimari öğeler ve aralarında oluşan bağ; San Gimignano, İtalya (Carr ve diğ, 1992)

Von Meiss öğeler arasındaki bağı Gestalt teorisini temel alarak "düzen" ve "düzensizlik" üzerinden irdelemektedir. Tekrar ve benzerlik, yakınlık, kapanma, ve oryantasyon kentlerdeki öğelerin bir araya geliş biçimlerini oluşturan faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır (von Meiss, 1990). Yapılı çevre içerisinde kullanıcılar belirli biçim ve boyutlara sahip öğeleri ve kümelenerek bir araya gelmiş öğeleri bir arada algılamaktadır. Bununla birlikte, öğeleri birleştirici bir düzen ve aynı doğrultudaki yönlenmeler kullanıcılar tarafından bir bütün halinde kavramaktadır (von Meiss, 1990), (Şekil 2.18).

Şekil 2.18: Kentsel örüntüleri oluşturan faktörler (von Meiss, 1990)

Rowe ve Koetter ise bu durumu iki boyutlu ve üç boyutlu düzlemde karşılaştırarak kentsel örüntüler üzerinden aktarmaktadırlar. Öğelerin bir araya geliş biçimlerini küçük bloklar ile oluşturulan dokular ve büyük bloklar ile oluşturulan dokular olarak ayırarak geleneksel ve modernist üretim biçimlerini iki boyutlu düzlemde ifade etmektedirler. Açık alanların biçimlenişini ise kentsel öğelerin kapanarak bir araya gelmesi ile tanımlanan düzen ve mimari öğenin tekil konumu ile oluşan düzen olarak üç boyutlu düzlemde tanımlamaktadırlar. Bu doğrultuda Corbusier'nin Saint Die planı ve Parma kent dokusunun karşılaştırılması büyük ve tekil bloklar ile oluşan doku ile küçük ve kapanmış bloklar ile oluşan dokuların farklılıklarını göstermektedir (Rowe ve Koetter, 1983), (Şekil 2.19).

Şekil 2.19: Saint Die planı ve Parma kent dokusu (Rowe ve Koetter, 1983)

Toplu konut yerleşimlerinde açık alanlar konut birimlerinin bir araya gelerek oluşturduğu kapalı hacimlerin dışında kalan alanları ifade etmektedir. Açık alanları şekillendiren temel unsur olan konut birimlerinin bir araya geliş biçimleri kentsel dokunun düzenini ortaya koyarken, aynı zamanda yerleşimdeki açık alanların mekânsal oluşumunu da sağlamaktadır. Dolayısıyla konut yerleşimlerindeki açık alanlara ait mekânsal tipler konut birimlerinin örgütlenme biçimlerinden bağımsız olarak ele alınamaz.

Panerai ve diğerlerine göre konut birimlerinin oluşturduğu düzenin farklılaşarak yeni bir örgütlenme biçimi ortaya koyması bu doğrultuda ilk kez mekânsal açıdan farklı oluşumların ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Panerai ve diğ, 2004). Avrupa kentlerinin genel örüntüsünü oluşturan avlulu çeper bloğun tarihsel ve toplumsal süreçler etkisine biçim değiştirmesi ve çözümlenmesi mevcut kentsel düzenin

farklılaşması ile sonuçlanmaktadır.[2] Çeper bloğun çözümlenmesi, açık alan kullanımı açısından "iç ve dış" veya "ön ve arka" olarak adlandırılan iki bölgenin karışımına neden olmakta ve konut birimlerinin bir araya geliş biçimlerinin çeşitlenmesi mekânsal açıdan yeni tipler meydana getirmektedir (Panerai ve diğ, 2004, p.129-130).

Bu kapsamda açık alanlar ile konut birimleri ve örgütlenme biçimleri bir arada değerlendirilerek mekânsal tipler incelenmiştir.

Lynch açık alanlardaki mekânsal oluşumları doğrudan konut birimlerinin bir araya geliş biçimleri üzerinden ele almaktadır (Lynch, 1962);

1."Bağımsız konut" (single-family house), her konut biriminin kullanıcının kendi mülkiyetindeki parsel üzerinde yer aldığı örgütlenme biçimidir. Net olarak tanımlanmış sınırlar açık alan kullanımında geçirgenliğe ve farklılaşmaya izin vermemektedir. Yalnızca kamusal nitelikteki sokak ile birbirlerine bağlanan konut parselleri kamusallık ile mahremiyet arasındaki dengenin katılaşmasına neden olmakta ve sosyal ilişkilerin oluşmasında engel teşkil etmektedir.

2."Yarı-bağımsız konut" (two-family house), iki konut biriminin bitişik düzende bir araya gelerek ortak kullanılan bir parsel içerisinde yer aldığı örgütlenme biçimidir. Bağımsız konuta oranla daha serbest bir açık alan kullanımına olanak tanımaktadır.

3. "Sıra ev" (row house), konut birimlerinin yatayda bir araya gelerek konut dizileri meydana getirdiği örgütlenme biçimidir. Bağımsız konuta oranla kademeli bir açık alan kullanımına sahiptir. Sokak-ön bahçe-konut-arka bahçe düzenine sahip konut birimleri yarı-kamusal ve özel açık mekânlar oluşturarak açık alan kullanımının çeşitlenmesini sağlar.

4. "Merkezi çekirdekli apartman" (walk-up apartments), konut birimlerinin her katta bir, iki veya daha fazla sayıda bir araya gelerek ortak kullanılan bir merdiven etrafında örgütlendiği yaklaşımdır. 2-3 ile 5-6 kat yükseklilerinde üretilebilmektedir. Yüksek konut yoğunluğu ile birlikte açık alanların aktif olarak kullanılmasına imkân tanımaktadır. Çoğunlukla ortak açık alan kullanımının yer aldığı bu örgütlenme

[2] Bu konu 4. bölümde ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

biçiminde üst katlarda ikamet eden kullanıcıların parsellenmiş özel açık mekânlarının bulunduğu yaklaşımlar da mevcuttur.

5. "Asansörlü apartman" (elevator apartments-point houses), konut birimlerinin düşeyde bir araya gelmesi ile oluşan örgütlenme biçimidir. Merkezi çekirdekli apartmanlar ile aynı örgütlenme biçimlerine sahiptirler. Düşey yönde asgari 8-12 kat yüksekliklerine sahiptir. Zemin düzlemi ile kesiştiği noktalarda açık alan kullanımına imkan verirken, düşey yönde konut birimlerinin açık alan kullanımı kısıtlanmaktadır (Lynch, 1962).

Cooper Marcus ve Sarkissian ise konut birimlerinin bir araya geliş biçimlerine göre üç tipten oluşan bir sistem önermektedirler (Cooper Marcus ve Sarkissian, 1986);

1. "Bağımsız konutlar" (detached housing), konut birimlerinin birbirleri ile asgari düzeyde ilişki kuracak biçimde bir araya geldiği durumu ifade etmektedir. Açık mekân kullanımı net tanımlanmış sınırlar içerisinde gerçekleştirilmektedir.

2. "Kümelenmiş konutlar" (clustered housing), konut birimlerinin kendilerine ait yarı-özel açık mekânlar etrafında kümelenerek bir araya geldikleri durumu ifade etmektedir. Her bir konut biriminin sahip olduğu özel açık mekânlar ve yarı-özel açık mekânlar kullanıcıların zemin düzlemi ile temas etmelerini kolaylaştırmakta, açık alanların sürekli gözetim altında olmasını sağlamakta, ve düzenli bir açık alan kullanımı desteklemektedir.

3. "Yüksek yoğunluklu (asansör) konutlar" (high-density 'elevator' housing), konut birimlerinin asansör ve merdiven holü etrafında örgütlenerek düşeyde bir araya geldiği durumu ifade etmektedir. Konut birimlerinin düşeyde örgütlenmesi sebebiyle açık alanlar işlevsiz ve konut birimleri ile kesişmeyen yüzeyler olarak kalmaktadır (Cooper Marcus ve Sarkissian, 1986).

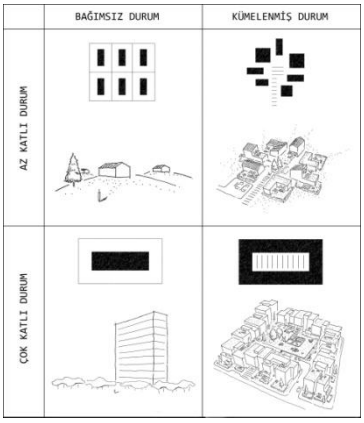
Scheer (2010) ise açık alanların mekânsal oluşumlarını doğrudan konut birimlerinin bir araya geliş biçimleri ile ilişkilendirerek iki tipten oluşan bir sistem önermektedir;

1. "Ekli-birleşik durumlar" (joined), konut birimlerinin açık alanlar üzerinden birbirleri ile aktif ilişkiler kuracak biçimde örgütlendiği durumları ifade etmektedir.

2. "Bağımsız durumlar" (freestanding), konut birimlerinin açık mekânlar ve diğer konut birimleri ile asgari düzeyde ilişki kuracak bir biçimde örgütlendiği

yaklaşımlardır. Yatay veya düşey yönde bir araya gelen konut birimleri temelde içe dönük bir yaklaşım ile örgütlenmektedir (Scheer, 2010).

Lynch'in önerdiği sınıflandırma doğrudan konut birimlerinin bir araya geliş biçimleri üzerinden açık alanları değerlendirmektedir. Cooper Marcus ve Sarkissian temel olarak açık alanların sınıflandırılması üzerinden konut birimlerinin bir araya gelişlerini irdelemektedir. Scheer ise doğrudan açık alanları sınıflandırmakta, konut birimlerinin oluşturduğu tipleri bu sınıflandırma üzerinden ilişkilendirmektedir. Bununla birlikte, her üç çalışma da açık alanların mekânsal olarak biçimlenişini etkileyen yatay ve düşey doğrultuda örgütlenme yaklaşımlarını doğrudan sınıflandırmanın içerisine dahil etmeye imkân tanımamaktadır. Konut açık alanlarının mekânsal tiplerinin açısından konut birimlerinin az katlı ve çok katlı biçimlerde bir araya geldiği durumlar farklı nitelikler ortaya koymaktadır. Her iki durum da zemin kat kullanımı ve güvenlik gibi açık alan kullanımını etkileyen kalite unsurlarını biçimlendirmektedir. Bu nedenle bu üç sistem bir arada kullanılarak yeni bir değerlendirme biçimi geliştirilmiştir (Şekil 2.20);

Şekil 2.20: Konut birimlerinin bir araya geliş biçimleri ve açık mekânların biçimlenişi

1. "Az katlı-bağımsız durum" her konut biriminin kullanıcının kendi mülkiyetindeki parsel üzerinde yer aldığı örgütlenme biçimidir. Bir-iki katlı konutlar insan ölçeğinde bir yerleşim meydana getirmektedir. Açık alanlar çoğunlukla özel açık mekânlar ve araç yollarından oluşmaktadır. Parsellerin tanımlanmış sınırları ve içe dönük açık mekân kurgusu açık alanların ardışık şekilde eklemlenerek bir dizi oluşturmasını engellemektedir.

2. "Çok katlı-bağımsız durum" konut birimlerinin düşey bir örgütlenme biçimi ile bir araya gelerek yüksek katlı konut bloklarını meydana getirdiği yaklaşımdır.

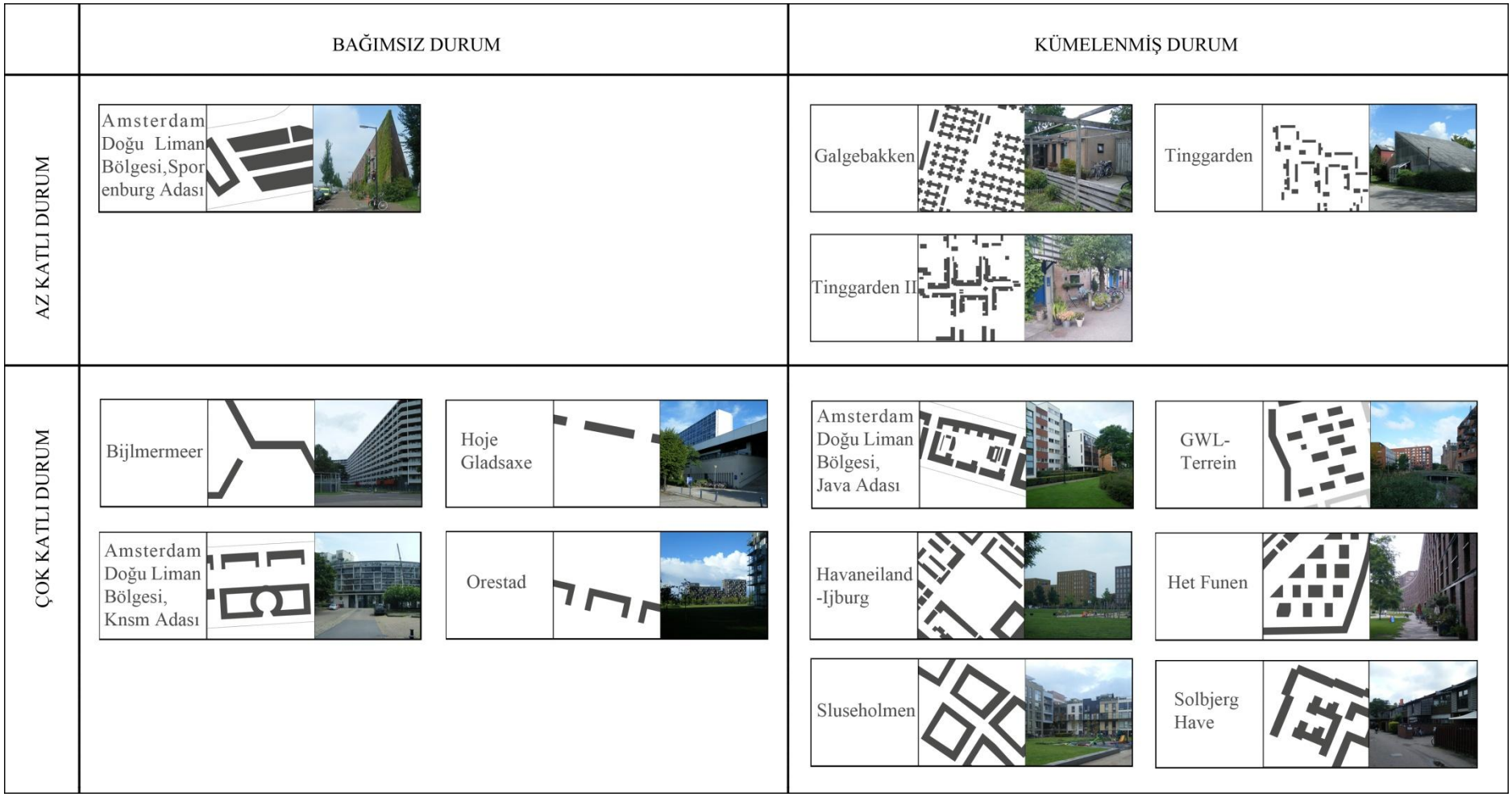
Yerleşimin açık alanları yalnızca konut bloklarının yerleşebileceği bir yüzeyi temsil etmektedir. Yoğunluk değerleri farklılık göstermektedir. Bununla birlikte, düşey örgütlenmenin sonucu olarak konut bloğu içerisindeki ortak alanları kullanan çok fazla sayıda kullanıcının yer alması kullanıcılar arası etkileşimi zorlaştırmakta ve özellikle düşük gelirli ailelerin yaşadığı yerleşimlerde güvenlik problemlerine neden olmaktadır. Yerleşimlerde zemin katların açık alanlar ile kolaylıkla ilişki kurabilmesine karşın dördüncü ve beşinci katın üstünde yer alan konut birimlerinin açık alanlar ile kurdukları ilişki zayıflamaktadır. Konut birimlerinin yerleşimin belirli bir bölgesine toplanması nedeniyle kesişmeyen açık alan rutinleri oluşmaktadır.

3. "Az katlı-kümelenmiş durum" konut birimlerinin yarı-özel açık mekânlar etrafında kümelenerek bir araya geldikleri durumu ifade etmektedir. Amaç, konut birimlerinin ve bloklarının birbirleri ile ilişki içerisinde bir düzen oluşturacak biçimde bir araya gelmeleridir. Kümelenerek bir araya gelen konut birimleri küçük topluluklar meydana getirmekte ve açık alanlar ile bütünleşen konut birimleri oluşturmaktadır. Bu strateji iki-üç katlı konutlar ile dört-beş katlı konutların bir arada örgütlenmesine imkân tanımaktadır. Konut blokları açık alanlar ile birleşerek örgütlendikleri için bu yaklaşım şehrin çeşitli işlevsel bölgelerine eklemlenebilmektedir.

4. "Çok katlı-kümelenmiş durum" konut birimlerinin yarı-özel ve yarı-kamusal açık mekânlar etrafında bir araya gelerek örgütlenmesinden meydana gelmektedir. Kapalı, yarı kapalı avlular etrafında bir araya gelen konut birimleri hem düşeyde, hem de yatayda örgütlenerek sokak-ada-avlu-yapı ilişkisinin oluşmasını sağlamaktadırlar. Faklı sosyal nitelikteki açık alanlar konut blokları ile ayrılarak tanımlanırlar. Bu sayede sıkı bir açık alan düzeni oluşturarak tanımlanmış sınırlar meydana getirmektedir. Bu özellikleri sayesinde şehrin yüksek ya da az yoğunluklu bölgelerine eklemlenebilmektedir.

İncelenen bu durumlar konut açık alanlarına dair primitif durumları meydana getirmektedir. Biçimsel temelli çeşitlenmeler, stilizasyonlar, ve diğer faktörler bu incelemenin haricinde tutulmuştur.

Çalışmanın örneklem grubunu oluşturan yerleşimler konut birimlerinin örgütlenme biçimleri ile açık alanların tanımlanması arasındaki ilişkinin izlenebilmesi açısından bağımsız ve kümelenmiş durumlarda, az katlı (azami 3-5 katlı) ve çok katlı (asgari 6-8 katlı) olarak iki grupta ele alınmaktadır (Şekil 2.21).

Şekil 2.21: Durum incelemesi gerçekleştirilen toplu konut yerleşimlerinde açık alanların konut birimlerinin bir araya geliş biçimleri doğrultusunda değerlendirilmesi

2.5 Bölüm Sonucu

Bölüm içerisinde toplu konut yerleşimlerinde açık alanların taşıdığı potansiyeller tartışılmış, açık alanların yerleşimlerin fiziksel ve sosyal yapısı üzerindeki etkileri incelenmiştir. Yerleşimlerde açık alan kullanımlarına etki eden kalite unsurları irdelenmiş; güvenlik, işlevsel çeşitlilik ve yoğunluk tartışmalarına yer verilmiştir. Konut birimlerinin örgütlenme biçimleri üzerinden mekânsal boyutlarda değerlendirmeler yapılmıştır. Bir sonraki bölümde insan-çevre ve insan-insan etkileşimleri çerçevesinde açık alan kullanımları tartışılacaktır.

3. İNSAN-ÇEVRE ETKİLEŞİMİ VE AÇIK ALAN KULLANIMI

Etkin bir açık alan kullanımı ve çevresel etkileşim mekân ve insan ekseninde bütüncül bir düzende gerçekleşmektedir. Mekân, insan davranışlarının biçimlenmesinde önemli rol oynamakta; kullanıcılar arası etkileşim sosyal yapıyı meydana getirmektedir. Bu çerçevede, toplu konut yerleşimleri açık mekânlarında insan davranışlarının oluşturduğu düzenin anlaşılması amacıyla insan-çevre etkileşimi ve açık alan kullanım ilişkileri ortaya konulacaktır.

Çevre ile insan arasındaki ilişki temelde "uyum" esasına göre gelişmektedir. Toplumsal açıdan mekân; davranışsal normlara ve alışkanlıklara uyum göstermekte, bireysel olarak ise kullanıcıların ihtiyaçlarını tatmin etmektedir (Carr ve diğ, 1992).

3.1 Açık Alan Kullanımı ve Kullanıcı İhtiyaçları

Çevre ile insan arasındaki ilişki bu iki unsurun etkileşimli olarak gelişimine dayanmaktadır. Kullanıcıların davranış biçimleri fiziksel çevreyle birlikte dönüşmekte, fiziksel çevre içerisinde geçekleştirilen her türlü mekânsal oluşum ise kullanıcı ihtiyaçları ile örtüştüğü sürece anlamlı ve kullanılabilir olmaktadır (Carr ve diğ, 1992; Council of Europe, 1986; Simonds, 1961). Toplumun ihtiyaçlarının kentsel çevre ile örtüştüğü durumlar canlı bir açık alan yaşantısı sunmaktadır.

Açık alanlardaki kullanıcı ihtiyaçları bir çok farklı araştırmada insan-çevre ilişkisi içerisinde temel gereksinimler ile ilişkilendirilerek ele alınmaktadır (Cooper Marcus ve Sarkissian, 1986; Garip, 2010; Proshansky ve diğ, 1970; Simonds, 1961). Bu çalışmalara referans oluşturan temel kaynak ABD'li psikolog Maslow tarafından ortaya konulan "İhtiyaçlar Hiyerarşisi Teoremi"dir. Maslow'a göre insanın fizyolojik ihtiyaçları ile birlikte psikolojik ihtiyaçları da kendi iç yapısını meydana getiren unsurlardandır. Bu ihtiyaçlar birbirleri ile öncelik açısından hiyerarşik bir düzen içerisinde yer almaktadır. Güvenlik; ait olma ve sevgi ihtiyacına oranla daha öncelikli ve yaşamsal bir ihtiyaçtır. Bununla birlikte temel fizyolojik ihtiyaçlar diğer ikisinden daha öncelikli ve yaşamsal ihtiyaçlardır (Maslow, 1943) (Şekil 3.1).

Şekil 3.1: Maslow'un "İhtiyaçlar Hiyerarşisi Teoremi" (Url-3)

Temelde gerekli, isteğe bağlı ve sosyal aktiviteler için kullanılan açık alanlar yapılı çevre içerisinde kullanıcılarının fiziksel, sosyal, ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılamak üzere örgütlenmektedir. Kentsel yaşantının canlılığı için gerekli olan isteğe bağlı ve sosyal aktivitelerin gerçekleşmesi doğrudan mekânın fiziksel koşulları ve niteliği ile ilgilidir (Cooper Marcus ve Sarkissian, 1986; Gehl, 1971). Açık alanlarda kullanıcıların ihtiyaçları değerlendirildiğinde yalnızca fiziksel ihtiyaçlarının karşılanması açık alan kullanımı için yeterli bir potansiyel oluşturamamaktadır. Hiyerarşik bir düzende sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarının karşılanması kullanıcı memnuniyetini arttırmaktadır (Buchecker, 2005; Burton ve Mitchell, 2006; Carr ve diğ, 1992).

Fiziksel ihtiyaçların ve ergonomik koşulların karşılanması sonucu oluşan fiziksel konfor, açık alan ve kullanıcıları ile etkin ilişki kurulması sonucu gerçekleşen sosyal konfor, ve mekânsal ilişkinin zihinsel etkileşimi ile ortaya çıkan psikolojik konfor açık alan kullanımının temel boyutlarını meydana getirmektedir.

3.1.1 Fiziksel ihtiyaçlar

Fiziksel konfor açık alan kullanımı için en temel gerekliliktir. Kullanıcısının gerçekleştirdiği her türlü aktivite için gerekli fizyolojik koşulların sağlanmasını ifade etmektedir. Hava koşulları açık mekânlarda gerçekleştirilen isteğe bağlı aktiviteleri doğrudan etkilemektedir. Güneş ışını açık alan kullanımı için en temel ihtiyacı oluşturmakta, rekreatif aktivitelerin gerçekleşmesi için gerekli zemini sağlamaktadır. Açık alanlarda insan davranışlarının tespiti ile ilgili yapılan çalışmalar kullanıcıların çoğunlukla mekânın güneşli bölgelerinde toplandıklarını göstermiştir (Carr ve diğ, 1992; Gehl, 1971; Jacobs, 1961; Whyte, 1980), (Şekil 3.2). Bununla birlikte açık

mekânlarda güneş ışınlarının kontrolünün sağlanması aktif bir kullanımı desteklemektedir. Güneşli bölgeler ile birlikte gölgeli alanların yaratılması dengeli bir açık alan kullanımı meydana getirmektedir. Aynı zamanda kullanıcıları yağmur ve rüzgar gibi olumsuz hava koşullarından koruyan doğal ve yapay bariyerler isteğe bağlı aktivitelerin gerçekleşebileceği zaman aralıklarını arttırarak mekânın kullanım kalitesini yükseltmektedir.

Şekil 3.2: Açık mekânda gerçekleştirilen aktivitelere güneş ışınlarının etkisi, Jordaan, Amsterdam (Mangut, 2014)

Durağan aktiviteler açık alanlarda sağlıklı bir kentsel yaşantı için temel niteliktedir. İnsan ergonomisi dikkate alınarak tasarlanmış ve açık mekânda aktivite odaklı yönlendirilmiş banklar, oturma elemanları kullanıcıların durağan aktiviteleri meydana getirmeleri için gerekli fiziksel konfor ihtiyaçlarını karşılamaktadır (Lang, 1994), (Şekil 3.3). Kullanıcıların oturmasına, dinlenmesine imkân tanıyan kentsel mobilyalar aynı zamanda sosyal ilişkilerin kurulması için de zemin hazırlamaktadır (Şekil 3.4). Toplu konut yerleşimlerinde çocuk oyun alanları, yaya yolları gibi çeşitli açık alan rutinlerinin kesişiminde yer alan oturma elemanları fiziksel konfor düzeyini yükseltmekte, sosyal ihtiyaçlar için temel oluşturmaktadır.

Şekil 3.3: Açık mekânda aktivite odaklı yönlendirilmiş oturma elemanları, Amsterdam (Özsoy, 2005)

Şekil 3.4: Durağan aktivitelerin gelişimi için tasarlanmış açık mekân; Amagertorv, Kopenhag (Mangut, 2014)

Hareketli aktiviteler açık mekânlarda isteğe bağlı ve sosyal aktivitelerin gelişimini desteklemektedir. Hareketli aktivitelerin düzenli gelişimi için konforlu yürüyüş mekânları mekânın kalite düzeyini yükseltmektedir. Çeşitli yaş grupları, fiziksel engelli kullanıcılar ve iklimsel koşullar göz önünde bulundurularak tercih edilen döşeme malzemeleri ile düzenlenen yaya mekânları kullanıcıların fiziksel gereksinimlerini karşılamakta, mekânın konfor düzeyini arttırmaktadır (Şekil 3.5).

Şekil 3.5: Görme engelli kullanıcılar için tasarlanmış yaya mekânı, Købmergade, Kopenhag (Mangut, 2014)

Aynı zamanda açık mekânların gündüz saatlerinde olduğu kadar akşam saatlerinde de kullanılacağı dikkate alınarak düzenlenmiş aydınlatma düzeyleri mekânda

gerçekleştirilen durağan ve hareketli aktiviteler için gerekli fiziksel konfor düzeyini sağlamakta, güvenli bir mekânsal kullanımı desteklemektedir.

Kullanıcıların temel fiziksel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik düzenlemeler açık mekânların kalite ve konfor düzeyini arttırmaktadır. Temel fizyolojik gereksinimlerden olan su ve tuvalet ihtiyaçlarının karşılandığı durumlar kullanıcıların mekânda kalma sürelerini arttırmaktadır (Şekil 3.6, Şekil 3.7). Bununla birlikte temel yeme-içme birimleri kullanıcı ihtiyaçlarını karşılamakta, mekânsal kullanım zenginliği oluşturmakta ve açık alan kullanımlarını çeşitlendirmektedir (Whyte, 1980) (Şekil 3.8, Şekil 3.9).

Şekil 3.6: İçilebilir su üniteleri (Url-4)

Şekil 3.7: İçilebilir su üniteleri; Leidseplein, Amsterdam (Url-5)

Şekil 3.8: Seyyar yeme-içme birimleri; Kultorvet, Kopenhag (Mangut, 2014)

Şekil 3.9: Temel yeme-içme birimleri; Nytorv, Kopenhag (Mangut, 2014)

3.1.2 Sosyal ihtiyaçlar

Mekânda kullanıcılar arasında gerçekleştirilen aktif ve pasif ilişki açık alan kullanımında sosyal konforu desteklemektedir. İzleme, gözetleme açık alanda insanlar arasında pasif bir ilişki meydan getirmektedir (Şekil 3.10). Yaya akışları, oyun oynayan çocuklar, isteğe bağlı ve sosyal aktiviteler açık mekânlarda

izlenilecek, seyredilecek odaklar oluşturmakta, mekânda izleyen ve gözlemleyen kullanıcıların varlığı ise güvenli bir kentsel yaşantının oluşumunu desteklemektedir (Newman, 1972). Kullanıcıların diğer kullanıcılar ile daha etkin bir ilişki içerisinde

Şekil 3.10: Açık mekânda pasif ilişki, Sankt Hans Torv, Kopenhag (Mangut, 2014)

bulunması aktif ilişkiyi meydana getirmektedir. İnsanlarla konuşmak, sohbet etmek, toplu etkinliklere katılmak açık alanlarda gerçekleştirilen başlıca aktif ilişki biçimlerini oluşturmaktadır. Kullanıcıların sosyal ilişkiler kurmalarını sağlamakta ve açık alanların temel hedefi olan toplumsal ilişkilerin kurulmasını desteklemektedir (Şekil 3.11). Açık alanlarda gerçekleştirilen pasif ve aktif ilişkiler temelde diğer kullanıcıların varlığı ile ilişkilidir. Eski bir İzlanda şiirine göre, "İnsanların en büyük eğlencesi insanlardır" (Gehl, 2010, p. 23).

Şekil 3.11: İnsanların çevre ve diğer insanlar ile kurdukları aktif ve pasif ilişki; Strøget caddesi, Kopenhag (Mangut, 2014)

Açık alan ve kullanıcılar ile kurulan pasif ve aktif ilişki mekânın niteliğini arttırmaktadır (Whyte, 1980). Aktiviteleri ve odakları izlemek, gözlemlemek ve gerçekleştirilen aktivitelere katılmak kullanıcıların sosyalleşme ihtiyaçlarını tatmin etmektedir.

3.1.3 Psikolojik ihtiyaçlar

Rahatlama ve keşfetme açık alanların kullanımında gerekli psikolojik konfor ihtiyaçlarındandır. Rahatlama beden ile zihnin bir arada gerçekleştirdiği bir durumu ifade etmektedir (Carr ve diğ, 1992). Fiziksel ihtiyaçların ve ergonomik gerekliliklerin karşılanması fiziksel rahatlamayı sağlamaktadır. Zihinsel rahatlama ise psikolojik konfor için ilk adımdır. Açık alanlarda temelde doğa ile iç içe bulunmak psikolojik rahatlamayı sağlamaktadır (Woolley, 2003). Açık mekânlarda kullanılan yeşil, su öğesi, doğal malzemeler ile kurulan aktif bir ilişki kullanıcıların zihinsel açıdan rahatlamalarını desteklemektedir (Şekil 3.12, Şekil 3.13). Açık alanlarda insan psikolojisi üzerine yapılan araştırmalar bitkilerin yaydığı kokuların, doğal malzemelerin yaydığı koku ve seslerin kullanıcıların içerisinde bulundukları yer ile ilkel deneyimleri arasında zihinlerindeki işitme ve koku merkezleri yardımıyla ilişki kurulmasına yardımcı olduklarını göstermiştir (Hall, 1966). Bu ilişki kullanıcıların kendilerini huzurlu ve doğa ile iç içe hissetmelerine yardımcı olmaktadır.

Şekil 3.12: Doğal malzemeler, su öğesi-taş-çim; Cruqiuseiland, Amsterdam (Mangut, 2014)

Şekil 3.13: Doğal malzemeler, taş-çim-ahşap; Poul Hartings Gade, Kopenhag (Mangut, 2014)

Keşfetme, psikolojik konfor ihtiyacının sağlanması için açık alanlarda kullanılması gereken bir diğer olgudur. Açık alanlarda pasif ilişki ile birlikte örgütlenmektedir. Mekânın ve mekânda gerçekleştirilen aktivitelerin kullanıcı üzerinde merak duygusu uyandırmasını temel almaktadır. Mekânda yer alan heykel, rölyef gibi sanat eserleri kullanıcıların merak ve araştırma duygularını tetiklemekte, mekân ile kullanıcı arasında ilişki kurulmasını sağlamaktadır (Şekil 3.14, Şekil 3.15, Şekil 3.16, Şekil 3.17). Bununla birlikte açık alanlarda keşfetme çocuk kullanıcıların zihinsel

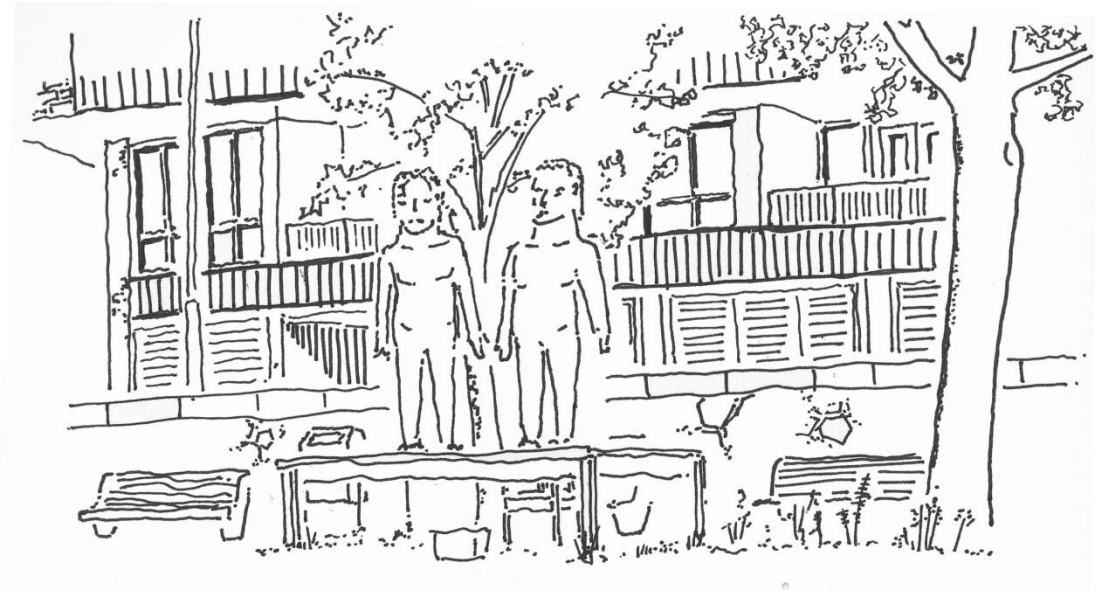
gelişimleri için de önemlidir. Açık alanlar kentsel yaşantı içerisinde doğal çevre ile kesişim olanağı sunarak çocukların keşfetme ihtiyaçlarını açığa çıkarmaktadır (Pines, 1971; Traub, 1972).

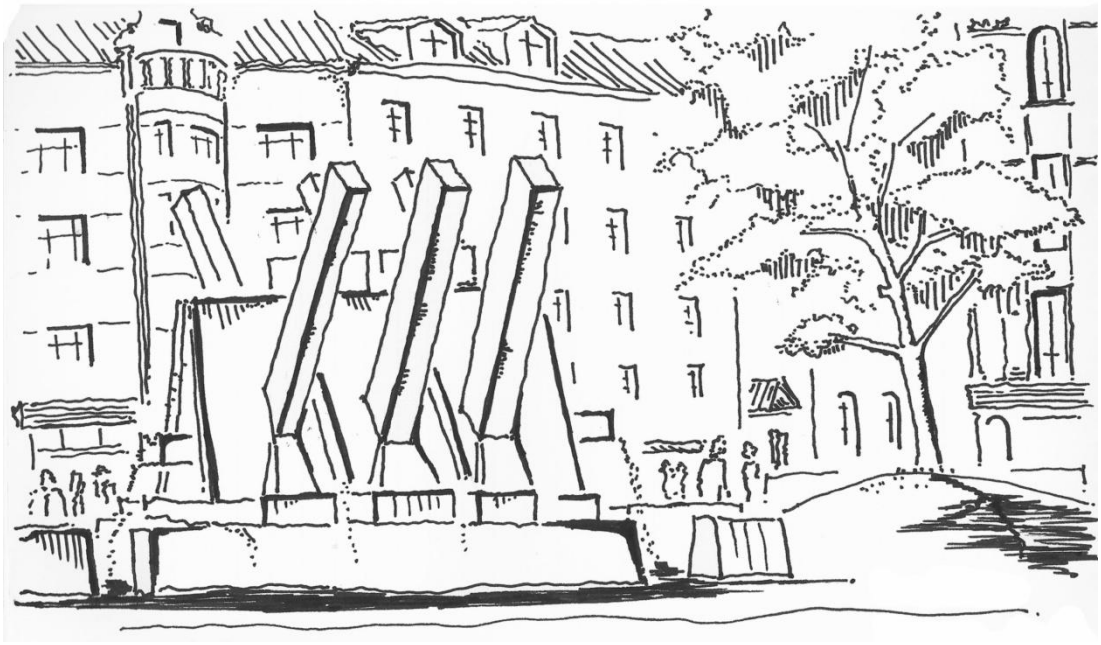
Şekil 3.14: Açık mekânda yer alan heykeller; Hyldespjseldet toplu konut yerleşimi, Kopenhag (Mangut, 2014)

Şekil 3.15: Açık mekânda yer alan heykeller; Amager Vest bölgesi toplu konut yerleşimi, Kopenhag (Mangut, 2014)

Şekil 3.16: Amsterdam Doğu Liman Bölgesi Sporenburg toplu konut yerleşimi Tegelbergplein açık mekânı ve "Fragmant from a Living Room-Reduced to 88%" heykeline ait eskiz perspektif (Mangut, 2014)

Şekil 3.17: Jørgen Haugen Sørensen'e ait kamusal heykel ve Sankt Hans Torv açık mekânı, Kopenhag (Mangut, 2014)

3.2. İnsan-Çevre Etkileşimi Mekanizmaları

Açık alanlarda kullanıcılar her türlü aktivite için gerekli kişisel ve gruba ait bölgelere ihtiyaç duymaktadır. Ortak olarak kullanılan mekânlarda kullanıcıların kişisel sınırlarını oluşturabilmeleri ile kontrollü bir kullanım sağlanmaktadır. Bu kapsamda etkin ve sağlıklı bir çevresel ilişkinin oluşmasını sağlayan egemenlik alanı, kişisel alan, mahremiyet, ve aidiyet mekanizmaları incelenmektedir.

3.2.1 Egemenlik alanı

Egemenlik alanı kullanıcının belirli aktiviteleri gerçekleştirmek için sahiplendiği ve savunduğu alanı ifade etmektedir (Hall, 1966). Kişilerin açık alanlarda gerçekleştirdiği eylemler doğrultusunda oluşan uzamsal bir alandır. Bir diğer ifadeyle egemenlik alanı, kullanıcısı tarafından tanımlanan ve ayırt edici hale getirilerek belirli bir amaç doğrultusunda kullanılan alandır (Sommer, 1969). Kültürel ve kişisel davranış biçimlerine göre farklı ölçekleri ifade etmektedir. Egemenlik alanı kullanıcıların belirli sosyal rolleri, eylemleri, ve davranışları gerçekleştirebilmeleri için tanımladıkları ve kontrol altına aldıkları alandır (Proshansky ve diğ., 1970).

Kamusal açık mekân içerisinde egemenlik alanı kişisel mesafelerin tanımladığı görünmez sınırlarla ifade edilebilirken özel nitelikteki bir açık mekânda egemenlik alanı fiziksel sınırlar yardımı ile tanımlanabilmektedir (Şekil 3.18).

Şekil 3.18: Fiziksel ve görsel sınırlar ile tanımlanan egemenlik alanı; Havaneiland-Ijburg, Amsterdam (Mangut, 2014)

Egemenlik alanının sınırlarının hassas ve kesin bir biçimde tanımlanması ve algılanabilir geçişler sağlıklı bir toplumsal ilişkiler bütünü ortaya koymaktadır. Fiziksel sınırlar ile birlikte görsel ve sembolik sınırlar egemenlik alanını tanımlamaktadır. Kot farklılıkları, çeşitli döşeme malzemeleri, değişen aydınlatma düzeyleri, açık bahçe kapıları çeşitli sosyal ilişki düzeylerine sahip açık mekânlar arasında geçişler sağlayarak egemenlik alanlarının tanımlanmasını desteklemektedir (Hall, 1966; Newman, 1972), (Şekil 3.19).

Egemenlik alanı bireysel bir ifade ile birlikte birbirlerine bağlı belirli bir sosyal grubun tanımladığı alanı da kapsamaktadır. Arkadaş grubu, aile gibi bireysel kullanıma oranla daha kalabalık kullanıcıların bir arada bulunması egemenlik alanının algısını ve sınırlarını biçimlendirmektedir (Parr, 1970).

Egemenlik alanı kişinin gerçekleştirdiği aktivite çeşidine göre farklılık göstermektedir. Durağan aktivitelerin tanımladığı egemenlik alanları mekânda hareketli aktivitelere oranla daha büyük bir alan kaplamaktadır. Hareketli aktiviteler egemenlik alanının değişmesine yol açmakta ve keskinliğini azaltmaktadır (Stea, 1970).

Şekil 3.19: Sembolik sınırlar ile tanımlanan egemenlik alanı; Tinggarden toplu konut yerleşimi, Køge (Mangut, 2014)

3.2.2 Kişisel alan

Kişisel alan kullanıcıların çevrelerinde oluşturdukları görünmez bir balonu ifade etmektedir (Hall, 1966; Sommer, 1969). Kullanıcıların etkin çevresel ilişkiler kurmalarını sağlayan mekanizmalardandır. Kişisel alan egemenlik alanı ve mahremiyet etkisi altında biçimlenmektedir. Kesin bir biçime sahip olmayan kişisel alan kültürlere ve coğrafyalara göre farklılık göstermektedir. Bununla birlikte kişisel alan kişinin önünde, arkasında ve yanlarında da birbirlerinden farklı mesafeleri kapsamaktadır (Şekil 3.20).

Şekil 3.20: Kamusal açık mekânda kişisel alan ve insan-insan etkileşimi; Museumplein, Amsterdam (Mangut, 2014)

Kişisel alanın oluşturduğu bölge açık alanlarda Hall'e göre 0.4 m ile 1.2 m arasındadır. Kullanıcının başka bir kullanıcıyı detaylı bir biçimde görebildiği ve iletişim kurması için ihtiyaç duyduğu asgari mesafe olarak ifade edilen 1.2 m ile yalnızca kişisel ilişki kurduğu kişilerin içerisine girebildiği sınır olan 0.4 m den oluşmaktadır (Hall, 1966). Bu mesafeler kullanıcıların gerçekleştirdikleri aktivitelere ve toplum içerisinde oluşturdukları bireysel ilişkilere göre biçimlenmekte; kişinin jest, mimik, ve toplumdaki diğer kişilere göre konumları ile ifade edilmektedir (Şekil 3.21, Şekil 3.22).

Şekil 3.21: Kamusal açık mekânda kişisel alan ve insan-insan etkileşimi; Kultorvet, Kopenhag (Mangut, 2014)

Şekil 3.22: İnsan-insan etkileşimi (Gehl, 2010)

Kişisel alanın ihlal edilmesi toplum içerisindeki birincil ilişki düzeyinin sarsılmasına neden olmaktadır. Kişisel alanın diğer kullanıcılar tarafından kesintiye uğratılması "gri bölge"ler oluşturmaktadır. Gri bölgeler çoğunlukla kullanıcıların aktivitelerini gerçekleştirebilecekleri asgari egemenlik sınırlarına sahip olamadıkları "kalabalık"

durumlarda ortaya çıkmaktadır (Sommer, 1969). Gri bölgelerin oluşumu toplum içerisinde güvenlik problemlerine neden olmakta, üç farklı biçimde stres seviyesinin arttırmaktadır. Temelde stres sonucu kandaki adrenalin ve şeker düzeylerinin artmasına neden olan kişisel alan ihlali kişinin görsel ve işitsel duyularını deforme etmekte, diğer kişilerin vücut ısılarının algılanmasına neden olmakta, ya da kokusal etkileşiminin yoğunlaşmasına neden olarak merkezi sinir sistemini uyarmaktadır (Hall, 1966).

3.2.3 Mahremiyet

Egemenlik alanı ile birlikte mahremiyet kullanıcıların çevresel etkileşimlerini şekillendiren temel mekanizmalardandır. Mahremiyet bireyin, sosyal bir grubun ya da bir kurumun diğer kişi, kişiler ve kurumlar ile temasa geçme biçimine ve zamanına sahip olabilmesi anlamına gelmektedir (Westin, 1967). Mahremiyet ya da gizlilik kişinin kendine ait tercihlerini tanımlamasını ve belirli amaçlar için uygun biçimlerde davranabilmesini sağlamaktadır (Proshansky ve diğ, 1970). Westin'e göre mahremiyet dört farklı durum ile ifade edilmektedir; yalnızlık (solitude), başka bir kişi ile samimi olma (intimacy), toplum içerisinde tanınmama (anonymity), ve toplum içerisinde kişinin kendisini mesafeler yolu ile korumaya alması (reserve) (Westin, 1967).

"Yalnızlık" kişinin yalnız olması ve temelde toplumdan izole olmak, toplumdan ayrı olmak ya da toplumun müdahalesinden muaf olmak durumlarını ifade etmektedir. Kişi toplumun gözetiminden uzakta yer almaktadır. Yalnızlık mahremiyet ile tanımlanan durumun karakteristik bir yansımasını ifade etmektedir. "Başka bir kişi ile samimi olmak" temelde kişilerin birbirleri ile azami ilişki kurabilecekleri biçimde yakın fakat toplumdan arınmış olmalarını tanımlamaktadır. Hedeflenen dışarıdan gelebilecek müdahalelerin azaltılması ve içe dönük bir sosyal yapı oluşturulmasıdır. "Toplum içerisinde tanınmamak" kişinin toplumsal gözetim ve teşhisten muaf bir biçimde kamusal bir platformda bulunmasını ifade etmektedir. Zihinsel rahatlama ve psikolojik konforun gerçekleştirilebilmesi için direkt gözlemden kaçınmak amaçlanmaktadır. "Toplum içerisinde kişinin kendisini mesafeler yolu ile korumaya alması" toplumsal ilişkilerin oluşmasını sağlayan en önemli mahremiyet derecesidir. Mekânsal düzenden bağımsız olarak, kişinin toplum içerisindeki pozisyonunu ortaya koyması için gerekli sosyal ilişkileri tanımlamaktadır (Westin, 1967).

Cooper Marcus ve Sarkissian'a göre (1986) mahremiyet diğer kullanıcılardan ayrıcalıklı bir konumda olmak ya da toplumdan uzak yaşamak durumlarını ifade etmektedir. Bu farklı durumlar kullanıcının fiziksel çevre içerisinde ihtiyaç duyduğu mahremiyet derecelerini ortaya koymaktadır. Her bir durum kişinin ihtiyaç duyduğu derecede fiziksel, görsel ve sembolik sınırlar oluşturması ile sağlanmaktadır (Şekil 3.23, Şekil 3.24)

Şekil 3.23: Fiziksel, görsel ve sembolik sınırlar ile sağlanan yüksek oranda mahremiyet; Java adası, Amsterdam (Mangut, 2014)

Şekil 3.24: Özel açık mekânda düşük mahremiyet düzeyi; Het Funen, Amsterdam (Mangut, 2014)

Egemenlik alanı ile benzer bir doğrultuda mahremiyet algısı da kişinin gerçekleştirdiği aktivitelere göre farklılık göstermektedir. Durağan aktiviteler ile hareketli aktivitelerin gerçekleştirildiği durumlarda farklı mahremiyet dereceleri ortaya konmaktadır. Bununla birlikte mahremiyet algısı bireysel ve ortak

gerçekleştirilen aktivitelere göre de biçimlenmektedir (Stea, 1970), (Şekil 3.25). Çeşitli kültürler aktivitelerin bireysel veya ortak gerçekleştirilme durumlarına göre kişilerin kalabalık algılarını ve bununla ilişkili olarak mahremiyet derecelerini şekillendirmektedir. Doğu kültürlerinde toplum içerisinde bulunmak ortak gerçekleştirilen aktiviteler ile birlikte bireysel gerçekleştirilen aktivitelerin de bir arada ve yakın ilişkiler içerisinde yapılmasını etkilerken, batı kültürlerinde değişen egemenlik alanı sınırları ve mahremiyet dereceleri bunun tersi bir durum ortaya koymaktadır (Hall, 1966).

Şekil 3.25: Bireysel ve toplu aktivitelere göre değişen mahremiyet dereceleri; Nyhaven, Kopenhag (Mangut, 2014)

3.2.4 Aidiyet

İnsan davranışlarının incelenmesi amacıyla yapılan çalışmalar bir mekânın sık ve yaygın kullanılmasının kişi ile yer arasında kişisel bir bağlılık yarattığını göstermektedir (Hall, 1966; Sommer 1969). Aidiyet ya da sahiplenme; içgüdüsel bir ihtiyacın ötesinde, kişinin mekânı kullanım amacı ve biçimi ile bu bağlılık düzeyinin gelişme sürecinden oluşmaktadır (Scannell ve Gifford, 2009).

Aidiyet hissi kişi ile yer arasında stres seviyesini azaltan bir duygusal bağ oluşturmaktadır. Aidiyet temelde üç farklı boyut biçimlendirmektedir; insan, mekân, ve süreç (Scannell ve Gifford, 2009). Tarihsel ve kültürel etkiler ile kişisel deneyimler bireysel ve ortak kullanımlarda aidiyet bağını şekillendirmektedir. Kültürel semboller, değerler ve kişisel bağlantılar kişinin mekânla kurduğu bağı geliştirmektedir (Şekil 3.26, Şekil 3.27). Mekân, aidiyet hissini etkileyen en önemli

boyutu meydana getirmektedir. Fiziksel ve sosyal özellikler bağın insan-çevre ilişkisini ortaya koymaktadır. Süreç, mekân ile kişi arasındaki algılama-etki-davranış düzeninden meydana gelmektedir. Kişinin mekân ile kurduğu ilişki sonucu ortaya koyduğu tepkiyi göstermektedir (Scannell ve Gifford, 2009).

Şekil 3.26: İnsan-mekân bağı, bank olarak kullanılan eski yapı elemanları; Java adası, Amsterdam (Mangut, 2014)

Şekil 3.27: Yerleşimin açık mekânlarında aidiyet hissini güçlendirmek için eski kullanımına dair tarihsel izler; Java adası, Amsterdam (Mangut, 2014)

Bununla birlikte kişinin mekândaki aktivite özgürlüğü ve katılımı kişi ile yer arasındaki aidiyeti geliştiren unsurlardır.

Aktivite özgürlüğü kullanıcıların fiziksel, sosyal, ve psikolojik baskı altında olmadan açık alanları kullanmalarını ifade etmektedir. Kullanıcılar mekânsal düzen içerisinde açık alanlarda kendi iradeleri doğrultusunda serbestçe hareket etme, aktivitelerini gerçekleştirebilme özgürlüğüne sahiptirler. Homojen bir toplum oluşumunun ilk adımı olarak nitelendirilen aktivite özgürlüğü kullanıcılarının kamusallık ile mahremiyet arasındaki dengeyi kendi iradeleri doğrultusunda gerçekleştirebil-melerini sağlamaktadır (Carr ve diğ, 1992; Proshansky ve diğ, 1970).

Ortak kullanım açık mekânların fiziksel ve sosyal niteliğini arttıran ve aidiyeti geliştiren önemli bir faktördür (Council of Europe, 1986; Haydn ve Temel, 2006). Bu doğrultuda gerçekleştirilen kültürel etkinlikler, özel kutlamalar, geçici işlevler için yapılan düzenlemeler, sokak sanatı, kullanıcıların müdahaleleri ile değiştirilebilir çocuk oyun alanları, ve konut bölgelerinde kullanıcıların müdahalelerine izin veren yarı kamusal ve yarı özel peyzaj alanları sahiplenme duygusunun arttırarak aidiyet hissinin gelişmesini sağlamaktadır (Şekil 3.28).

Şekil 3.28: Açık mekânlarda hafta sonları düzenlenen ikinci el eşya satışı; Hyldespjseldet toplu konut yerleşimi, Kopenhag (Mangut, 2014)

Aidiyet kişinin mekânda aktif ve etkin bir kullanım gerçekleştirmesini desteklemekte, güvenlik duygusunu arttırmaktadır. Kişi veya kişilerin egemenlik sınırlarını oluşturması ve ihtiyaç duydukları oranda mahremiyet sağlamaları açık alanlarda mekân ile aidiyet bağı kurmalarını kolaylaştırmaktadır. Aktif ve pasif aktivitelerin gerçekleştirilmesi, sağlıklı ve etkin insan-çevre ve insan-insan etkileşimi kişi ile mekân arasındaki bağın oluşumunu sağlamaktadır.

3.3 Mekân Kullanımında Davranışsal Bileşenler

Açık alanlardaki insan-çevre ilişkisinin bütüncül bir çerçevede incelenmesi amacıyla çalışma kapsamında insan-çevre etkileşimi mekanizmaları fiziksel yapı üzerinden değerlendirilmektedir. Bu etkileşim sonucu kullanıcının mekânda gerçekleştirdiği davranış biçimleri irdelenmektedir. İnsan-çevre etkileşimi mekanizmalarının fiziksel yapı ile entegrasyonu öncelikle mekânın sosyal ilişki düzeylerini ortaya koymaktadır.

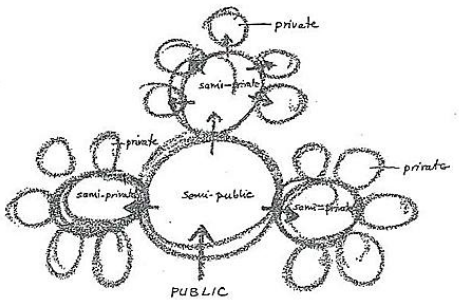
3.3.1 Sosyal ilişki düzeyleri

Çağdaş bir yaklaşım olarak şehirde yaşamak paylaşılan bir çevrede bulunmak anlamına gelmektedir. Bu nedenle şehrin açık alanları çeşitli kullanıcılar tarafından çeşitli amaçlar için bir arada kullanılmaktadır. İnsan-çevre etkileşim mekanizmalarının mekâna yansıması bu çeşitli kullanıcı grupları ve kullanımlar için

açık alanlarda çeşitli kullanım niteliklerine sahip açık mekânlar meydana getirmektedir.

Woolley'e göre (2003) açık alanların kullanım nitelikleri kullanıcılarının birbirleriyle kurdukları sosyal ilişki seviyelerine göre biçimlenmektedir. Aşinalık, sosyalleşebilirlik, ve yabancı olma durumları üç tip açık alan kullanımı ortaya koymakta; ve bu kullanımlar kentsel mekâna konut ve çevresi, semt ve çevresi, ve kent ile ilişkili olan açık mekânlar olmak üzere farklı biçimlerde yansımaktadır (Woolley, 2003). Konut ve çevresinden kent ile ilişkili olan açık mekânlara doğru geçişlerde kullanıcılar arasındaki sosyal ilişki seviyeleri azalmakta, yabancılık seviyesi artmaktadır.

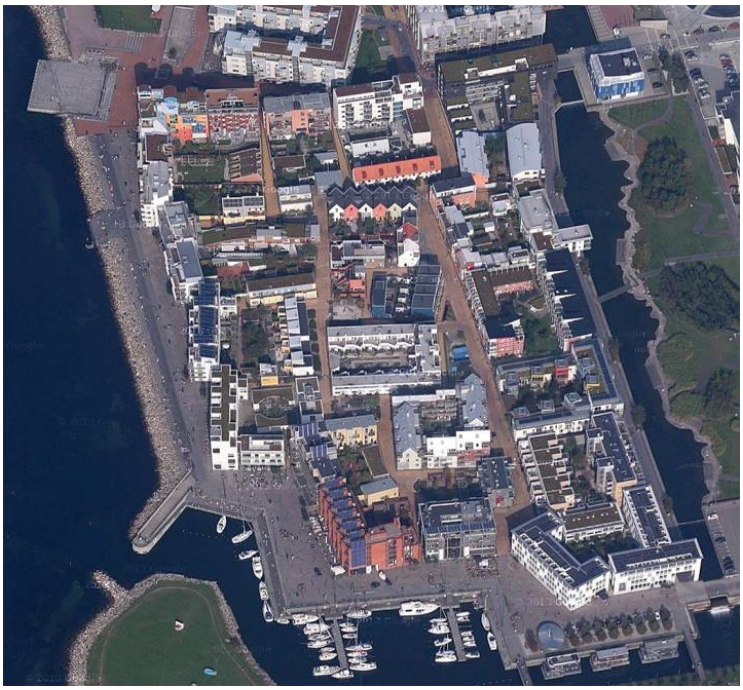
Bununla birlikte açık alanlar birbirleri ve bütün ile ilişkiler içerisinde olan dört farklı sosyal ilişki düzeyini yansıtan alt gruptan meydana gelmektedir; kamusal, yarı-kamusal, yarı-özel ve özel açık mekânlar (Hall, 1966; Sommer, 1969). Toplu konut yerleşimlerinde bu dört temel nitelikteki açık mekânın hiyerarşik bir "alt gruplama" (subdivision) ile bir araya gelmesi fiziksel yapı ile birlikte sosyal yapının oluşmasına yardımcı olmaktadır (Şekil 3.29). Düzenleme, özel hayata karşılık gelen konut birimlerinden kamusal yaşantıya karşılık gelen sokağa kadar açık alanların hiyerarşik bir dizide yer almasını ifade etmektedir (Şekil 3.30).

Şekil 3.29: Hiyerarşik açık alan dizisi (Newman, 1972)

Dört temel sosyal ilişki düzeyine sahip açık mekânın hiyerarşik bir düzende yer aldığı yerleşimler kullanıcılarına güvenli ve canlı bir kentsel yaşantı sunmaktadır. Kamusal ve yarı-kamusal nitelikli açık mekânlar fiziksel ve sosyal ilişkilerin kurulmasını desteklemektedir. Yarı-özel ve özel açık mekânlar kullanıcılarına yerleşimlerin açık alanlarının "kendi kontrollerinde olduğunu hissettirerek" sorumluluk ve aidiyet bağlarını kuvvetlendirmektedir (Woolley, 2003, p. 81). Açık

alanlara müdahale etmek ve kişisel işaretler bırakmak kullanıcıların açık mekânları sahiplenmelerini kolaylaştırmaktadır (Lang, 1987).

Şekil 3.30: Alt grupların bir araya gelmesi ile oluşmuş Bo01 toplu konut yerleşimi; Malmö, İsveç (Url-6)

Hiyerarşik bir düzende alt gruplama, açık mekânların birbirleri arasında sınırlar ve eşikler oluşturacak biçimde bir araya gelmeleri temeline dayanmaktadır. Yerleşim içerisinde bulunan konut birimleri ve bu konut birimlerine ait özel açık mekânlar tümevarımcı bir yaklaşımla bir araya gelerek alt grupları meydana getirmektedir. Bu alt grupların her biri kümelenerek kendilerine ait yarı-özel açık mekânlar etrafında bir araya gelmektedir. Bu yarı-özel açık mekânlar, çevreleyen konutlar tarafından kullanılan oturma birimlerini, çocuk oyun alanlarını, araç parklarını, ve bu alt grubun kullanıcıları tarafından kullanılan yapı girişlerini içermektedir. Yerleşimin tamamına oranla daha küçük bir kullanıcı kitlesine sahip olan bu yarı-özel açık mekânların kullanımı yerleşimin kullanıcılar tarafından benimsenmesini ve sahiplenilmesini kolaylaştırmaktadır (Cooper Marcus ve Sarkissian, 1986; Newman, 1972; Stea, 1970). Yarı-özel açık mekânlar etrafında örgütlenen alt gruplar ise yarı-kamusal açık mekânlar etrafında kümelenerek bir araya gelirler ve daha büyük alt grupları meydana getirirler. Yerleşim içerisinde bulunan her bir alt grup sosyal ilişki düzeyi açısından kendisinden daha büyük bir gruba hiyerarşik bir düzende bağlanarak özel açık mekândan kamusal açık mekâna geçişleri sağlamaktadır.

Konut birimlerinin çeşitli kullanım niteliklerine sahip açık mekânlar etrafında kümelenerek bir araya gelmeleri yerleşimin açık alanları arasında yumuşak geçişlerin ve net tanımlanmış sınırların oluşmasını sağlar. Bu kümelenme yerleşimdeki mülkiyet haklarının net olarak tanımlanmasını, her kullanıcının gerçekleştirebileceği aktiviteler için tanımlı açık mekânların oluşturulmasını ve yerleşimin açık alanlarına kullanıcılar tarafından daha kolay kimlik kazandırılmasını sağlamaktadır (Şekil 3.31). Aynı zamanda kümelenerek bir araya gelmiş açık mekânlar konut kullanıcılarının mülkiyet algılarının konut birimlerinden açık alanlara doğru genişleyerek açık alanları sahiplenmelerini, farklı nitelikteki açık mekânların belirli kullanıcılar tarafından doğal yollardan sürekli gözetlenerek kontrol altında tutulmasını, ve kullanıcıların birbirlerini tanımalarını kolaylaştırarak güvenli bir açık alan kullanımını desteklemektedir. Daha büyük alt gruptan daha küçük alt gruplara geçiş, yani kamusal açık mekândan özel açık mekân doğrultusunda geçiş, kullanıcılarına yerleşim içerisinde kontrollü bir kullanım imkânı vermektedir (Şekil 3.32). Yerleşimdeki açık mekânların niteliği kamusaldan özele doğru değişim gösterdikçe aktivite tipi değişir, yabancı kullanıcı sayısı kademeli olarak azalır, güvenlik hissi artar, ve daha kuvvetli bir aidiyet hissi sağlanır (Gehl, 1971).

Şekil 3.31: Konut ile sokak kesişiminde yer alan yarı-özel açık mekânlar; Jordaan, Amsterdam (Mangut, 2014)

Aynı zamanda çeşitli nitelikteki açık mekânlar etrafında kümelenerek bir araya gelmiş toplu konut yerleşimleri açık alanlar ile kesişen konut birimi sayısının fazla olmasını sağlayarak yerleşimde ikamet eden kullanıcıların birbirleriyle karşılaşma

imkânlarının artmasını ve bu sayede yerleşimin açık alanlarında doğal yollardan gözetim mekanizmasının oluşumunu sağlamaktadır.

Şekil 3.32: Çeşitli kullanıcılar tarafından farklı aktiviteler için kullanılan yarı-özel açık mekânlar; Jordaan, Amsterdam (Mangut, 2014)

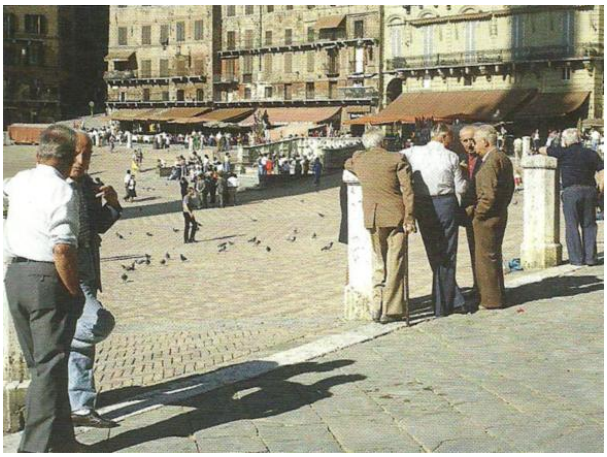
Alt gruplar arasında sosyal ilişki düzeyi kamusaldan özele doğru değişim gösterdikçe fiziksel yapı ile birlikte sosyal yapının oluşumu da kolaylaşmaktadır. Daha küçük insan grupları çeşitli aktiviteler ve problemler karşısında büyük insan gruplarına oranla daha kolay örgütlenmektedir (Cooper Marcus ve Sarkissian, 1986). Yerleşimin tamamına oranla alt gruplarda kullanıcıların birbirleriyle iletişime geçmeleri kolaylaşmakta ve daha sıkı toplumsal ilişkilerin oluşması sağlanmaktadır.

3.3.2 Kenar etkisi

Mekân kullanımında sosyal ilişki düzeyleri ile birlikte bir diğer davranışsal bileşen "kenar etkisi" dir. Bu davranış biçimi insan-çevre etkileşiminin hem fiziksel, hem de sosyal boyutları ile ilişkilidir.

Gehl'in ifadesiyle; sosyolog Derk de Jong tarafından oluşturulan "kenar etkisi" kavramına göre insanlar açık mekânlarda mekânı çevreleyen yapıların veya kentsel objelerin kenarlarında konumlanmaktadır (Gehl, 1971). Açık mekânlarda gerçekleştirilen davranış haritalama çalışmaları "kenar etkisi" kavramını doğrulamakta, insanların mekânların sınırlarında ve sınır oluşturabilecek objelerin

etraflarında durağan aktivitelerini gerçekleştirdiklerini belirtmektedir (Cooper Marcus ve Francis, 1998; Gehl, 2010; Whyte, 1980), (Şekil 3.33, Şekil 3.34).

Şekil 3.33: Kentsel objelerin etrafında gerçekleştirilen durağan aktiviteler; Plaza del Campo, Siena (Gehl, 2010)

Şekil 3.34: Durağan aktiviteler ve kenar etkisi, Amsterdam (Mangut, 2014)

Açık mekânlarda kenarlarda konumlanmak kullanıcılara fiziksel ve psikolojik faydalar sağlamaktadır. Yapı kenarları mekânın çoğunlukla ortasında yoğunlaşan hareketli aktivitelerin oluşturduğu aktif ve yoğun sirkülasyondan etkilenmemektedir (Şekil 3.35, Şekil 3.36). Kenarda konumlanmak, açık alanda mekânın ortasına oranla daha yüksek mahremiyet düzeyi, daha iyi bir bölgesel hava koşulu, ve kullanıcının rüzgardan ve yağmurdan daha az etkilenmesini sağlamaktadır. Yapı kenarları mekânda gerçekleşen aktiviteleri izlemek için kullanıcılarına iyi bir açı sağlamaktadır (Gehl, 2010), (Şekil 3.37)

Şekil 3.35: Hareketli ve durağan aktiviteler; Jordaan, Amsterdam (Mangut, 2014)

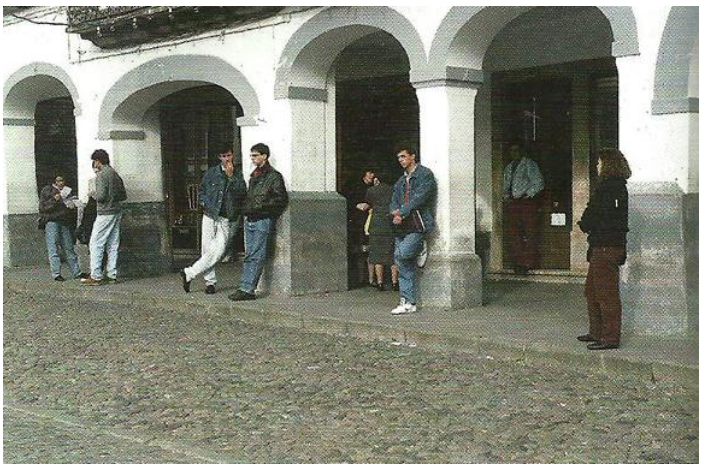

Şekil 3.36: Hareketli ve durağan aktiviteler; Nyhaven, Kopenhag (Mangut, 2014)

Şekil 3.37: Mekânda gerçekleşen aktivitelerin izlenebilmesi (Gehl, 2010)

Bununla birlikte; yapı kenarlarında, özellikle arkad gibi yarı açık mekânlarda konumlanmak kullanıcıya "aynı anda hem içerde, hem de dışarıda bulunma deneyimi" sağlamaktadır (Norberg-Schulz, 1984, p. 59) (Şekil 3.38). İlkel bir dürtü olarak; sırtın binaya dönük olması ve kullanıcının arkasından gelecek herhangi bir etkinin bulunmaması kullanıcıda psikolojik bir güven duygusu meydana getirmektedir (Gehl, 1971; Hall, 1966).

Şekil 3.38: Hem içerde, hem de dışarıda bulunmak (Gehl, 2010)

İnsan gözünün fizyolojik yapısının getirdiği sınırlandırmalar açık mekânlarda kenar kullanımının önemini göstermektedir. Her biri yaklaşık 90° yatay görüş açısına sahip olan insan gözü merkezde odaklanma nedeniyle çeperde zayıf bir görüşe sahiptir. Odaklanılmamış görüntünün merkezde bulunan odaklanılmış görüntüye oranla daha geç algılanılması çeperdeki hareketlerin merkeze oranla daha çok ve daha hızlı algılanmasına neden olmaktadır (Hall, 1966). Bu nedenle açık alanlarda çeperde durağan aktivitelerin yer alması ile hem kenar etkisi oluşturularak daha nitelikli bir açık alan yaşantısı desteklenmekte, hem de olduğundan daha yavaş ve sakin bir açık alan algısı oluşturulmaktadır.

Toplu konut yerleşimlerinde arkadlar, zemin katlarda yer alan ticari servis birimlerine ait oturma birimleri, yapı kenarlarında konumlanan oturma elemanları kenar etkisi kavramını destekleyerek kullanıcılarına fiziksel ve psikolojik faydalar sağlamaktadır. Bununla birlikte, zemin katlarda yer alan özel açık mekânlar mekânın çeperlerinde durağan aktivitelerin oluşumunu da desteklemektedir. Hedeflenen, zemin katların açık alanlar ile birlikte örgütlenmesi sağlanarak mekânsal ve davranışsal etkileşimi kuvvetlendirmektir.

3.4 Bölüm Sonucu

Bölüm içerisinde insan-çevre ve insan-insan ilişkileri üzerinden toplu konut yerleşimlerinde açık alan kullanımları tartışılmıştır. Açık mekânlarda gerçekleştirilen insan davranışları ve kullanıcı ihtiyaçları irdelenmiş; sosyal yapının mekânsal oluşumlar üzerindeki etkileri tartışılmıştır. Bir sonraki bölümde kuramsal veri ile irdelenen konuların kullanılmakta olan yerleşimler üzerinden incelenmesi amacıyla gerçekleştirilen alan çalışmasına yer verilmektedir.

4. TOPLU KONUT YERLEŞİMLERİNDE AÇIK ALAN KULLANIMINI DEĞERLENDİRMEYE YÖNELİK "DURUM İNCELEMELERİ"

Çalışma kuramsal çerçevede belirlenen parametreler doğrultusunda toplu konut yerleşimlerindeki açık alanların mekânsal ve davranışsal boyutlarda değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Çalışmanın bu bölümünde bu amaç doğrultusunda gerçekleştirilen alan çalışmasına yer verilmektedir.

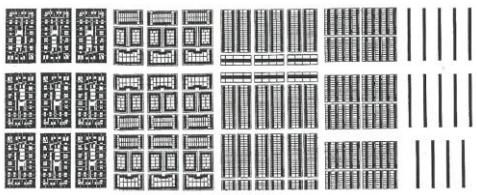
Bu doğrultuda öncelikle 20. yüzyıl içerisindeki tarihsel olaylar ve bunların toplu konut üretim sürecine etkileri irdelenmektedir. Alan çalışmasının konusu, yeri ve yerleşimlerin seçilme nedenleri ile birlikte metodolojisi aktarılmakta, çalışmanın gerçekleştirildiği Kuzey Avrupa'da yer alan iki önemli kent ve çeperleri yerleşimlerin çevresel etkileşimlerini araştırmak amacıyla kentsel gelişim stratejileri doğrultusunda incelenmektedir.

4.1 20. Yüzyılda Tarihsel Dönemler ve Toplu Konut Üretim Süreçleri

Tarihsel olaylar eşliğinde dönemsel bir incelemeye tabi tutulduğunda 20. yüzyıl toplu konut üretim süreci ana hatlarıyla üç zaman diliminden meydana gelmektedir. Endüstri devrimi sonrasında artan şehirleşme hızı ve açığa çıkan barınma sorununun dünya savaşları ve Büyük Buhran arasındaki dönemde şekillenmesi; İkinci Dünya Savaşı sonrası modernist görüşün gerçekleştirme imkânı bulduğu hızlı ve kitlesel konut üretimleri; ve uluslararası ölçekte yeniden yapılandırılan sermaye gücü ile birlikte sanayinin tasfiye edilmesi, boşalan kentlerin değişen ihtiyaçlar ve koşullar doğrultusunda yeniden inşası kabaca bu üç dönemi oluşturmaktadır. Bu tarihsel dönemler ve konut tipolojisinin evrimi aynı zamanda açık mekânların da evrimini ifade etmektedir. Konut birimlerinin oluşturduğu düzen ile birlikte açık mekânlar da gelişim göstermektedir.

4.1.1 Birinci Dünya Savaşı ve Büyük Buhran dönemi

Endüstri devrimi sonrası kentsel nüfusun artması 19. yüzyıl kentinin barınma ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Başta Londra ve Berlin olmak üzere Avrupa kentlerinde değişen çalışma ve barınma alışkanlıkları konut biçiminin de değişimine yol açmış, değişen koşullar ve artan yoğunluk sağlık problemlerini ortaya çıkarmıştır (Bingöl, 2001). 1875 yılında Birleşik Krallık Parlamentosu tarafından yürütülen "Kamu Sağlığı Hareketi" kent içi sağlık koşullarını ve kentsel yaşama koşullarını düzeltmeyi hedeflemektedir. Başta kolera ve tifüs gibi salgın hastalıkların önlenmesi amacıyla altyapı çalışmaları gerçekleştirilmiştir (Paulen ve Amsterdamse Federatie van Woningcorporaties, 1992). 20. yüzyıla gelindiğinde bir önceki yüzyıldan devralınan konut üretim mirası barınma soruna cevap vermek amacıyla modernist görüş ile birlikte dönüşüm geçirmektedir (Şekil 4.1). Bununla birlikte, uzun yıllar boyunca süregelen üretim alışkanlıklarının ve biçimlerinin terk edilmesi yapılan çalışmaların sağlıklı yapısal sonuçlar vermemesine neden olmaktadır (Rowe ve Koetter, 1983). Siemesstadt, Römerstadt, Seidlung Westhausen gibi bu dönemde üretilmiş önemli konut yerleşimlerine karşın Birinci Dünya Savaşı ve Büyük Buhran'ın yol açtığı ekonomik yetersizlikler yapılan çalışmaların deney aşamasında kalarak seri üretim imkânı bulamamasına yol açmaktadır (Paalman, 2000; Panerai ve diğ, 2004).

Şekil 4.1: Geleneksel kent dokusunun modernist lineer bloğa dönüşümü; May, 1926 (Panerai ve diğ, 2004)

Dönem içerisinde bahçeşehir yaklaşımının yorumu olarak inşa edilen yerleşimler açık alan stratejileri açısından önemli potansiyeller barındırmaktadır. Kentsel örüntüyü meydana getiren çeper blokların biçim değiştirmesi ile avlular önce ortak kullanıma açılmakta, sonraki dönemlerde özel ve ortak kullanımların yer aldığı parçalı yapı gelişmektedir (Çizelge 4.1).

Aynı zamanda lineer yapılaşma yerleşimlerde yeni kullanımların oluşumunu desteklemektedir. Konut blokları arasında kalan açık alanlar araç trafiğinden

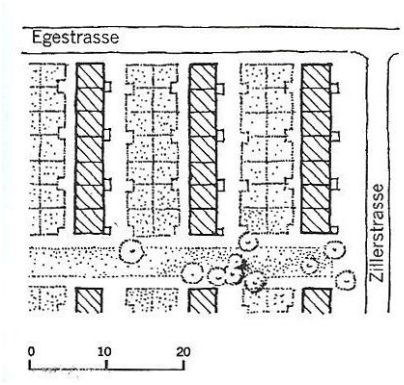
ayrılarak ortak kullanımın geliştiği yaya yolları ve çocuk oyun alanları olarak düzenlenmektedir (Şekil 4.2, Şekil 4.3).

Sokak	Bina	Avlu	Avlu	Bina	Sokak
Kamusal	Özel		Özel		Kamusal

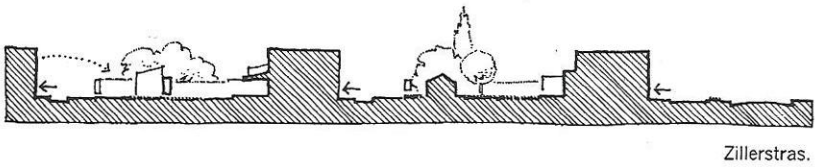
Sokak	Bina	Bahçe	Bina	Sokak
Kamusal	Özel	Ortak	Özel	Kamusal

Sokak	Bina	Bahçe	Yaya yolu	Bahçe	Bina	Sokak
Kamusal	Özel		Ortak	Özel		Kamusal

Çizelge 4.1: Sokak-bina-avlu kesitinde açık mekânların biçimlenişi (Panerai ve diğ, 2004)

Şekil 4.2: Seidlung Westhausen toplu konut yerleşimi; May, 1931 (Panerai ve diğ, 2004)

Şekil 4.3: Seidlung Westhausen toplu konut yerleşimine ait kesit; May, 1931 (Panerai ve diğ, 2004)

4.1.2 İkinci Dünya Savaşı Sonrası dönem

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da yıkılan kentlerin yeniden inşası ve artış gösteren kentsel nüfus konut arzının çoğalmasına yol açmaktadır. Bununla birlikte inşaat sektörünün endüstrileşmesi ve ilk dönemde gerçekleştirilen pratikler konut üretiminin hızını arttırmakta ve yerleşim ölçeklerinin büyümesine imkan tanımaktadır. Bu hız ve büyüme aynı zamanda yerleşimlerin giderek insan ölçeğinden uzaklaşmasına, ve konut-insan ilişkisinin kopmasına neden olmaktadır.

Teknolojinin gelişmesi ile inşa edilebilecek ölçülerin büyümesi konut üretiminde çok katlı ve dizi strüktürlerin meydana gelmesine yol açmıştır. Yıkılan kentlerin yeniden inşası ve kitlesel konut ihtiyacının karşılanması; savaş öncesinde egemen olan modernist görüş doğrultusunda ve savaşın yol açtığı yıkımları telafi etme telaşı içerisinde sosyal içeriklerinden soyutlanmış olarak gerçekleştirilmiştir (Bilgin, 1987a). 1960'lı yılların sonlarına gelindiğinde üretilen konut yığını nicel ihtiyaçları karşılamakta, bununla birlikte yeni ve çeşitli nitel ihtiyaçlar ortaya çıkmaktadır (de Vletter, 2004). Bunun temel sebebi üretilen toplu konutların kullanıcıların ihtiyaçlarını karşılayacak fiziksel ve sosyal nitelikleri barındırmamasıdır. Konut birimleri gerekli yerleşme kültüründen yoksun olarak bir araya getirilmekte, konut blokları çoğunlukla modernist görüş doğrultusunda zemin yüzeyinden koparılmakta, açık alan ile olan ilişkileri asgari ve yüzeysel bir hâl almaktadır (Şekil 4.4). Kullanıcıların ihtiyaç duydukları egemenlik alanları asgari düzeye indirilmekte,

Şekil 4.4: Molenwijk toplu konut yerleşimi; Amsterdam, 1966 (Url-7)

yerleşimlerde vandalizm gibi yeni suçlar ortaya çıkmaktadır (Paalman, 2000). Bununla birlikte aynı dönemde Danimarka Yapı Araştırma Kurumu tarafından geliştirilen "yüksek yoğunluklu-az katlı" (high-density-low-rise)[3] konut yerleşimleri bu soruna çözüm aramaktadır (Brüel, 2012; Scanlon ve Vestergaard, 2007), (Şekil 4.5). Aktif açık alan kullanımı odaklı tasarım yüksek insan yoğunluğunu ve insan ölçeğinde çevresel tasarımı hedeflemektedir.

[3] Burada ifade edilmek istenen yüksek insan yoğunluğudur; birim m² başına düşen kullanıcı sayısı ya da hektar başına düşen konut yoğunluğu değildir.

Gerekli ışık, hava, güneş ve yeşilden eşit miktarda yararlanılan yerleşimler hijyen koşullarını sağlamakta, aynı zamanda modernist doğrultuda inşa edilen yüksek yoğunluklu-çok katlı konut uygulamalarında ortaya çıkan güvenlik problemlerini de çözmektedir.

Şekil 4.5: Yüksek yoğunluklu-az katlı Galgebakken konut yerleşimi, Kopenhag (Url-8)

Bu iki yaklaşım temelde iki farklı açık alan stratejisi ortaya koymaktadır. "Yüksek yoğunluklu-çok katlı konut" yerleşimleri düşeyde yapılaşmakta, açık alanları konut bloklarının yerleşebilecekleri yüzeyler olarak ele almakta iken; "yüksek yoğunluklu-az katlı" konut yerleşimleri yatay örgütlenme ile açık alanlar ile kesişimi azami oranda gerçekleştirmektedir.

4.1.3 Liberalleşme Sonrası dönem

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemden 1970'yılların sonlarına gelindiğinde liberalleşme sürecinin konut üretim politikalarını etkilediği görülmektedir. 1980'li yıllarda başta İngiltere'nin ağır sanayiyi terk etmesi sonucunda kömür ocakları, çelik fabrikaları, limanlar kapanmış ve bu sanayilerin kullandığı yapılar, yerleşimler atıl durumda kalmıştır (Pulat Gökmen, 2014). Özellikle nakliye sektöründeki gelişimler ve gemi üretim merkezi konumundaki dokların kapanması 19. yüzyıl kent merkezlerine yakın konumlanan liman bölgelerinin işlevsiz kalmasına neden olmuştur. Aynı zamanda, İkinci Dünya Savaşı sonrasında inşa edilen konut yerleşimlerinin fiziksel ve sosyal problemleri sonucunda ortaya çıkan yenileme ihtiyaçları konut üretimi açısından yeni talepler meydana getirmiştir.

Bu dönemde gelişen inşa teknikleri ve hijyen koşulları, temiz hava ve günışığının önemi, açık alan kullanımına dair iyileştirme çalışmaları, değişen kamusallık anlayışı ve araç kullanımının azaltılması yönündeki çalışmalar yeni bir açık alan stratejisinin oluşturulmasını sağlamıştır. Aynı zamanda 1970'li yıllarda meydana gelen petrol krizi sonucunda banliyö yerleşimleri etkinliğini yitirmiş, konut ve iş yerlerinin bir

arada örgütlendiği yeni çözümler aranmaya başlanmıştır (Rowe ve Koetter, 1983). Toplu konut çevrelerinde bir önceki dönemden devralınan çeşitlilik, kimlik ve aidiyet ihtiyacı ve sosyal iletişimsizlik problemleri de bu dönem içerisinde irdelenmeye başlanan konulardandır (de Vletter, 2004).

Bu doğrultuda gerçekleştirilen Amsterdam Doğu Liman Bölgesi Yenilemesi, Malmö Batı Limanı Yenilemesi konut, ofis, iş yeri ve ticari işlevlerin bir arada örgütlendiği yüksek yoğunluklu yerleşimlerdir (Şekil 4.6). Temel yaklaşımlarını 19. yüzyıl kent morfolojisinin asal birimi olan kamusal kullanımı kısıtlı, içe dönük kapalı avlulu kent bloğunun yeni bir açık alan kullanımı ortaya çıkaracak biçimde çözümlenerek modernist lineer blok ile birleşmesi oluşturmaktadır.

Şekil 4.6: Doğu Liman Bölgesi, Amsterdam (Url-9)

4.1 Alan Çalışmasının Metodolojisi

Çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümlerinde aktarılan kuramsal verinin kullanılmakta olan konut açık mekânları üzerinden değerlendirilmesi amacıyla bir alan çalışması gerçekleştirilmiştir.[4] Çalışma Amsterdam ve Kopenhag kentsel alanlarında yer alan on dört toplu konut yerleşiminin kuramsal çalışmadan elde edilen parametrik ve ampirik veriler doğrultusunda incelenmesinden meydana gelmektedir. Gözlem, kişisel görüşme, ve davranış haritalaması bu doğrultuda kullanılan yöntemleri oluşturmaktadır. Çalışma içerisinde yerleşim planlarının analizleri, mekânsal kurguya dair incelemeler, kalite değerlendirmeleri, ve sosyo-fiziksel etütler gerçekleştirilmektedir.

[4] Alan çalışması Ağustos 2014 döneminde Amsterdam, Kopenhag ve Køge şehirlerinde gerçekleştirilmiştir.

Bu çerçevede, alan çalışması kapsamında cevaplanmak istenen araştırma soruları şunlardır;

- Toplu konut yerleşimlerinin kentsel doku ile birlikte örgütlenmesi ve güvenlik olgusu arasındaki ilişkilerin tartışılması
- Çeşitli yoğunluk durumları, arazi yapılaşma miktarları, ve mekânsal örgütleniş biçimleri arasındaki ilişkilerin ortaya konulması ve bu ilişkiler bütününün mekân kullanım kalitesi bağlamında incelenmesi
- Toplu konut yerleşimlerinde açık alanlardaki insan-çevre ve insan-insan etkileşimlerinin mekânla ilişkili durumlar üzerinden tartışılması

Amsterdam ve Kopenhag şehirleri toplu konut mimarisi konusunda Avrupa'da büyük öneme sahiplerdir. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde modernist görüş ve CIAM hareketleri doğrultusunda Amsterdam'da gerçekleştirilen planlama yaklaşımları, buna karşıt olarak İskandinavya'da geliştirilen ve ortak yaşamın desteklendiği "yüksek yoğunluklu-az katlı" tipoloji ile Amsterdam ve Kopenhag'da liberalleşme sonrası dönemde atıl kalan-fiziksel ömrü tamamlanmış yerleşimlerin kentsel politikalar doğrultusunda dönüştürülmesi ile üretilen "yeni modernist" yaklaşımlar toplu konut kültürünün gelişimini sağlamaktadır. Alan çalışması için bu iki şehrin seçiminde kent morfolojisinin sürekliliği, 19. ve 20. yüzyıl konut üretim terbiyesinin toplu konut yerleşimleri üzerindeki etkisi ve bütünsel bir etkileşime sahip fiziksel ve sosyal yapı etkili olmaktadır.

Alan çalışması için toplu konut yerleşimlerinin seçimi şu ilkeler doğrultusunda gerçekleştirilmiştir;

- Zaman aralığı: İkinci Dünya Savaşı'ndan günümüze kadar olan dönemde inşa edilmiş yerleşimler iki dönemsel grup içerisinde ele alınmaktadır. İnşa edildikleri dönemlere ait mekânsal örgütlenme biçimleri ve açık alan stratejilerinin yerleşimin çevresel düzenindeki okunabilirliği incelemelere veri sağlamaktadır.
- Kent içi yapılaşma stratejileri: Çeşitli mimari ve tarihsel dönemler etkisinde gelişen kentsel politikalar sonucu inşa edilmiş toplu konut yerleşimleri değerlendirilmektedir. Kentsel stratejiler ve örüntü biçimleri arasındaki ilişkilerin mekân kullanım kalitesi bağlamında ele alınması incelemelere temel oluşturmaktadır.

- Yoğunluk durumları: Kuramsal çalışmadan elde edilen parametrik ve ampirik veriler ışığında etkin açık alan kullanımı ile çeşitli mekânsal örgütlenme biçimlerinin oluşturduğu yoğunluk durumları arasındaki ilişkilerin araştırılması amacıyla çeşitli yoğunluk halleri incelenmektedir.
- Sosyo-ekonomik çeşitlilik: Yerleşimlerde çeşitli sosyo-ekonomik sınıflara ait kullanıcıların ikamet etmesi açık alan kullanımı, kullanıcı ihtiyaçları ve kalite unsurları arasındaki ilişkilerin okunabilirliği açısından incelemelere veri sağlamaktadır.
- İnsan-çevre etkileşimleri: Fiziksel ve sosyal yapıya ait düzenlemelerin insan-çevre etkileşimi bağlamında oluşturduğu çeşitli durumlar değerlendirilmektedir. Davranışsal boyutlarda etkin açık alan kullanımı ile mekânsal düzen arasındaki ilişkinin ele alınması incelemelere temel oluşturmaktadır.

Bununla birlikte 2011 yılında gerçekleştirilen "Erasmus Intensive Programme-Streets of Amsterdam" çalışmasından edinilen kişisel deneyimlerden alan çalışmasının gelişimi amacıyla faydalanılmıştır. Kaynakların verimli kullanılması incelenen yerleşimlerin sayısını, kent merkezlerine olan uzaklıklarını, ve inceleme sürelerini belirleyen bir diğer unsurdur.

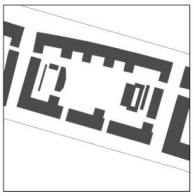
Aynı zamanda yerleşimler genel seçim kriterlerinden bağımsız olarak kendi iç dinamikleri doğrultusunda da değerlendirilmiştir. Her bir yerleşim kuramsal çalışmayla irdelenen konuların etkin bir biçimde tartışılması amacıyla ele alınmaktadır (Çizelge 4.2).

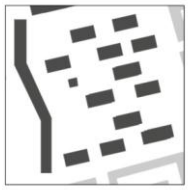
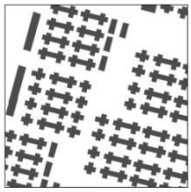
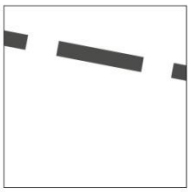
Çalışma kapsamında yerleşimlerde insan-çevre etkileşiminin bütünsel bir biçimde ele alınması amacıyla kullanıcılarla kişisel görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler sırasında;

- Yerleşimin demografik yapısı hakkında bilgi alımı
- Fiziksel yapı ve sosyal yapı etkileşiminin tartışılması
- Toplumsal yaşantı ve ortak kullanımların sosyal yapı üzerindeki etkilerinin irdelenmesi
- Açık mekân kullanımında toplumsal katılımın ve kullanıcı etkisinin analizi
- Açık mekân kullanımında aidiyet tespiti

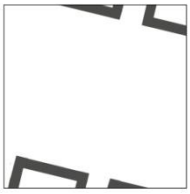
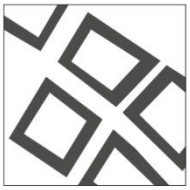
kriterleri göz önünde bulundurulmuştur.

Çizelge 4.2: Durum incelemesi gerçekleştirilen toplu konut yerleşimlerinin seçim kriterleri

Doku (Ölçek: 1/10.000)	Yerleşim Adı	Yerleşimin Yeri	Kentsel Gelişim Stratejisi (Per ve diğ, 2011'den uyarlanmıştır)	Seçim Kriterleri
	Amsterdam Doğu Liman Bölgesi Yenilemesi, Java Toplu Konut Yerleşimi	Amsterdam, Hollanda	Kentsel Değişim	Dönüşüm sonrası tarihi kentsel doku ile kurduğu morfolojik bağ, birbirleriyle örtüşen fiziksel ve sosyal yapı, ve yoğunluk-zemin payı oranı-kentsel yaşantı arasındaki ilişkinin irdelenmesi amacıyla incelenmektedir.
	Amsterdam Doğu Liman Bölgesi Yenilemesi, KNSM Toplu Konut Yerleşimi	Amsterdam, Hollanda	Kentsel Değişim	Yerleşim çok katlı büyük bloklar-kamusal kullanıma kapalı açık mekânlar ilişkisinin kentsel yaşantı üzerindeki etkilerinin incelenebilmesi amacıyla çalışma içerisinde ele alınmaktadır.
	Amsterdam Doğu Liman Bölgesi Yenilemesi, Borneo ve Sporenburg Toplu Konut Yerleşimi	Amsterdam, Hollanda	Kentsel Değişim	Yerleşim yere ait kentsel çözümleri, ve çok katlı büyük bloklar ile az katlı sıra konutlar arasındaki açık alan kullanımı çeşitliliğinin irdelenmesi amacıyla çalışma kapsamında ele alınmaktadır
	Bijlmermeer Toplu Konut Yerleşimi	Amsterdam, Hollanda	Kent Dokusunun Dışında Gelişim	Yerleşim çok katlı konut blokları-açık alan kullanımının irdelenmesi ve yıkılarak eklenen az katlı konut blokları ile çok katlı blokların oluşturduğu kentsel yaşantının karşılaştırılabilmesi için incelenmektedir.

	GWL-Terrein Toplu Konut Yerleşimi	Amsterdam, Hollanda	Kentsel Değişim	Yerleşim eski kullanımı ile kurduğu aidiyet bağı ve çok katlı lineer bloklar ile az katlı ve aktif açık alan kullanımına sahip konut blokları arasında karşılaştırma imkanı nedeniyle incelenmektedir.
	Havaneiland-Ijburg Toplu Konut Yerleşimi	Amsterdam, Hollanda	Kent Dokusunun Dışında Gelişim	İnsan yapımı adalar üzerinde tek seferde planlanmış olması ve yeni kurulan kentsel dokunun açık alan kullanımı- güvenlik- işlevsel çeşitlilik-yoğunluk ilişkilerini inceleme imkanı sunması nedeniyle çalışma kapsamında incelenmektedir.
	Het Funen Toplu Konut Yerleşimi	Amsterdam, Hollanda	Kentsel Değişim	Yerleşim çok katlı lineer bloklar ile birbirlerinden bağımsız az katlı noktasal blokların açık alan kullanımlarının karşılaştırılması amacıyla çalışma içerisinde irdelenmektedir.
	Galgebakken Toplu Konut Yerleşimi	Kopenhag, Danimarka	Kent Dokusunun Dışında Gelişim	Az katlı ve modüler konut birimlerinin oluşturduğu monoton düzen ve hiyerarşik açık alan kullanımı arasındaki ilişkinin kentsel yaşantıya etkilerinin irdelenmesi amacıyla incelenmektedir.
	Hoje Gladsaxe Toplu Konut Yerleşimi	Kopenhag, Danimarka	Kent Dokusunun Dışında Gelişim	Yerleşim konut bloklarının büyüklüğü-sosyo ekonomik sınıf-güvenlik ilişkisinin incelenebilmesi ve aynı yerleşimde yer alan çok katlı bloklar ile az katlı blokların oluşturduğu kentsel yaşantının karşılaştırılabilmesi için incelenmektedir.

Çizelge 4.2 (devamı): Durum incelemesi gerçekleştirilen toplu konut yerleşimlerinin seçim kriterleri

	Orestad Toplu Konut Yerleşimi	Kopenhag, Danimarka	Kent Dokusunun Dışında Gelişim	Birbirlerinden bağımsız, çok katlı ve içe dönük konut blokları ve yüksek çevresel kalite ile kentsel yaşantı arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla değerlendirilmektedir.
	Sluseholmen Toplu Konut Yerleşimi	Kopenhag, Danimarka	Kentsel Değişim	Yüksek konut yoğunluğu ve hiyerarşik açık alan kullanımının kentsel yaşantı üzerindeki etkilerinin irdelenebilmesi amacıyla çalışma kapsamında ele alınmaktadır.
	Solbjerg Have Toplu Konut Yerleşimi	Kopenhag, Danimarka	Kentsel Bütünleme	Az katlı ve çok katlı lineer blokların planlama stratejisi, kentsel morfolojinin devamlılığı, blokların insan ölçeği esas alınarak yapılan tasarımı ve hiyerarşik açık alan kullanımı nedeniyle çalışma içerisinde değerlendirilmektedir.
	Tinggarden I Toplu Konut Yerleşimi	Køge, Danimarka	Kent Dokusunun Dışında Gelişim	Düşük kat yüksekliği ve yüksek insan yoğunluğu ile açık alan kullanımı ilişkilerinin karşılaştırılması, hiyerarşik açık alan kullanımının kentsel yaşantıya etkileri ve kullanıcı katılımlı tasarım sürecinin insan-çevre etkileşimi üzerindeki etkilerinin irdelenebilmesi amacıyla incelenmektedir.
	Tinggarden II Toplu Konut Yerleşimi	Køge, Danimarka	Kent Dokusunun Dışında Gelişim	Etkin açık alan kullanımı, işlevsel çeşitlilik, düşük kat yüksekliği-güvenlik ilişkisi ve ortak sosyal sorumlulukların bir arada değerlendirilebilmesi amacıyla ele alınmaktadır.

Çizelge 4.2 (devamı): Durum incelemesi gerçekleştirilen toplu konut yerleşimlerinin seçim kriterleri

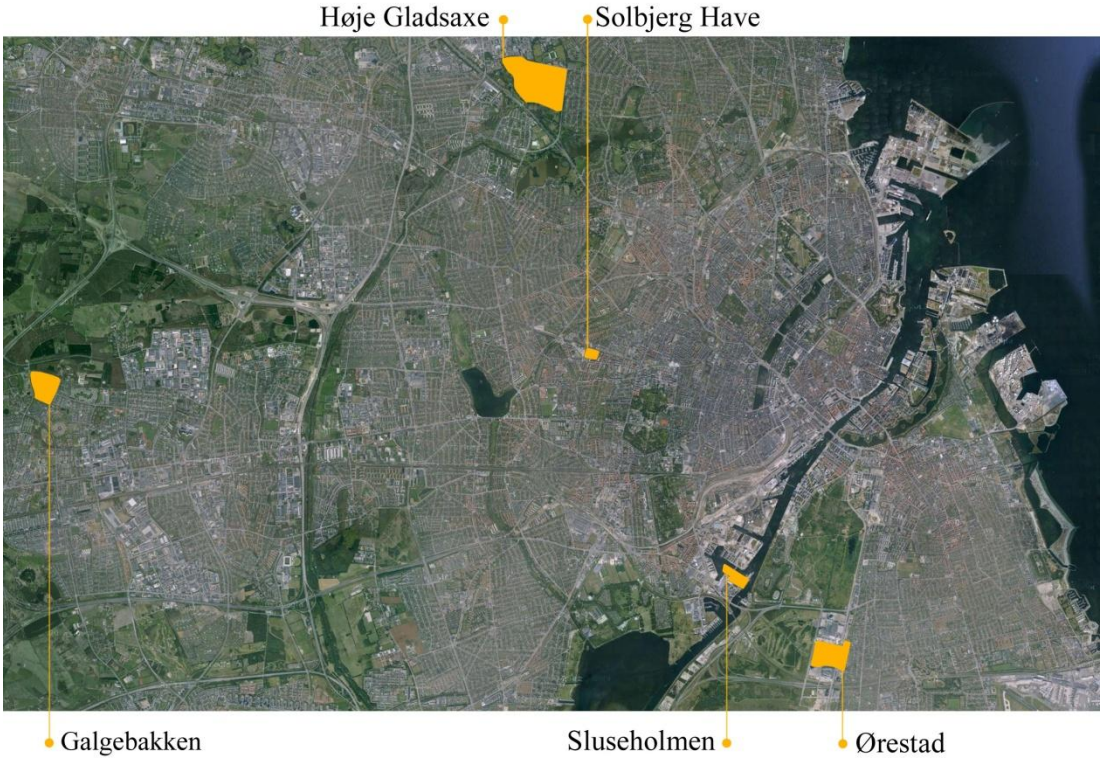
Amsterdam, Kopenhag ve Køge şehirlerinde durum incelemesi gerçekleştirilen toplu konut yerleşimleri Şekil 4.7, Şekil 4.8 ve Şekil 4.9'te gösterilmektedir.

İncelenen toplu konut yerleşimleri içerisinde yer aldıkları bağlamda ve kendi potansiyelleri doğrultusunda değerlendirilmektedir. Bununla birlikte birden çok yerleşimin ele alınması bu incelemelerin nasıl bir dizilim ile aktarılacağı problemini de ortaya çıkarmaktadır. İncelenen yerleşimlere dair verileri çalışma içerisinde bir çok farklı dizilim ile ele almak mümkündür; bulundukları şehirlere göre, inşa edilme tarihlerine göre, yüzölçümlerine göre, konut yoğunluklarına göre, konut birimlerinin bir araya geliş biçimlerine göre, ve şehirlerin gelişim stratejilerine göre. Bu ele alış biçimleri sahip oldukları potansiyellere ve eksikliklere göre değerlendirilmekte ve alan çalışması için en uygun dizilim irdelenmektedir.

Yerleşimlerin bulundukları şehirlere göre gruplar hâlinde dizilimi çeşitli açık alan stratejileri ve yoğunluk durumlarını bir arada irdeleme imkanı sunmaktadır.

Şekil 4.7: Amsterdam'da durum incelemesi gerçekleştirilen toplu konut yerleşimleri (Url-6)

Şekil 4.8: Kopenhag'da durum incelemesi gerçekleştirilen toplu konut yerleşimleri (Url-6)

Şekil 4.9: Køge'de durum incelemesi gerçekleştirilen toplu konut yerleşimleri (Url-6)

Yerleşimler çevresel bir bütünlük içerisinde değerlendirilmekte; bununla birlikte çeşitli kentsel dinamikler bir arada değerlendirilememektedir. Yerleşimlerin inşa edilme yıllarına göre yapılan tarihsel dizilim çeşitli dönemlere ait açık alan stratejilerini ortaya koymakta, fakat farklı yoğunluk durumlarının irdelenmesine imkân tanımamaktadır. Yerleşimlerin yüzölçümlerine göre dizilimi çeşitli büyüklükteki toplu konut yerleşimleri arasındaki benzerlikleri ortaya koymakta ve açık alan kullanımına dair ölçek farklılıklarını ortadan kaldırmakta, fakat konut yoğunluklarına dair bir karşılaştırmaya izin vermemektedir. Konut yoğunluklarına göre dizilim yerleşimlerdeki arazi yapılaşma miktarlarının farklılıklarından dolayı etkin bir kıyaslama imkânı vermemektedir. Konut birimlerinin bir araya geliş biçimlerine göre dizilim birbirlerinden farklı açık alan stratejilerinin bir düzen içerisinde irdelenmesini sağlamakta, bununla birlikte farklılaşan yerleşim ölçekleri arasında karışıklıklara yol açmaktadır. Şehirlerin gelişim stratejilerine göre dizilim çeşitli açık alan stratejileri ve yoğunluk durumlarını bir arada irdeleme imkanı sunmakta ve şehirlerin 20. yüzyıl içerisindeki gelişimleri ile ilişkili olarak tarihsel bir gruplama oluşmasını sağlamakta; fakat aynı dönem içerisinde farklı şehirlerde geliştirilen tipolojileri karşılaştırma imkânı vermemektedir.

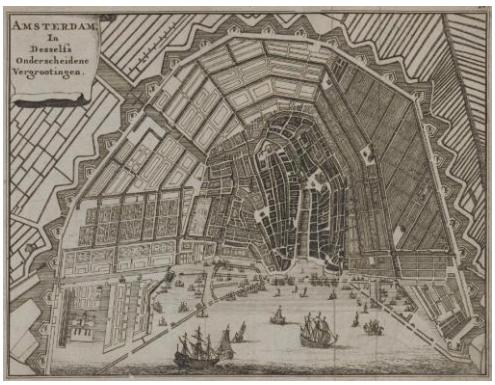
Bu doğrultuda yerleşimler bulundukları şehirlere ve yüzölçümlerine göre bir dizilim içerisinde değerlendirilmektedir. Amsterdam ve Kopenhag kentsel alanları olmak üzere iki ayrı grupta, yerleşim alanlarına oranla en küçük yerleşimden en büyüğüne doğru incelenmektedir. Aynı zamanda bu dizilim çalışmaya bir çok önemli potansiyel kazandırmaktadır. Konut üretimi bağlamında çeşitli açık alan stratejileri, mekânsal örgütleniş biçimleri ve yoğunluk durumlarının farklı coğrafya ve kültürler etkisinde gösterdiği değişimler bir arada irdelenmektedir.

4.3 Kentsel Gelişim Stratejileri

Durum incelemelerinin gerçekleştirildiği Amsterdam ve Kopenhag şehirleri yerleşimlerin şehir ile olan bütünleşmeleri, tipo-morfolojik devamlılıkları, ve yerleşimlerin kentsel gelişim düzeni içerisindeki konumlarının izlenebilmesi için ayrıntılı olarak irdelenmektedir.

4.3.1 Amsterdam

Amsterdam şehrinin temelini 12. yüzyılda IJ ile Amstel nehrinin kesişiminde kurulan yerleşim oluşturmaktadır. Şehrin büyümesi tarihi kentin çeperinde yer alan bölgenin 17. yüzyılda "Üç Kanal Planı" doğrultusunda dönüştürülmesi ile başlamıştır. Herengracht, Keizersgracht, ve Prinsengracht nehirleri askeri savunma stratejisi doğrultusunda kentin çeperinde yer alan Singel nehri paralelinde kazılmıştır. 18. yüzyılın başına kadar geçen süreçte kanalların arasında oluşturulan toprak kuşakları yapılaşmıştır. Bu genişleme, altında yer alan arazinin oluşturduğu morfoloji ile doğrudan bağlantılıdır. Üç Kanal Planı doğrultusunda genişletilen arazilerin bir kısmının üzerinde yapılaşma sürerken, bir kısmı tarım için kullanılmaya devam etmektedir. Kademeli olarak süren genişleme süreci nedeniyle şehir sahip olduğu bir önceki düzeni günümüzdeki dokuya doğrudan yansıtmaktadır (Şekil 4.10). 17. yüzyılda tarım için kullanılan "polder"ler bu doğrultuda şehrin günümüzdeki biçimini belirlemiştir. Deniz seviyesinin altında yer alan topraklardaki tarım arazileri olan polderlerin sulanması için gerekli olan su kanallar yardımı ile sağlanmaktadır. Bu doğrultuda ince-uzun formda oluşturulmuş araziler en elverişli sulama koşulunu sağlamaktadır. Aynı zamanda ince-uzun forma sahip polderler yumuşak toprağın çökme ihtimalini azaltmaktadır. Yapılaşmanın polderlerin üzerinde gerçekleşmesi ince ve uzun biçime sahip yapı adaları meydana getirmektedir (Komossa, 2010; Niebuhr, 2011; Panerai ve dig, 2004).

Şekil 4.10: 17. yüzyılın ortalarında Amsterdam (Url-10)

Polderler üzerinde yapılaşma kentsel örüntü üretim biçimlerinin en basiti olarak yapı adaları halinde gerçekleştirilmiştir. Yollar arasında kalan yapı adalarının çeperlerinde yapıların inşa edilmesi sonucu ortak kullanıma kapalı avlular ve kamusal sokaklardan oluşan bir açık alan kurgusu meydana gelmektedir (Bingöl, 2001,

Panerai ve diğ, 2004). Genişleme sürecinde polderlerin oluşturduğu biçimlerin geleneksel yapılaşma teknikleri ile örtüşmesi tek sefere özgü bir kentsel örüntü meydana getirmektedir. Bu nedenle Amsterdam çeper bloğu diğer Avrupa kentlerindekilerden farklı olarak dar ve ince uzun bir biçime sahiptir (Komossa, 2010; Panerai ve diğ, 2004), (Şekil 4.11).

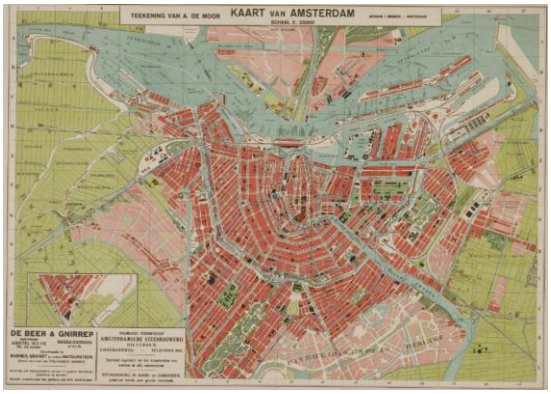

Şekil 4.11: Amsterdam ve Kopenhag kent dokuları (Url-6)

Bununla birlikte çeper bloğu oluşturan bitişik nizam yapılaşma da Kopenhag gibi Avrupa kentlerindeki yapılaşma biçimlerinden farklı bir düzen izlemektedir. Üzerinde yapılaşmanın gerçekleştirildiği toprak ile kültürel ve toplumsal yapı Amsterdam çeper bloğunu doğrudan biçimlendiren unsurlardandır. 20. yüzyılın başlangıcına kadar geçen süreçte tarihi kentte yumuşak toprak üzerinde yapılaşmanın zorluğu nedeniyle ahşap dikmeler ve lentolar üzerinde inşa edilen geleneksel kanal evleri ahşap malzemenin yapısal özelliklerinden dolayı 3.5-6 metre genişliğinde inşa edilmişlerdir. Her biri bireysel yükleniciler tarafından inşa edilerek satılan kanal evleri kullanıcı ihtiyaçlarına cevap verecek biçimde gelişim göstermektedir. Yükseltilmiş zeminde bulunan tüccar yazıhaneleri, üst katlarda yer alan tüccar evi ve çatıda bulunan depoları ile bodrum kattaki kiralanabilir depolar şehrin 17. yüzyıldaki toplumsal yapısını yansıtmaktadır (Komossa, 2010). Dar cephelerden oluşan çeper blok kent içerisinde fiziksel çeşitlilik meydana getirmekte, bir arada bulunan farklı işlevler kültürel, sosyal ve ekonomik karışımlar oluşturmaktadır.

19. yüzyılın ortalarında şehir duvarlarının yıkılması ile şehir genişlemeye devam etmektedir. Van Niftrik ve sonrasında Kalff tarafından ortaya koyulan plan şehrin çeperlerinde yer alan beş bölgeden oluşan bir genişleme öngörmektedir. Kinkerbuurt, Staatliedenbuurt, Oud-Zuid, De Pijp ve Oosterpark/Dapperbuurt bölgelerinde yapılaşma düzeni mevcut polderler doğrultusunda gerçekleşmektedir (Şekil 4.12).

Oluşturulan yapı adaları üzerinde çeper bloklar 17. yüzyıldakinden farklı bir biçimde tek seferde planlanmakta ve değişen toplumsal biçimleri de yapısında yansıtacak doğrultuda inşa edilmektedir (Paulen ve Amsterdamse Federatie van Woningcorporaties, 1992). Tekil bloklar halinde örgütlenen çeper bloklar görsel düzeni değiştirmekte, tarihi kenttekinden farklı olarak doğrusal ve uzun sokaklar meydana getirmektedir (Komossa, 2010). Parklar ve yeşil alanlar bölgelerin merkezlerinde konumlanmaktadır. 17. yüzyılda konut ölçeğinde gerçekleştirilen fiziksel ve sosyal karışımlar bu dönemde blok bazında gerçekleştirilmektedir.

Şekil 4.12: 19. yüzyılın sonlarında Amsterdam ve çeper bölgeler (Url-11)

20. yüzyılın başlangıcında Amsterdam kent dokusu "1901 Konut Hareketi" (The Housing Act of 1901) doğrultusunda değişim göstermektedir. Hareket artan nicel ve nitel ihtiyaçlar karşısında yerel yönetimler tarafından sosyal konut üretimini ve değişen imar kuralları karşılığında kamu kontrolünü hedeflemektedir (Paulen ve Amsterdamse Federatie van Woningcorporaties, 1992). De Pijp bölgesinin güneyinde Berlage tarafından planlanan "Plan Zuid" bu hareket sonucunda inşa edilen yerleşimlerin en önemlilerindendir. Doku işçi sınıfı için geliştirilen kapalı çeper bloklar ve ortak kullanılan avlulardan oluşmaktadır. Zemin katlarda yer alan çeşitli ticari işlevler, avlulardaki okullar ve kamusal hamamlar tarihi kentteki işlevsel çeşitliliği devam ettirmektedir (Panerai ve diğ, 2004).

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde genişleme şehrin dış bölgelerine sıçramakta ve büyük yerleşimler halinde örgütlenmektedir. Örgütlenme biçimleri CIAM hareketleri doğrultusunda değişim göstermektedir. Kitlesel konut üretiminin gerçekleştiği dönemde birbirlerinden farklı işlevler bölgeler halinde örgütlenmekte; kentsel yaşantı çalışma-uyuma-rekreasyon-trafik işlevlerine ayrılmaktadır. Yeşil alanlar işlevler ve binalar arasında bariyer görevi görmekte, birbirlerinden uzaklaşan yapılar konut

yoğunluğunu düşürmekte ve kentsel yaşantının gelişimini engellemektedir. Şehrin güneyinde konumlanan Bijlmermeer toplu konut yerleşimi bu dönemin ideallerini bünyesinde barındıran en önemli yerleşimlerdendir.

Bununla birlikte 1970'lerin başlarında toplu konut yerleşimlerindeki kamusal açık alan yaşantısının ve sosyal yapının güçlendirilmesi yönündeki tartışmalar önemli bir kentsel açık alan stratejisi ortaya koymaktadır. Yaya dostu konut bölgesi olarak adlandırılan "Woonerf" stratejisi ile insan ölçeğinde ve kamusal kullanıma izin veren açık mekânlar oluşturulmakta ve açık alanlar ile azami kesişime sahip toplu konut yerleşimleri teşvik edilmektedir (de Vletter, 2004), (Şekil 4.13).

Şekil 4.13: Yaya-bisiklet-araç ortak kullanımına sahip Woonerf sokağı, (Carr ve diğ, 1992)

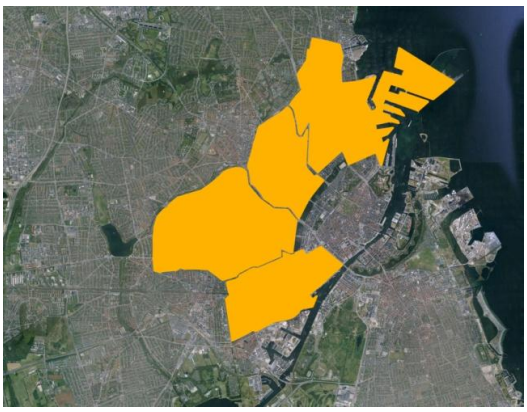
1970'lerin sonlarında liberalleşme hareketleri sonucu atıl kalan "Doğu Liman Bölgesi" tarihi kent merkezinin hemen yanında konumlanması nedeniyle önem teşkil etmektedir. 19. yüzyıl sonlarında gemi inşası ve tren yolu taşımacılığı için IJ nehri üzerine yapılan dolgular ile oluşturulan Doğu Liman Bölgesi, Üç Kanal Planı'nın güncellenmiş bir eklentisi olarak kentin yeni genişleme bölgesi seçilmiş, yüksek yoğunluklu ve karma işlevli projeler inşa edilmiştir (Abrahamse ve diğ, 2003; Niebuhr, 2011).

4.3.2 Kopenhag

Kopenhag şehrinin temelini günümüzde "København K" bölgesi olarak adlandırılan tarihi kent merkezinde 12. yüzyılda kurulan yerleşim oluşturmaktadır. Sløtsholmen adası ve çevresinde örgütlenen kent merkezinın doğal sınırlarını Stadsgraven nehri ile birlikte Sankt Jørgens Sø, Peblinge Sø, ve Sortedams Sø göl dizisi oluşturmaktadır.

17. yüzyılın başında kent merkezinin doğusunda yer alan Christianshavn bölgesi Flemenk planlama anlayışından esinlenerek kanallar ile bölünerek liman haline getirilmektedir.

Kent merkezi ortaçağdaki dokusunu 1728 ve 1795 yıllarında geçirdiği yangınlar sonucu kısmen yitirmekte, 12-15 metre genişliğine sahip sokaklardan ve belirgin bir biçime sahip olmayan çeper bloklardan oluşan yeni bir örüntü meydana gelmektedir. 1850'lerde kent surlarının yıkılması sonucu şehir genişlemektedir. Göl dizisinin çeperinde yer alan dört bölge ile merkezin etkileşimi şehrin tek sefere özgü yapısını oluşturmaktadır (Şekil 4.14). Aynı zamanda duvarların yıkılması kraliyet bahçelerinin kamuya açılmasını sağlamaktadır. Tivoli, Ørstedsparken, Botaniks Have, ve Østre Anlaeg bahçeleri tarihi kentin çevresinde yeşil bir kuşak oluşturarak göller dizisi ile birlikte kent merkezinin kendine özgü yapısını ortaya koymaktadır (Gehl ve Gemzøe, 1996; Jørgensen, 2004).

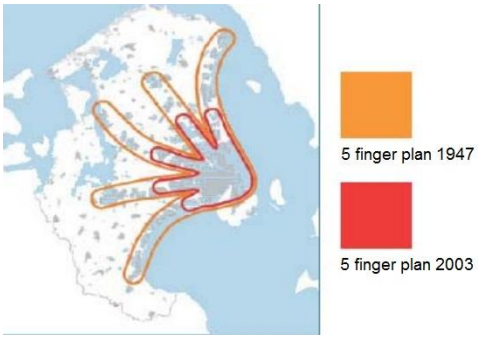
Şekil 4.14: Kent surlarının yıkılması sonucu tarihi kentin çeperinde gelişen dört bölge (Url-6)

Şehrin kentsel dokusu geleneksel Dan yerleşimlerine benzer bir yapılaşma biçimine sahiptir. Kuzey iklimi etkisinde kısıtlı güneş ışığından azami faydalanma ve sert rüzgarlardan asgari etkilenme durumları kentsel dokunun oluşumunu etkilemektedir. Kümelenerek bir araya gelmiş yoğun ve az katlı yapılardan oluşan örüntü sürekli rüzgarların şehrin üzerinden akmasını sağlamaktadır. Küçük kamusal açık mekânlar ve kıvrımlı sokaklar rüzgarların doku içerisindeki etkisini azaltmakta ve daha iyi bölgesel hava koşulları oluşturmaktadır. Az katlı yapılaşma açık mekânların güneş ışığından faydalanmasını sağlayarak fiziksel kalitesini arttırmaktadır. Tarihi kent merkezinin ortaçağdaki yapısı doğal çevre ile bir arada örgütlenen bir yapılı çevre oluşturmaktadır (Gehl ve Gemzøe, 1996).

Şehrin 19. yüzyıldaki ve 20. yüzyılın ilk yarısındaki genişlemesi 1947 yılında yapılan "Parmak Planı" (The Finger Plan) ile kontrol altına alınmaktadır (Jørgensen, 2004) (Şekil 4.15). İkinci Dünya Savaşı sonrasında kentsel bölgelere doğru gerçekleşen göç nüfus artışına neden olmakta ve konut arzının artmasına yol açmaktadır. Bu dönemde şehir ülkedeki kentsel ve endüstriyel aktivitelerin yoğunlaştığı bir merkez konumundadır. Plan tarihi kent ve dört bölgenin merkezde yer aldığı ve şehrin dışına doğru aralarında yeşil kuşakların yer alacağı şeritler halinde bir genişleme öngörmektedir. Yapılan planlama kentsel yapılaşma, ulaşım ağları, ve tarım örgütlenmelerini bir arada ele almaktadır. Amaç şehirdeki konut ve insan yoğunluğunu kontrol altına almak, tren ve metro ağlarıyla bütünleşmiş bir yapılaşma oluşturmak, kent merkezi ve banliyöler arasındaki mesafeleri dengeleyerek araç kullanımını asgari düzeye indirmek, ve kentsel doku ile yeşil alanların birlikte örgütlenmesini sağlayarak kentsel yaşam kalitesini arttırmaktır (Brüel, 2012; Jørgensen, 2004), (Şekil 4.16).

Şekil 4.15: "Finger Plan" (Url-12)

Şekil 4.16: Kopenhag "Finger Plan" 1947-2007 (Url-13)

Planlama şehrin genişlemesini Sjaelland adasının kuzey ve batı bölgelerine doğru kontrollü bir biçimde yönlendirmektedir. Güneyde ise "Kopenhag Kentsel Alanı"nın uzantısı niteliğinde Køge şehri ile bütünleşmektedir.

1960'lı yılların başlarında tarihi kent merkezinde gerçekleştirilen yayalaştırma çalışmaları ile başlayan yaya öncelikli taşıt yolu ve yaşanabilir sokak politikaları kent içerisindeki açık mekân kullanım kültürünü etkilemektedir. Aktif zemin kat kullanımı ve insan ölçeğinde yaya mekânlarının üretimini amaçlayan kentsel politikalar ile yüksek yoğunluklu-az katlı konut tipolojileri doğrultusunda etkin insan-çevre ve insan-insan etkileşimlerine sahip yerleşimler üretilmektedir (Gehl ve Gemzøe, 1996), (Şekil 4.17).

Şekil 4.17: Yaya öncelikli taşıt yoluna sahip toplu konut yerleşimi; Abildgaardsgade sokağı, Kopenhag (Mangut, 2014)

20. yüzyıl sonlarına kadar "Finger Plan" doğrultusunda gelişim gösteren şehir günümüzde kent merkezine yakın bölgelerin değer kazanması sonucu değişim geçirmektedir. 1960'lı yıllarda kent çeperlerinde ve merkezlerinde büyük ölçekli modernist yerleşimlerin örgütlenmesini engelleyen kentsel plan 1990'lı yıllarda kesintiye uğratılmıştır. Kopenhag Kent Konseyi'nin feshedilmesi sonucu kentsel gelişim politikaları değişikliğe uğramış, "Finger Plan" ile örtüşmeyen bir doğrultuda şehir doğu yönünde gelişim göstermiştir. Şehri Malmö ile birleştiren köprü ve tünel sistemi şehrin nüfus yoğunluğunu arttırmış, Ørestad bölgesi oluşturularak 25.000 konut birimi ilave edilmiş, ulaşım planlaması değiştirilerek havalimanı bölgesi geliştirilmiş, ve şehrin batı bölgelerindeki kentsel gelişimi kesintiye uğratılmıştır. Yapılan düzenlemeler geleneksel Dan yerleşimlerinin aksine insan ölçeği ile ilişkisiz kentsel açık mekânların oluşumuna neden olmaktadır (Gehl, 2010; Olsson ve Loerakker, 2013). Yapılan kentsel müdahaleler sonucu şehrin fiziksel ve sosyal yapılarında dengesizlikler meydana gelmekte, mimarlık ve kent planlama kültürlerinde boşluklar oluşmasına neden olmaktadır (Jørgensen, 2004).

4.4 Durum İncelemeleri

Genel hatlarıyla nicel değerlendirmeleri gerçekleştirilen yerleşimler kuramsal çalışmadan elde edilen veri doğrultusunda irdelenmektedir. Yerleşimlerde gerçekleştirilen gözlemler, davranış analizleri, ve kullanıcılar ile yapılan kişisel görüşmeler durum incelemeleri için zemin oluşturmaktadır.

4.4.1. Amsterdam kentsel alanı

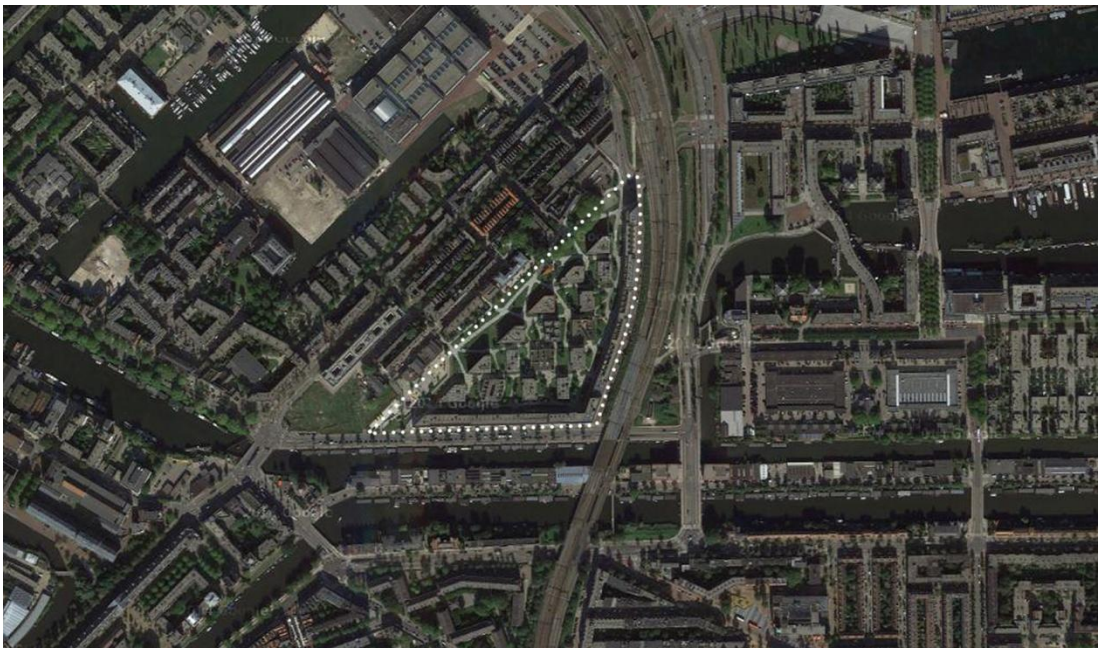
Amsterdam kentsel alanı içerisinde yer alan yerleşimlerde gerçekleştirilen durum incelemeleri yerleşimlerin yüzölçümlerine göre küçükten büyüğe bir dizilim içerisinde ele alınmaktadır.

4.4.1.1 Het Funen toplu konut yerleşimi; 1998-2011, Frits van Dongen

Yerleşim alanı: 3.5 hektar

Yoğunluk: 161 konut/ha

Arazi yapılaşma miktarı: % 28.3 (Şekil 4.18)

Şekil 4.18: Het Funen Yerleşimi, Ölçek: 1/10.000 (Url-6)

Yerleşim Amsterdam tarihi kentinin doğu çeperinde, 17. yüzyılda "Üç Kanal Planı" doğrultusunda IJ nehrinin doldurulması ve doğu kıyılarının kazılması ile elde edilen "Doğu Adaları" bölgesi içerisinde bulunmaktadır. 19. yüzyılın sonlarına kadar bölge Kattenburg, Wittenburg ve Oostenburg yarım adaları ile birlikte askeri ve ticari liman olarak kullanılmış, "Doğu Liman Bölgesi"nin eklenmesi ile endüstri alanına dönüştürülmüştür. 20. yüzyılın sonuna kadar endüstriyel işlevler ve tren yolu taşımacılığı için transfer noktası olarak kullanılan bölge çeperindeki tarihi doku ile bütünleşecek bir biçimde toplu konut yerleşimine çevrilmiştir (Niebuhr, 2011), (Şekil 4.19).

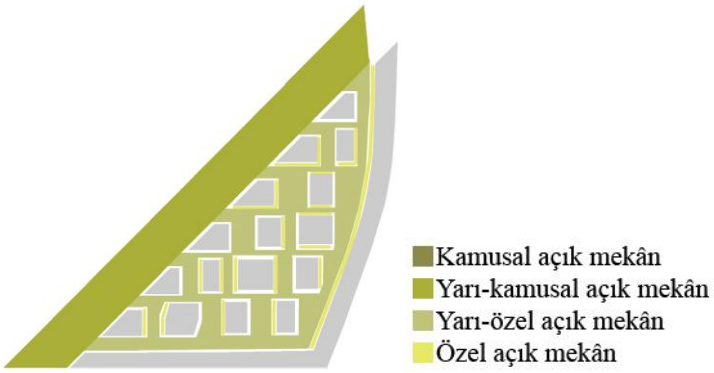
Şekil 4.19: Yerleşimin havadan görünümü (Url-14)

565 konut biriminden oluşan Het Funen yerleşimi geleneksel çeper blok ile bahçe şehir modelinin birleşiminden oluşmaktadır. Çeperde yer alan çok katlı lineer koridorlu blok ve iç bölgede yer alan merkezi çekirdekli noktasal bloklar yerleşimin açık alanlarının genel kurgusunu tanımlamaktadır (Şekil 4.20).

Şekil 4.20: Bahçeşehir ve geleneksel çeperbloğun birleşimi (Url-15)

Yerleşimde konut bloklarının kuzeybatısında yer alan park yerleşimin birincil açık alanı konumundadır. Yarı-kamusal nitelikteki park şehrin mevcut dokusu ile yerleşimin açık alanlar dizisinin bütünleşmesini sağlamaktadır (Şekil4.21). Yerleşim içerisinde açık mekânlar arasında kesin olmayan sınırlar mevcuttur. Hiyerarşik bir düzende bir araya gelmiş açık alanlar sembolik sınırlar ile birbirlerinden ayrılmaktadır.

Şekil 4.21: Yerleşimin açık mekânlarının sosyal ilişki düzeylerine göre değerlendirilmesi (şema ölçeksizdir)

Yerleşimin güneyinde yer alan araç yolu ile doğusundaki yükseltilmiş tren yolu arasında konumlanan çok katlı "L" blok yerleşim için fiziksel, görsel ve işitsel bariyer görevi görmektedir Yerleşim herkes tarafından erişilebilir konumdadır, bununla birlikte peyzaj elemanları, döşeme değişiklikleri, ve parmaklık gibi yapısal elemanlar ile girişler kontrollü bir biçimde sınırlandırılmaktadır (Şekil 4.22).

Şekil 4.22: Yerleşimin çeperinde yer alan girişleri kısmen sınırlayan parmaklıklar (Mangut, 2014)

Durağan aktivitelerin oluşabileceği ortak kullanım alanının bulunmadığı yerleşimde yaya yolları yarı-özel niteliktedir (Şekil 4.23, Şekil 4.24). Zemin katlarda konut bloklarının çeperlerinde yer alan özel kullanımlar kullanıcılara ait kişisel işaretler ve döşeme farklılıkları ile tanımlanmaktadır (Şekil 4.25). Zemin katlarda yer alan konut birimleri ile açık alanlar arasında kuvvetli bir ilişki bulunmaktadır. Konut iç mekânları açık alanlar ile bütünleşmeye izin veren bir biçimde planlanmıştır. Günün çeşitli saatlerinde çeşitli amaçlarla kullanılan özel açık mekânlar yerleşimin açık alanlarının gözetlenmesini sağlamakta, güvenli bir kullanım sunmaktadır (Şekil 4.26, Şekil 4.27, Şekil 4.28).

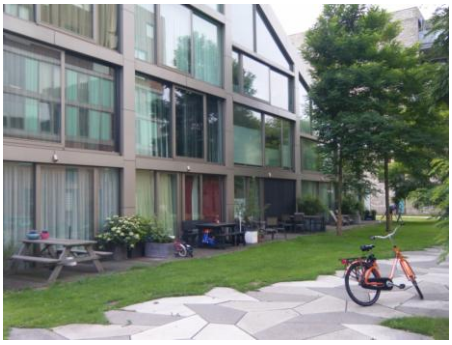
Şekil 4.23: Yarı-özel yaya yolları (Mangut, 2011)

Şekil 4.24: Yaya yolları (Mangut, 2011)

Şekil 4.25: Kullanıcılara ait kişisel eşyalar ve döşeme malzemesindeki farklılıklar (Mangut, 2014)

Şekil 4.26: Özel açık mekân kullanımları (Mangut, 2014)

Şekil 4.27: Özel açık mekânlar (Mangut, 2014)

Şekil 4.28: Özel kullanımlar (Mangut, 2014)

Yerleşimde konut işlevinden farklı olarak işyeri ve ticari işlevler de yer almaktadır. Bununla birlikte çeperde yer alan "L" bloğun güney kolunda zemin katta yer alan ofis, işlik, spor salonu, ve kafeterya gibi çeşitli işlevlerin yalnızca sokak cephesinden erişilebilir olması yerleşimin açık alan rutinlerinin çeşitlenmesini engellemektedir.

Yerleşimin yarı-kamusal ve yarı-özel nitelikteki açık mekânlarında erişim yalnızca yaya ve bisiklet yolu ile sağlanmaktadır. Yerleşimde konut bloklarının tek bir kotta yer alması yaya ve engelli erişimini kolaylaştırmaktadır. Açık alanlarda yer alan

yerleşime ait bilgilendirme levhaları, yerleşim planları, ve sembollerin yerleşim içerisinde yön bulmayı kolaylaştırdığı görülmektedir (Şekil 4.29).

Şekil 4.29: Yerleşim planları (Mangut, 2014)

Yarı-kamusal parkta yer alan paslanmış çelik heykeller yerleşimin endüstriyel geçmişi ile bağlantı kurulmasını sağlamakta, kullanıcıların keşfetme ihtiyaçlarını açığa çıkararak açık mekânların kalitesini sosyal ve psikolojik açıdan yükseltmektedir (Şekil 4.30).

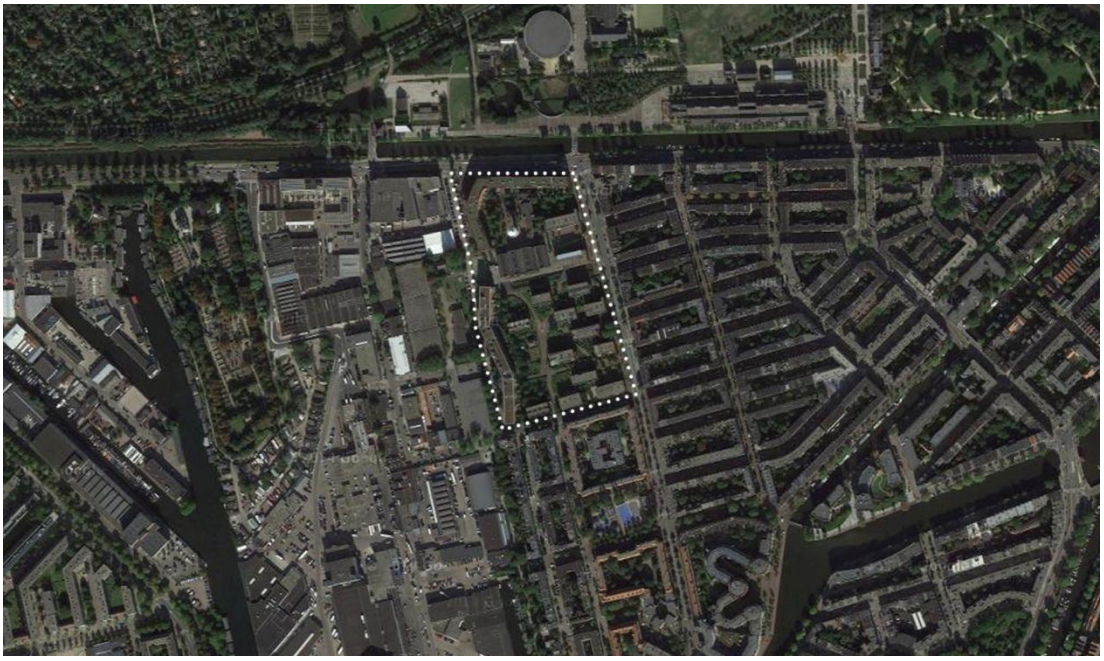
Şekil 4.30: Yarı-kamusal park ve heykeller (Mangut, 2014)

4.4.1.2 GWL-Terrein toplu konut yerleşimi; 1993-1998, Kees Christiaanse-KCAP

Yerleşim alanı: 5.4 hektar

Yoğunluk: 112 konut/ha

Arazi yapılaşma miktarı: % 20 (Şekil 4.31)

Şekil 4.31: GWL-Terrein Yerleşimi, Ölçek: 1/10.000 (Url-6)

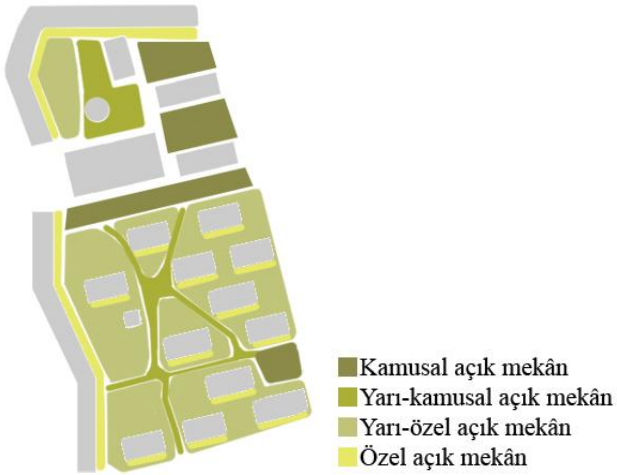
Yerleşim 19. yüzyılın ortasında şehrin içme suyu ihtiyacını karşılaması amacıyla inşa edilen su arıtma tesisinin bulunduğu alanda konumlanmaktadır. 1990'lı yıllarda toplu konut bölgesi olarak yeniden işlevlendirilen bölge mimari ekip ile yerleşimde ikamet edecek konut kullanıcılarının katılımlı olarak yer aldığı bir planlama süreci sonucunda inşa edilmiştir (Url-16).

Yerleşim yenilenen ve yeniden işlevlendirilen mevcut yapılar, beş katlı koridorlu bloklar ve yerleşimin kuzey ve batı çeperinde yer alan sekiz-on katlı iki adet lineer büyük bloktan meydana gelmektedir (Şekil 4.32). Yerleşimin açık alanları hiyerarşik bir düzende bir araya gelmektedir. Kamusal meydanlar ve yarı-kamusal yaya yolları ile yarı-özel ortak kullanım alanları ve özel bahçeler yerleşim içerisinde kademeli bir açık alan kurgusu meydana getirmektedir (Şekil 4.33).

Şekil 4.32: Yerleşimin havadan görünümü (Url-17)

Yerleşim içerisinde yoğun bir açık alan kullanımı mevcuttur. Yerleşimin çeperinde yer alan otobüs durakları ve tramvay durakları ile birlikte örgütlenen kamusal meydanlar, spor ve gerekli aktiviteler için kullanılan yarı-kamusal yaya yolları, çocuk oyun alanlarının yer aldığı yarı-özel nitelikli ortak kullanım alanları, ve zemin katların uzantısı olarak kullanılan özel bahçeler yerleşim içerisindeki odakları meydana getirmektedir (Şekil 4.34). Doğal bir görünüm oluşturacak biçimde düzenlenmiş yumuşak zemin ağırlıklı açık mekânlar durağan aktivitelerin gelişimine imkân tanımakta, kullanıcıların açık alanlar ile aktif ve pasif ilişki kurmalarını desteklemektedir.

Şekil 4.33: Yerleşimin açık mekânlarının sosyal ilişki düzeylerine göre değerlendirilmesi (şema ölçeksizdir)

Yerleşimde konut işlevinden farklı olarak işyeri ve ticari işlevler de bulunmaktadır. Ofisler, işlikler, lokanta ve kafeteryalar, çocuk kreşleri ve otel yerleşimdeki açık alan rutinlerinin katmanlaşmasını sağlamaktadır. Yenilenen mevcut binalarda yer alan

işletmeler çeşitli sosyo-ekonomik sınıflara ait kullanıcıların yerleşim içerisinde bulunmasını desteklemektedir.

Şekil 4.34: Yarı-kamusal yaya yolları ve doğal peyzaj (Mangut, 2014)

Yerleşimde yer alan konutların yarısı sosyal konut niteliğindedir. Bununla birlikte sosyal konutların diğer konut birimlerinden farklı bir biçimde bir araya gelerek çok katlı lineer konut bloklarında yer alması yerleşim içerisinde eşit mekânsal koşulların oluşmasını engellemekte, sosyal ayrışmayı tetiklemektedir. Beş katlı konut bloklarından farklı olarak çok katlı konut bloklarında ikamet eden kullanıcılar ortak kullanabilecekleri yarı-özel alanlara ve özel açık bahçelere sahip değildirler (Url-16), (Şekil 4.35).

Şekil 4.35: Sosyal konut nitelikli 8-10 katlı lineer blok (Mangut, 2014)

Konut bloklarının yerleşim içerisindeki düzenleri açık mekânların günün çeşitli saatlerinde güneş ışığı almalarını sağlamaktadır. Kuzey ve batı çeperde yer alan çok katlı konut bloklarının kuvvetli rüzgarları kestiği ve açık mekânlarda ılıman bir bölgesel hava koşulu sağladığı görülmektedir.

Yerleşim içerisinde; temelde kamusal ve özel açık mekânları birbirlerinden ayıran, çalı ve tel örgüler az katlı bloklarının ikili ve üçlü gruplar halinde ortak açık mekânları kullanmalarını sağlamaktadır. 1-1.5 metre yükseklikteki tel örgüler ve bahçe kapıları yerleşim içerisinde yarı-kamusal yaya yolları ile yarı-özel ortak kullanım alanlarını fiziksel, görsel ve sembolik sınırlar oluşturarak birbirlerinden ayırmaktadırlar (Ek.A), (Şekil 4.36, Şekil 4.37). Açık mekânlar arasında oluşturulan bu sınırlar kullanıcıların egemenlik alanlarını kesintiye uğratmakta, sosyal ilişkilerin gelişimini kısıtlamaktadır.

Şekil 4.36: Yarı-kamusal yaya yolları (Mangut, 2014)

Şekil 4.37: Sınırlar (Mangut, 2014)

Yerleşimdeki konut bloklarının cephelerinde ve açık mekânlarda kullanılan tuğla malzeme yerleşimdeki yenilenmiş mevcut yapılar ile görsel bir bağ kurmaktadır (Şekil 4.38).

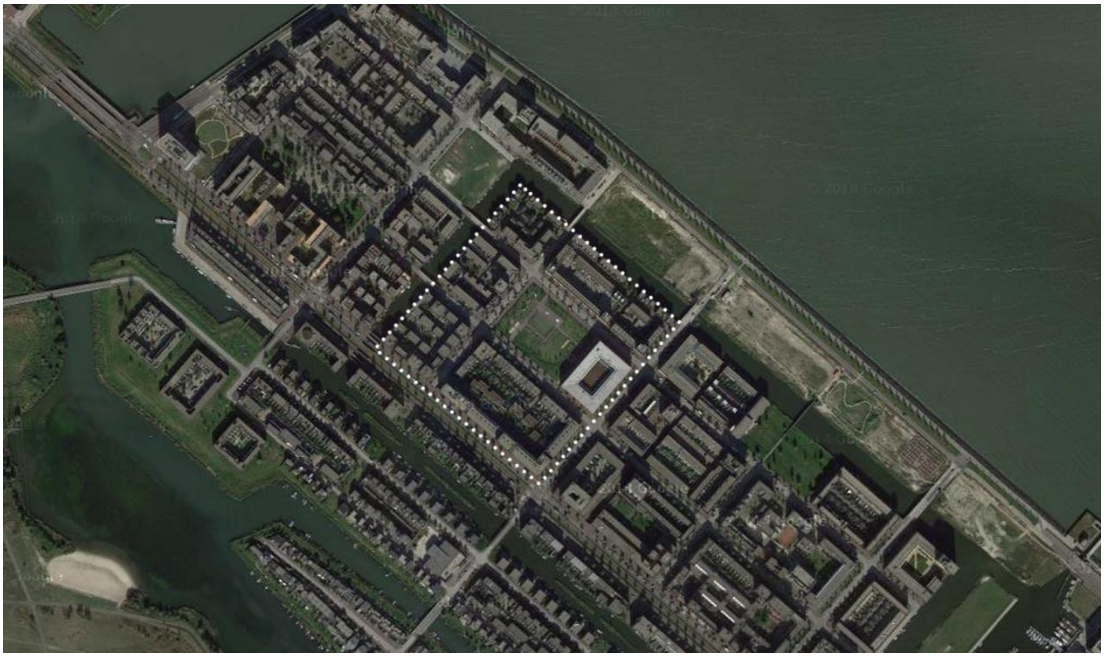
Şekil 4.38: Bina cephelerinde ve açık mekânlarda kullanılan tuğla malzemeler (Mangut, 2014)

4.4.1.3 Havaneiland-Ijburg toplu konut yerleşimi; 1999-2008, Frits van Dongen-Koschuch Architects and Planners

Yerleşim alanı: 8.4 hektar

Yoğunluk: 59 konut/ha

Arazi yapılaşma miktarı: % 25.8 (Şekil 4.39)

Şekil 4.39: Havaneiland-Ijburg Yerleşimi, Ölçek: 1/10.000 (Url-6)

Yerleşim Amsterdam kent merkezinin doğu çeperinde IJ nehrinin Ijmeer gölü ile birleştiği noktada oluşturulan insan yapımı ada üzerinde konumlanmaktadır. Şehrin genişleme stratejisi doğrultusunda Doğu Liman Bölgesi Yenileme projesinin uzantısı olarak inşa edilmiştir (Şekil 4.40).

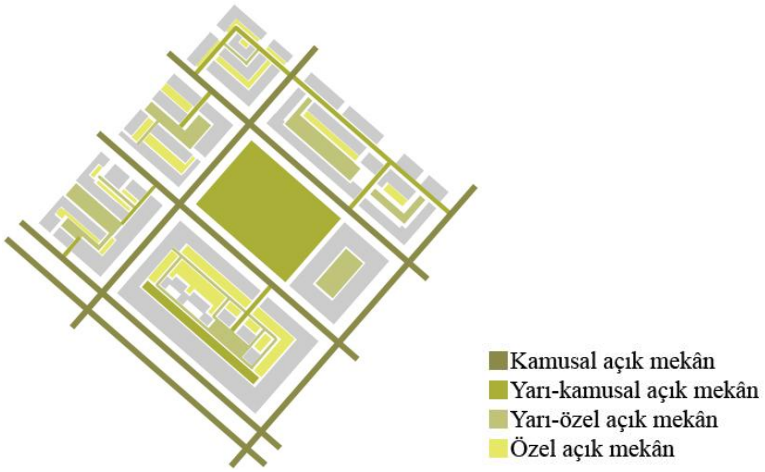
Kentsel ızgara sistemin ve geleneksel kent dokusunun yeniden yorumlanması ile elde edilen yerleşim farklı boyutlarda ve geçirgen yapıya sahip avlulu konut bloklarından oluşmaktadır. Kanallar, kamusal parklar ve büyük bloklar yerleşim içerisinde heterojen bir dağılım ile bir araya gelmektedir. Çeşitli tasarım ekipleri tarafından planlanan yapı adaları koridorlu bloklar, merkezi çekirdekli konut blokları ve tekil sıra konutlardan oluşmaktadır.

Kümelenerek bir araya gelmiş konut blokları ve kentsel ızgara sistem içerisinde çeşitlenen açık alanlar ile kanallar yerleşimin açık alan stratejisini belirleyici esas

Şekil 4.40: Yerleşimin havadan görünümü (Url-18)

unsurlardır. Kamusal araç yolları, yarı-kamusal parklar, yarı-özel avlular ve özel açık mekânlar yerleşim içerisinde hiyerarşik bir düzen içerisinde bir araya gelmektedir (Şekil 4.41).

Şekil 4.41: Yerleşimin açık mekânlarının sosyal ilişki düzeylerine göre değerlendirilmesi (şema ölçeksizdir)

Yerleşimde yapı adalarının çeperinde 3-5 katlı konut blokları, iç avlularda ise 1-3 katlı sıra konutlar yer almaktadır. Kamusal sokaklarda, yarı-kamusal pasajlarda ve yarı-özel avlularda yer alan yapı giriş ve çıkışlarının yerleşimdeki açık alan rutinlerini çeşitlendirdiği görülmektedir.

Yerleşimin açık mekânlarında günün çeşitli saatlerinde yoğun kullanımlar mevcuttur. Kamusal nitelikli sokaklar ve bulvarlar araç ve yaya erişimini sağlamaktadır. Yarı-kamusal nitelikli Ed Pelsterpark hem kamusal aktiviteler için, hem de güney doğusunda yer alan ilkokulun bahçesi olarak kullanılmaktadır (Şekil 4.42). Peyzaj elemanları ve kot farklılıkları ile oluşturulan eşikler parkın çocuk kullanıcılar için güvenli bir kullanıma sahip olmasını sağlamaktadır.

Şekil 4.42: Ed Pelsterpark (Mangut, 2014)

Doğrudan sokaklara açılan yapı giriş ve çıkışları ile özel bahçeler kamusal sokaklardaki açık alan rutinlerinin çeşitlenmesini sağlamakta, doğal yollardan gözetim mekanizmasının oluşumunu desteklemektedir. Avluların altında yer alan otoparklara ait yaya giriş ve çıkışları, ortak spor alanları ve pasajlar yapı adalarında durağan ve hareketli aktivitelerin çeşitlenmelerini sağlamaktadır (Şekil 4.43, Şekil 4.44; Şekil 4.45; Şekil 4.46).

Şekil 4.43: İç avlulara geçişler (Mangut, 2014)

Şekil 4.44: Pasajlar ve yapı girişleri (Mangut, 2014)

Şekil 4.45: İç avlular; sıra konutlar ve araç parkları (Mangut, 2014)

Şekil 4.46: Batık bahçeler (Mangut, 2014)

Yerleşim içerisinde konut işlevi ile birlikte eğitim, işyeri ve ticari işlevler yer almaktadır. Ofisler, işlikler, marketler, lokantalar, kafeteryalar, çocuk kreşleri, ilkokul, tiyatro ve sanat okulu yerleşimin açık alanlarında çeşitli yaş ve sosyo-ekonomik sınıflara ait kullanıcıların bulunmasını sağlamakta ve açık alan kullanımını çeşitlendirmektedir. Büyük oranda zemin katlarda konumlanan konut dışı işlevlerin konut işlevinden farklı olarak gündüz saatlerinde yerleşimin zemin katlarında ve açık mekânlarında kullanıcıların yer almasını sağlayarak güvenli bir kullanımı desteklediği görülmektedir (Şekil 4.47).

Şekil 4.47: Zemin katlarda ye alan ticari işlevler (Mangut, 2014)

Yerleşim içerisinde çeşitli kullanım niteliğindeki açık mekânların karakterlerindeki değişimler açık alanlarda geçişler arasında net ve tanımlı eşikler meydana getirmektedir. İşlevsel farklılıklar, bina cephelerindeki pencere boşluklarının oluşturduğu kompozisyondaki değişimler, pasajlar, kot farklılıkları, döşeme malzemesindeki değişimler, parapetler, ve doğal peyzaj elemanları kamusallık ile mahremiyet arasındaki dengenin oluşumunu sağlamaktadır (Şekil 4.48).

Şekil 4.48: Kot farklılıkları ve özel bahçeler (Mangut, 2014)

Yarı-özel ve özel açık mekânlarda kullanıcılara ait kişisel eşyalar ve kişiselleştirilmiş açık mekânların güvenli bir kullanım sağladığı izlenmektedir (Şekil 4.49, Şekil 4.50). Kullanıcıların egemenlik alanlarını belirten izler, doğal ve yapay peyzaj elemanları ve yerleri değiştirilebilir kent mobilyaları aktif ve güvenli açık alan kullanımını desteklemektedir.

Şekil 4.49: Özel açık mekânlar ve sınırlar (Mangut, 2014)

Yerleşim içerisinde sonradan eklenen çocuk oyun alanları, bisiklet parkları, ve müdahale edilebilir peyzaj yüzeyleri insan-çevre etkileşimini geliştirerek kullanıcıların mekâna karşı aidiyet hislerini kuvvetlendirmektedir.

Şekil 4.50: Yarı-özel iç sokak (Mangut, 2014)

Şehrin doğal ve kademeli gelişiminden farklı olarak bölge tek seferde planlanmış ve inşa edilmiştir. Yerleşimde yer alan binaların aynı mimari ve dönemsel üsluba sahip olmaları birbirlerine benzer bina cephelerinin ortaya çıkmasına neden olmakta, ve yerleşimin açık alanlarında yön bulmayı zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte bina cephelerinde ortak olarak kullanılan tuğla malzeme ve Flemenk sanatçıların isimlerinin sokak isimleri olarak kullanılması yerleşimin imgelenebilirliğini arttırmaktadır.

4.4.1.4 Doğu Liman Bölgesi Yenilemesi-KNSM toplu konut yerleşimi; 1988-1995, Jo Coenen

Yerleşim alanı: 11.7 hektar

Yoğunluk: 100 konut/ha

Arazi yapılaşma miktarı: % 30.7 (Şekil4.51)

Şekil 4.51: KNSM Yerleşimi, Ölçek: 1/10.000 (Url-6)

Yerleşim 19. yüzyılın sonlarında inşa edilen KNSM adası üzerinde konumlanmaktadır. İsmini liman olarak kullanıldığı dönemde adada bulunan "Flemenk Kraliyet Vapur ve Nakliye Şirketi"nden alan ada Amsterdam Doğu Liman Bölgesi Yenileme projesi kapsamında toplu konut yerleşimine dönüştürülmüştür (Şekil 4.52).

Yerleşim yenilenen ve yeniden işlevlendirilen altı dok ve depo ile beş farklı mimar tarafından tasarlanan çok katlı büyük toplu konut bloklarından oluşmaktadır. Yerleşimin genel stratejisini birbirlerinden bağımsız bir biçimde bir araya gelen bloklar meydana getirmektedir (Şekil 4.53). Büyük konut blokları çevrelerindeki kamusal açık mekânlar ile birlikte odak noktaları olarak tasarlanmışlardır. Kamusal parklar ve araç yolları, yarı-kamusal avlular ve yalnızca yerleşimde ikamet eden kullanıcılara ait yarı-özel açık mekânlar kademeli bir açık alan kurgusu meydana

Şekil 4.52: Yerleşimin havadan görünümü (Url-19)

getirmektedir. KNSM-plein, Levantplein, Mien Ruys parkı ve Java ile KNSM adaları arasında konumlanan Azartplein yerleşimdeki birincil kamusal açık mekânlardır. KNSM bulvarı ile birbirlerine bağlanan kamusal mekânlar bütüncül bir açık alan dizisi meydana getirmektedir (Şekil 4.54).

Şekil 4.53: Yerleşimin güneyden görünümü (Mangut, 2014)

Konut bloklarının yarı-kamusal avluları durağan aktivitelerin oluşumuna izin vermeyen bir düzenlemeye sahiptir. Fiziksel erişimin engellendiği yarı-özel avluların yerleşim içerisindeki yaya sirkülasyonlarını kesintiye uğrattığı ve blokların büyüklükleri yürüme mesafelerini insan ölçeğinden uzaklaştırdığı görülmektedir.

Şekil 4.54: Yerleşimin açık mekânlarının sosyal ilişki düzeylerine göre değerlendirilmesi (şema ölçeksizdir)

Yerleşimde araç ve yaya erişimi KNSM bulvarı ile ikincil konumdaki Levantkade sokağından sağlanmaktadır (Şekil 4.55, Şekil 4.56). Yaya ve bisiklet erişimi göz önünde bulundurularak tasarlanan KNSM bulvarında ağaçlar, fiziksel bariyerler ve döşeme malzemesi farklılıklarından yararlanılarak woonerf stratejisi uygulanmış, araç erişimi kontrol altına alınmıştır. Yaya ve bisiklet yollarının konut avluları ve giriş-çıkışları ile entegre olması engelli ve yaşlı kullanıcıların erişebilirliğini arttırmaktadır.

Şekil 4.55: KNSM bulvarı (Mangut, 2014)

Şekil 4.56: Levantkade sokağı (Mangut, 2014)

Konut işlevi ile birlikte yerleşimde bulunan ofis, işlik, lokanta ve kafeteryalar işlevsel çeşitlilik sağlayarak açık alan rutinlerinin çeşitlenmesini desteklemekte ve güvenli bir kentsel yaşantı meydana getirmektedir. Adanın kuzey ve güney rıhtımında yer alan kalıcı ve geçici yeme-içme birimleri günün çeşitli saatlerinde açık alanlarda kullanıcıların yer almasını sağlamakta, güvenli bir açık alan yaşantısı oluşturmaktadır (Şekil 4.57, Şekil 4.58). Yenilenen mevcut binalarda ve yenileme projesi kapsamında eklenen binaların zemin katlarında yer alan işletmeler çeşitli sosyo-ekonomik sınıflara ait kullanıcılara hitap etmekte, bu sayede yerleşimin açık alanlarında sosyal homojenlik sağlanmaktadır.

Yerleşimde yenilenen yapılarda yenileme sonrası eklenen büyük konut bloklarına oranla daha yoğun ve aktif açık alan kullanımları tespit edilmiştir. Zemin katlarda yer alan özel açık mekânlar egemenlik alanlarının genişlemesini sağlamakta, aktif ve pasif ilişkiyi destekleyen düzenlemeler güvenlik olgusunu desteklemektedir (Şekil 4.59, Şekil 4.60).

Şekil 4.57: Yeme-içme birimleri (Mangut, 2014)

Şekil 4.58: Güney rıhtımı (Mangut, 2014)

Şekil 4.59: Piraeus konut bloğuna ait yarı-kamusa avlu (Mangut, 2011)

Şekil 4.60: Yenilenen yapılara ait özel açık mekân (Mangut, 2014)

Konut bloklarının yerleşim içerisindeki konumları açık mekânların günün çeşitli saatlerinde güneş ışığı almalarını sağlamaktadır. Ağaçlar ve gölge sağlayan elemanlar ile kullanıcıların kamusal mekânlarda ihtiyaç duydukları mahremiyet dereceleri göz önünde bulundurularak gerçekleştirilen düzenlemeler açık mekânların fiziksel kalitesini yükseltmektedir (Şekil 4.61). Kullanıcıların fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde düzenlenen açık mekânlar çeşitli aktivitelerin gelişimine imkân tanımakta, aidiyet hissini kuvvetlendirmektedir (Şekil 4.62).

Yerleşim içerisinde kamusal ve yarı-kamusal nitelikte açık mekânlar arasındaki geçişlerin sağlandığı pasajlar kullanıcıların keşfetme ihtiyaçlarını açığa çıkarmaktadır (Şekil 4.63, Şekil 4.64) Değişen aktivite çeşitleri, kot farklılıkları, ve

mekânsal düzenlemeler etkin insan-çevre etkileşimi sağlayarak psikolojik konfor düzeyini arttırmaktadır.

Şekil 4.61: Mien Ruys Park (Mangut, 2014)

Şekil 4.62: Mien Ruys Park (Mangut, 2014)

Şekil 4.63: Barcelona konut bloğuna ait pasaj (Mangut, 2014)

Şekil 4.64: Emerald Empire konut bloğuna ait yarı-kamusal avlu (Mangut, 2011)

Konut bloklarının cephelerinde ve açık mekânlarda kullanılan tuğla ve paslanmış çelik malzemeler yerleşimin eski işlevi ile günümüzdeki görsel düzen arasında ilişki kurarak aidiyet hissini geliştirmektedir. Wintermans tarafından tasarlanan dört konut bloğuna Antik Yunan'da yaşamış önemli düşünür ve devlet adamlarının isimleri verilerek yerleşimin imgelenebilirliği arttırılmaktadır.

4.4.1.5 Doğu Liman Bölgesi Yenilemesi-Java toplu konut yerleşimi; 1991-2000, Soeters van Eldonk

Yerleşim alanı: 16.6 hektar

Yoğunluk: 96 konut/ha

Arazi yapılaşma miktarı: % 26 (Şekil 4.65)

Şekil 4.65: Java Yerleşimi, Ölçek: 1/10.000 (Url-6)

Yerleşim IJ nehrinin doldurulması ile oluşturulan insan yapımı Java adasında konumlanmaktadır. 19. yüzyılın sonlarında Pasifik Okyanusu'ndaki Flemenk kolonileri ile yapılan ticareti geliştirmek için eklenen liman bölgesini ve yeni yapılan tren yollarını korumak için KNSM adası ile birlikte dalgakıran olarak inşa edilmiştir. Zamanla dalgakıran genişletilerek, liman olarak kullanılmaya başlanmıştır. Hollanda'nın sömürge kolonilerinden çekilmesi ve 1970'lerin sonlarında deniz taşımacılığının işlevini büyük oranda yitirmesi ile ada atıl durumda kalmış, Amsterdam Doğu Liman Bölgesi Yenileme projesi kapsamında toplu konut yerleşimine dönüştürülmüştür (Şekil 4.66).

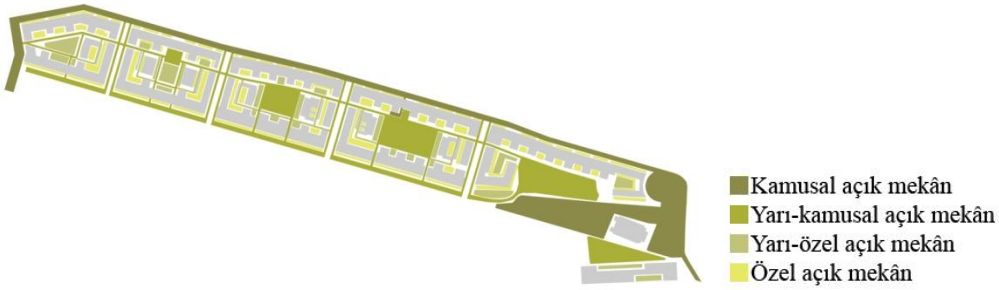
Yaklaşık 1600 adet konut biriminin bulunduğu yerleşim avlulu çeper bloğun yeniden yorumlanması ile oluşturulmuş içe dönük beş yapı adasından oluşmaktadır. Ada kuzey-güney doğrultusunda dört kanal ile bölünmektedir. Çeşitli tasarım ekipleri

tarafından planlan yapı grupları kanallar arasında oluşan adaların çeperlerinde konumlanmakta, kontrollü geçişlere sahip avlular meydana getirmektedir.

Şekil 4.66: 20. yüzyılın başında ve sonunda Java adası (Url-20)

Kümelenerek bir araya gelmiş avlulu çeper bloklar yerleşimin açık alan stratejisini belirleyici temel unsurdur. Kamusal araç yolları, yarı-kamusal sokaklar ve avlular, yarı-özel sokaklar ve arkadlar, özel açık mekânlar yerleşim içerisinde hiyerarşik bir açık alan dizisi meydana getirmektedir (Şekil 4.67). Çeşitli sosyal ilişki düzeylerine sahip açık mekânlar arasındaki geçişler kot farklılıkları, döşeme malzemesindeki değişimler, ve peyzaj elemanları ile sağlanmaktadır (Ek.A). Yapı adalarının çeperlerinde araç erişiminin gerçekleştirildiği kamusal ve yarı-kamusal sokaklar yer almakta, avlular ile yaya bağlantıları pasaj ve binalar arasındaki boşluklar ile

Şekil 4.67: Yerleşimin açık mekânlarının sosyal ilişki düzeylerine göre değerlendirilmesi (şema ölçeksizdir)

sağlanmaktadır. Yapı adaları kuzey ve güney çeperlerinde yer alan çok katlı ve merkezi çekirdekli bloklar ile doğu ve batı çeperlerinde bulunan tekil sıra konutlardan meydana gelmektedir (Şekil 4.68). Merkezi çekirdekli konut bloklarına giriş ve çıkışlar avlular ile pasajlardan sağlanmaktadır. Kanalların çeperinde yer alan tekil sıra konutlara yarı-kamusal ve yarı-özel iç sokaklardan erişilmektedir. Çeşitli konut giriş ve çıkışları yerleşim içerisinde açık alan rutinlerinin katmanlaşmasını

Şekil 4.68: Yerleşimin havadan görünümü (Url-21)

sağlamaktadır. Ada boyunca doğu-batı doğrultusunda devam eden yaya odaklı sokak avluları birbirlerine bağlamaktadır (Şekil 4.69, Şekil 4.70). Avlular ile kanalların birbirlerinden farklı kotlarda yer alması sokak boyunca kot farklılıklarının oluşmasını sağlamakta, çeşitli sosyal ilişki düzeylerindeki açık mekânlar arasında eşikler oluşturmaktadır.

Şekil 4.69: Yaya ve bisiklet odaklı sokak, Kratontuin avlusu (Url-22)

Şekil 4.70: Yarı-kamusal sokak (Mangut, 2011)

Yerleşim içerisinde yoğun açık alan kullanımı görülmektedir. Avluların çeper bloklar tarafından kontrollü hâle getirilmesi açık mekânların kapalı alanların uzantısı olarak kullanılmasını sağlamaktadır. Çocuk oyun alanları ve gerekli aktivitelerin gerçekleştiği yarı-kamusal sokak avlulardaki birincil odakları oluşturmaktadır (Şekil 4.71, Şekil 4.72). Yumuşak zemin ağırlıklı avlular açık mekânlarda durağan

aktivitelerin oluşumuna imkân tanımakta, yerleşim içerisinde açık alanlar ile aktif ve pasif ilişki kurulmasını destekleyerek kullanıcı ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Hareketli ve durağan aktiviteler oturma elemanları, bisiklet parkları, peyzaj elemanları, döşeme malzemesi farklılıkları ve 0.5-1 metre arasındaki kot farklılıkları ile birbirlerinden ayrılmaktadır (Şekil 4.73). Avluları çevreleyen konut bloklarının farklı kat yükseklikleri avluların günün her saati güneş ışığı almasını sağlamakta, ağaçlar ve gölge sağlayan elemanlar ile akşam saatlerindeki yeterli aydınlatma düzeyi açık mekânların fiziksel kalitesini arttırmaktadır.

Şekil 4.71: Çocuk oyun alanları Taman Sapituin avlusu (Mangut, 2014)

Şekil 4.72: Çocuk oyun alanları (Mangut, 2014)

Yerleşimde konut işlevinden farklı olarak işyeri ve ticari işlevler de yer almaktadır. Zemin katlarda bulunan ofisler, atölyeler, çocuk kreşleri, lokantalar, ve kafeteryalar yerleşimdeki açık alan rutinlerinin ve açık alanları kullanan kullanıcı profilinin çeşitlenmesini sağlamaktadır.

Şekil 4.73: Bisiklet parkları, oturma elemanları ve yarı-kamusal Imogirituin avlusu (Mangut, 2014)

Bununla birlikte yerleşimde çeşitli mevsimsel aktiviteler de gerçekleştirilmektedir. Adanın doğusunda yer alan yarı-açık Bogortuin avlusu yaz aylarında kamusal plaj olarak kullanılmaktadır (Şekil 4.74). Adanın batısında bulunan yeşil alanda bahar aylarında müzik festivalleri gerçekleştirilmektedir (Url-23).

Şekil 4.74: Yaz aylarında plaj olarak kullanılan açık mekân (Mangut, 2014)

Yerleşimin zemin katlarında yer alan konut birimleri açık alanlar ile azami düzeyde ilişki kurmaktadır. Özel açık mekânlar ve kullanıcılara ait kişisel işaretler yerleşimin düzenli olarak kullanıldığını göstermektedir (Şekil 4.75). Bununla birlikte üst katlarda bulunan balkonlar zemin düzlemindeki açık mekânların uzantısı olarak günün çeşitli saatlerinde kullanılmakta, doğal yollardan gözetim mekanizmasının oluşmasını sağlayarak güvenli bir açık alan kullanımı oluşturmaktadır (Şekil 4.76).

Şekil 4.75: Özel açık mekânlar (Mangut, 2014)

Şekil 4.76: Balkonlar (Mangut, 2011)

Yerleşimin genel dokusu Amsterdam kent merkezine ait tarihsel referanslar barındırmaktadır. Geleneksel kent dokusu ile bir bütünlük oluşturmak amacıyla ada kanallar ve köprülerle ayrılarak polder benzeri bir düzenleme elde edilmiş, çeperde yapılaşma gerçekleştirilmiş ve çeper blokta yer alan yapılar tarihi kenttekine benzer bir oranla ortalama 5.4 metre genişliğe sahip olacak biçimde tasarlanmıştır (Şekil 4.77, Şekil 4.78).

Aynı zamanda konut birimlerinin genişlikleri yerleşim içerisindeki yürüme uzaklıklarının ve algısal mesafelerin insan ölçeğinde tutulmasını sağlamaktadır. Çeper bloğun düşey doğrultuda bölümlenmesi ile ortaya çıkan dar cepheli konut birimleri yatay doğrultudaki mesafelerin olduğundan daha kısa algılanmasını sağlamaktadır.

Yerleşim içerisinde yer alan her bir avlu farklı "tema bahçesi" olarak ele alınmış, bu şekilde isimlendirilmiştir. Temalar liman olarak kullanıldığı dönemde adada demirleyen gemilerin rotaları olan Flemenk kolonilerinin önemli bitki ve bahçeleri arasından seçilmiştir. Yapılan düzenlemeler her bir avluya kendine ait bir karakter

Şekil 4.77: Cepheler (Mangut, 2014)

Şekil 4.78: 5.4 metre yapı genişliğine sahip kanal evleri (Mangut, 2014)

vermektedir. Bitkilerin bahar ve yaz aylarında açığa çıkardıkları kokular ile avluların birbirlerinden ayırt edildiği ve mekânların imgelenebilirliğinin kolaylaştığı görülmektedir. Tosarituin avlusunda oluşturulan taş istinat duvarı ve kum zemin avluya genel karakterini vermektedir. Imogirituin avlusunun kırsal nitelikli peyzajı ve akasya ağaçları imgelenebilirliğini arttırmakta, hareketli su öğelerinin ortaya çıkardığı sesler avluyu dış dünyadan soyutlamakta ve psikolojik konfor sağlamaktadır (Şekil 4.79). Tamansapituin avlusundaki elips düzendeki doğal ve yapay peyzaj elemanları merkezi odaklanmayı desteklemektedir (Şekil 4.80). Kratontuin avlusundaki yapay kotlanma durağan aktivitelerin gelişimini desteklemekte, adada yer alan eski binaların taşları ile yapılan merdivenler kullanıcıların keşfetme ihtiyacını karşılayarak yerleşimin eski kullanımı ile ilişki kurulmasını sağlamaktadır. Bogortuin avlusunda yer alan çift sıralı ağaç dizisi avluyu çevrelemekte ve mekânın genel karakterini oluşturmaktadır (Ek.A).

Şekil 4.79: Imogirituin avlusu (Mangut, 2014)

Şekil 4.80: Taman Saputuin avlusu (Mangut, 2014)

4.4.1.6 Doğu Liman Bölgesi Yenilemesi-Borneo ve Sporenburg toplu konut yerleşimi; 1986-2010, Adriaan Geuze-West 8

Yerleşim alanı: 25 hektar

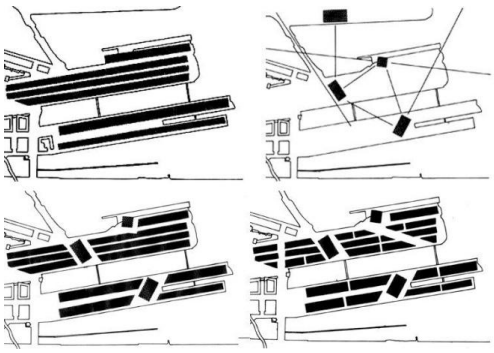
Yoğunluk: 100 konut/ha

Arazi yapılaşma miktarı: % 41.5 (Şekil 4.81)

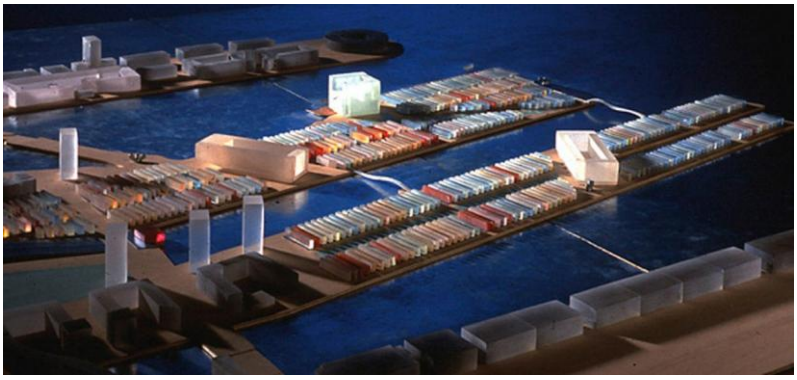
Şekil 4.81: Borneo ve Sporenburg Yerleşimi, Ölçek: 1/10.000 (Url-6)

Yerleşim 19. yüzyılın sonlarında Doğu Liman bölgesinin genişletilmesi amacıyla IJ nehrinin doldurulması ile oluşturulmuş Borneo ve Sporenburg yarımadaları üzerinde yer almaktadır. Amsterdam Doğu Liman Bölgesi Yenilemesi kapsamında konut yerleşimine dönüştürülen bölge az katlı lineer sıra konutlar ve doku üzerine yerleştirilen üç büyük bloktan oluşmaktadır (Şekil 4.82).

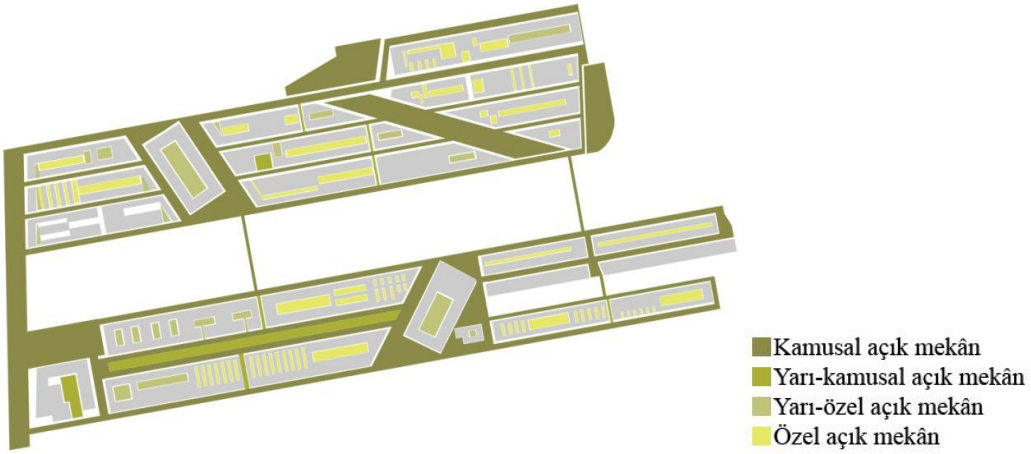
Şekil 4.82: Yerleşimin genel planlama stratejisi (Url-24)

Yerleşimin genel stratejisini adaların lineer yapısı belirlemektedir. Geleneksel kanal evleri ile tekil sıra konutların yeniden yorumlanması yerleşim içerisinde tek sefere özgü bir kentsel örüntü meydana getirmektedir (Şekil 4.83).

Şekil 4.83: Yerleşim maketi (Url-25)

Yerleşim içerisinde lineer yapı grupları içe dönük bir yaklaşımla bir araya gelmektedir. Üç katlı sıra konutlar ve büyük konut bloklarının dışında kalan açık mekânlar ile yapı gruplarının içerisinde yer alan özel açık mekânlar arasında kademeli ve ayrımsal bir ilişki bulunmaktadır (Şekil 4.84). Yapı grupları birbirleri ile kamusal mekânlar üzerinden asgari düzeyde ilişki kuracak biçimde bir araya gelmektedirler.

Şekil 4.84: Yerleşimin açık mekânlarının sosyal ilişki düzeylerine göre değerlendirilmesi (şema ölçeksizdir)

İki tanesi inşa edilen büyük konut blokları ile yerleşimin genel lineer dokusunun kesiştiği açık mekânlar işlev ve yoğunlukların çeşitlendiği durumlar ortaya koyarak canlı açık alan rutinleri meydana getirmektedir. Yerleşim içerisinde bulunan okullar, işyerleri, lokanta ve kafeteryalar, kiliseler ve çeşitli ticari işlevler açık alan

rutinlerinin katmanlaşmasını sağlamaktadır. Farklı boyut ve işlevdeki ticari birimler çeşitli kullanıcı gruplarına hitap etmekte, kullanıcı profilinin çeşitlenmesini sağlayarak açık mekânlarda sosyal bir homojenlik meydana getirmektedir.

Kamusal açık mekânlar yerleşimin genelinde sert zemin ağırlıklıdır. Araç yolu olarak kullanılan kamusal ve yarı-kamusal sokaklar açık mekânlarda durağan aktivitelerin oluşumuna imkân tanımamaktadır. Sporenburg adasında yer alan diyagonal rekreatif şerit yerleşim içerisindeki isteğe bağlı ve sosyal aktivitelerin örgütlendiği birincil açık mekândır (Şekil 4.85). Çocuk oyun alanları ve rekreatif aktivitelerin gerçekleştirildiği mekân kullanıcıların açık alanlar ile aktif ve pasif ilişki kurmalarını sağlamaktadır. Döşeme malzemelerindeki farklılıklar ve bisiklet yolları mekânı araç yollarından ayırmaktadır. Mekânın çeperde konumlanan konut bloklarının zemin katlarından doğrudan erişilebilir olması yoğun bir açık alan yaşantısı oluşturmakta ve gözetim mekanizmasının sürekliliğini sağlamaktadır.

Şekil 4.85: Rekreatif yeşil bant, Sporenburg adası (Mangut, 2014)

Yerleşimin genelinde sokaklar ve kaldırımlar zemin katların uzantısı olarak kullanılmaktadır (Şekil 4.86, Şekil 4.87, Şekil 4.88). Konut birimlerinin önlerinde yer alan bahçe mobilyaları, bisikletler, kum havuzları, saksı ve bitkiler görsel ve sembolik sınırlar oluşturarak kullanıcıların özel açık mekân kullanımları için gerekli olan mahremiyet ve kişisel alan ihtiyaçlarını karşılamaktadır (Şekil 4.89, Şekil 4.90). Düzenli ve bakımlı özel açık mekânların güvenlik mekanizmasının oluşumunu desteklediği görülmektedir.

Şekil 4.86: Zemin katların uzantısı olarak kullanılan kaldırımlar (Mangut, 2014)

Şekil 4.87: Konut-açık mekân ilişkisi (Url-26)

Şekil 4.88: Zemin katların açılımı (Mangut, 2014)

Şekil 4.89: Kişisel eşyalar (Mangut, 2014)

Şekil 4.90: Sembolik ve görsel sınırlar (Özsoy, 2004)

Yerleşim içerisindeki lineer ve içe dönük yapılaşma sokakları çevreleyen yapı cephelerinin kısmen sağırlaşmasına neden olmakta, uzun sokaklar meydana getirmektedir. Borneo adasında yer alan ve kanal evlerinin yeniden yorumlanması ile oluşturulan dokudan farklı olarak Sporenburg adasındaki lineer sıra konutların işlevsiz ve insan ölçeğinden uzak açık mekânlar oluşturduğu görülmektedir (Şekil 4.91).

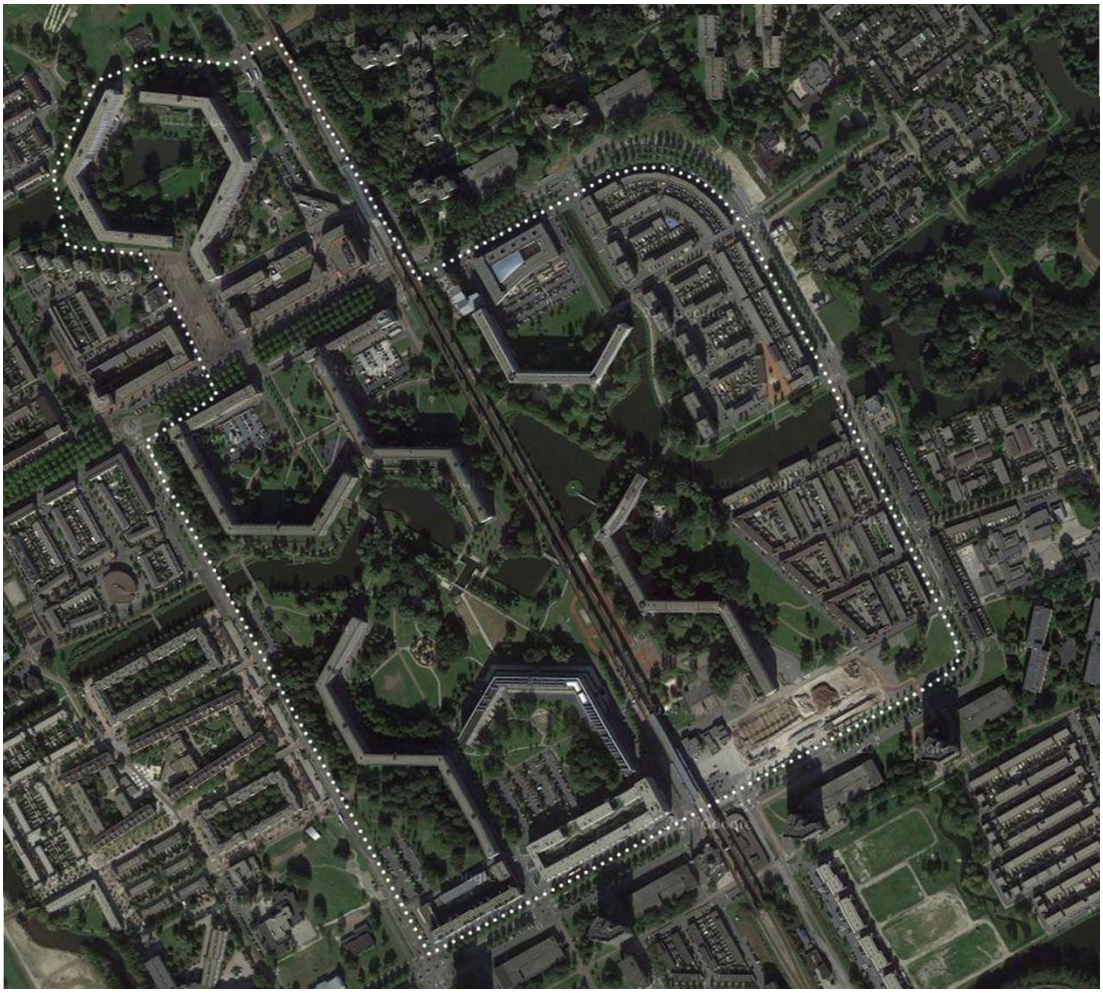
Şekil 4.91: İçe dönük yapılaşma (Mangut, 2014)

4.4.1.7 Bijlmermeer toplu konut yerleşimi; 1966-1968, Georg Siegfried Nassuth-Amsterdam Kentsel Gelişim Ofisi

Yerleşim alanı: 78.9 hektar

Yoğunluk: 75 konut/ha

Arazi yapılaşma miktarı: % 13.7 (Şekil 4.92)

Şekil 4.92: Bijlmermeer Yerleşimi, Ölçek: 1/10.000 (Url-6)

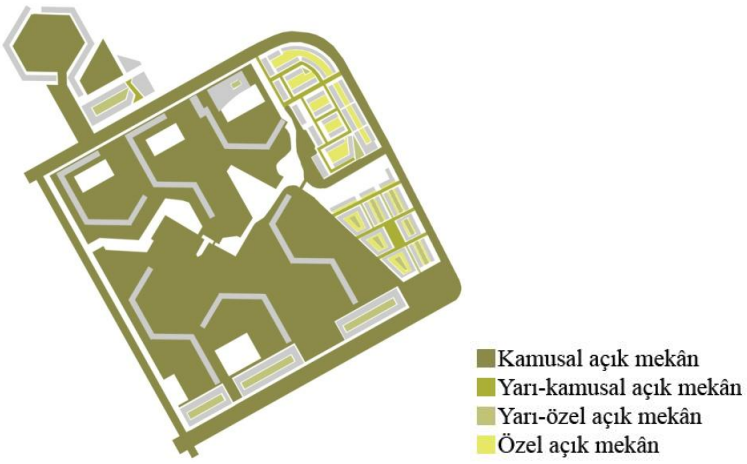
Yerleşim Amsterdam kent merkezinin yedi kilometre güney doğusunda yer almaktadır. "Üç Kanal Planı" ve "Doğu Adaları" bölgesinin oluşturulması ile sürdürülen ve geleneksel Amsterdam kent dokusuna eklemlenerek genişleyen kentsel gelişim stratejisinden bağımsız olarak inşa edilmiştir. Modernist görüş doğrultusunda ve CIAM hareketleri etkisi altında geliştirilen yerleşim geniş düzlükler üzerinde konumlanan büyük konut bloklarından meydana gelmektedir (Şekil 4.93). İnşa edildikten sonraki dönemde yerleşimin kullanıcı ihtiyaçlarını karşılayamaması ve

ortaya çıkan güvenlik problemleri büyük konut bloklarının yıkılmasını gündeme getirmiş, 1992 yılında çok katlı konut bloklarından birinin büyük oranda hasar alması ile sonuçlanan uçak kazası yenileme sürecini hızlandırmıştır. İlk inşa edildiği dönemde 12.500 konuttan oluşan yerleşim büyük blokların dörtte üçünün yıkılması, çok katlı karma işlevli binaların ve az katlı sıra konutların eklenmesi ile çeşitli yoğunluk durumları oluşturacak bir biçimde yeniden ele alınmıştır (Paalman, 2000; Wassenberg, 2006).

Şekil 4.93: Yerleşimin 1960'lardaki görünümü (Url-27)

Günümüzde 5980 konut biriminin yer aldığı yerleşim yenilenen çok katlı konut blokları ile doğu bölümünde yer alan az katlı sıra konutlardan oluşmaktadır. Yerleşimin genel kurgusu altıgen biçimli koridorlu konut bloklarının tanımladığı içbükey ve dışbükey kamusal açık mekânlardan oluşmaktadır (Şekil 4.94). Çok katlı blokların oluşturduğu düzen açık alanlar ile kesişmeyen bir yapıya sahiptir (Şekil 4.95, Şekil 4.96).

Şekil 4.94: Yerleşimin açık mekânlarının sosyal ilişki düzeylerine göre değerlendirilmesi (şema ölçeksizdir)

Şekil 4.95: Çok katlı konut bloklarının kuzeyden görünümü (Mangut, 2014)

Şekil 4.96: Koridorlu konut bloğu (Mangut, 2014)

Koridorlu bloklara oranla açık mekânlar ile daha aktif kesişimin sağlandığı az katlı sıra konutlarda çoğunlukla çocuklu ailelerin ikamet ettiği gözlenmiş, yoğun açık alan kullanımları tespit edilmiştir (Şekil 4.97).

Şekil 4.97: Az katlı sıra konutların çeperinde yer alan çocuk oyun alanları (Mangut, 2014)

Az katlı sıra konutların oluşturduğu doku içerisinde yer alan yarı-kamusal ortak kullanım alanları ve özel bahçeler yerleşim içerisinde açık alan kullanımlarını çeşitlendirmektedir. Yenileme sürecinde inşa edilen karma işlevli çok katlı binalar çoğunlukla içe dönük bir yapıda örgütlenmekte ve çeperlerindeki açık alanlar büyük oranda otopark olarak kullanılmaktadır (Şekil 4.98). Koridorlu blokların çoğunlukla depo olarak kullanılan zemin katları yerleşimdeki konut birimleri ile açık alanlar arasındaki bağlantıları koparmaktadır.

Yerleşim içerisinde yer alan marketler, kreşler, spor salonu, kilise, ve cami işlevsel çeşitlilik sağlamaktadır. Bununla birlikte yerleşimin büyüklüğü farklı işlevler arasındaki erişimlerin çoğunlukla araç kullanılarak gerçekleştirilmesine neden olmaktadır (Şekil 4.99). Konut bloklarının zemin paylarının düşüklüğü yerleşim içerisindeki açık alan rutinlerini çeşitlenmesini engellemektedir.

Şekil 4.98: Mevcut çok katlı bloklar, ek konut yapıları ve yükseltilmiş araç parkları (Mangut, 2014)

Şekil 4.99: Karma işlevli yapılar ve araç parkları (Mangut, 2014)

Çok katlı konut blokları ve açık alanların insan ölçeği ile ilişkisizliği açık mekânların çoğunlukla gerekli aktiviteler için kullanılmasına neden olduğu görülmektedir (Şekil 4.100). Araç parkları ile yapı giriş ve çıkışları arasında gerçekleştirilen açık alan rutinlerinin kesişmemesi açık mekânlarda düşük insan yoğunlukları meydana getirmektedir. Durağan aktivitelerin gelişimine imkân tanımayan açık mekânlar ve yükseltilmiş zemin katlar yerleşim içerisinde doğal yollardan gelişebilecek gözetim mekanizmasının oluşumunu engellemektedir (Şekil 4.101). Kullanıcıların sosyal ilişkiler geliştirebileceği ortak kullanım alanlarının yer almaması, niteliksiz düzenlenen ve bakımsız durumdaki çocuk oyun alanları ile spor alanları yerleşimin açık mekânlarının kullanımını kısıtlamaktadır. Yerleşimin açık mekânlarında kullanıcıların ihtiyaç duydukları mahremiyet derecelerine göre egemenlik alanı ve

kişisel alan sınırlarını oluşturabilmeleri için sınır işlevi gören düzenlemelerin ve yapay peyzaj elemanlarının olmaması açık mekânlardaki isteğe bağlı ve sosyal aktivitelerin gelişimini zorlaştırmaktadır. Çok katlı konut bloklarının çevresinde yer alan açık mekânlardan farklı olarak yenileme sonrası eklenen az katlı sıra konutların bulunduğu doğu bölümünde açık mekânlarda daha yoğun ve etkin açık alan kullanımları mevcuttur (Şekil 4.102). Çocuk oyun alanları ve ortak kullanılan bahçeler açık mekânlarda aktif ve pasif odakları meydana getirmektedir.

Şekil 4.100: Konut blokları-insan ilişkisi (Mangut, 2014)

Şekil 4.101: Yapı-açık alan ilişkisini kesintiye uğratan yükseltilmiş yapı girişleri ve araç parkları (Mangut, 2014)

Aralarında 120 derece açı oluşturacak biçimde bir araya gelen çok katlı konut bloklarının içbükey kısımlarında yer alan açık mekânlar avlu karakteri göstermektedir. Konut bloklarının dışbükey kısımlarında yer alan açık mekânlara oranla içbükey açık mekânlarda daha yoğun açık alan kullanımları gözlenmektedir.

Yerleşimdeki konut bloklarının her birinin aynı kütlesel biçime ve cephe kompozisyonuna sahip olması açık alanlarda yön bulmayı zorlaştırmaktadır (Şekil 4.103). Kesişmeyen günlük açık alan rutinleri ve bakımsız açık mekânlar yerleşime terk edilmiş izlenimi vermekte, güvenlik problemleri oluşturmaktadır (Şekil 4.104).

Şekil 4.102: Yerleşimin doğusunda yer alan, yenileme sonrası inşa edilen az katlı sıra konutlar; özel bahçeler-kaldırım ilişkisi (Mangut, 2014)

Şekil 4.103: Her biri aynı cephe kompozisyonuna sahip konut blokları (Mangut, 2014)

Şekil 4.104: Terk edilmiş izlenimi veren açık mekânlar (Mangut, 2014)

4.4.2. Kopenhag kentsel alanı

Kopenhag kentsel alanı içerisinde yer alan yerleşimlerde gerçekleştirilen durum incelemeleri yerleşimlerin yüzölçümlerine göre küçükten büyüğe bir dizilim içerisinde ele alınmaktadır.

4.4.2.1 Tinggården I toplu konut yerleşimi; 1971-1978, Tegnestuen Vandkunsten

Yerleşim alanı: 2.2 hektar

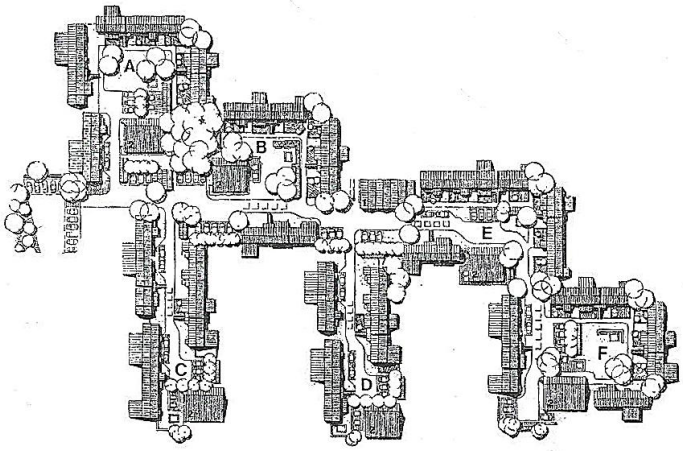
Yoğunluk: 36 konut/ha

Arazi yapılaşma miktarı: % 18 (Şekil 4.105)

Şekil 4.105: Tinggården Yerleşimi, Ölçek: 1/10.000 (Url-6)

80 konuttan oluşan Tinggården I toplu konut yerleşimi, 1970'li yılların başında Danimarka Yapı Araştırma Kurumu tarafından geliştirilen "yüksek yoğunluklu-az katlı" konut yerleşimleri düşüncesi doğrultusunda tasarlanmıştır. Yerleşim, mimari ekip ile hak sahiplerinin katılımlı olarak yer aldığı planlama süreci sonucunda inşa edilmiştir (Tinggården kullanıcısı, alt grup B-no.33, kişisel görüşme, 19 Ağustos 2014). Her biri 13-14 konut ve bir sosyal tesisten oluşan eş nitelikteki altı adet alt grubun meydana getirdiği yerleşimde fiziksel ve sosyal yapı etkileşimli bir biçimde bir araya gelmektedir (Şekil 4.106, Şekil 4.107).

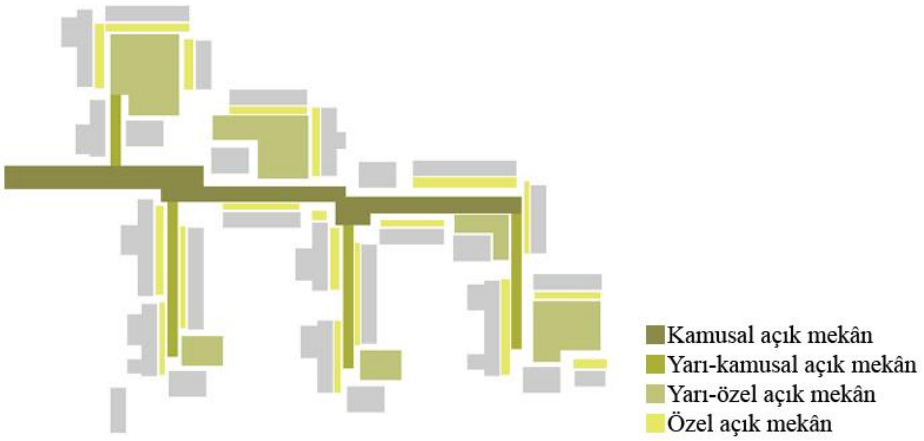

Şekil 4.106: Yerleşim planı (Gehl, 1971)

Şekil 4.107: Yerleşimin güneyden görünümü (Url-28)

Yerleşimin tasarımında etkin olan "alt gruplama" (subdivision) yaklaşımı açık alan stratejisinde de belirleyici niteliktedir. Kamusal cadde, yarı- kamusal alt meydan, yarı-özel açık mekânlar ve özel bahçelerin hiyerarşik bir açık alan dizisi meydana getirdiği görülmektedir (Şekil 4.108).

Şekil 4.108: Yerleşimin açık mekânlarının sosyal ilişki düzeylerine göre değerlendirilmesi (şema ölçeksizdir)

Kümelenerek bir araya gelmiş konut birimleri açık mekânlar ile azami kesişim sağlamaktadır. Beş adet konut tipinin bulunduğu yerleşimde konutların %75'i doğrudan açık mekân erişimine sahiptir.

Kullanıcı profilinin genelini 60 yaş üstü hak sahipleri oluşturmaktadır. Dairelerde günümüzde "çoğunlukla orta yaşın üzerinde bir ve iki kişi" ikamet etmektedir (Tinggården kullanıcısı, alt grup B-no.33, kişisel görüşme, 19 Ağustos 2014). Genç kullanıcıların yerleşimin kent merkezine uzaklığı ve içe dönük sosyal yapısı nedeniyle yerleşimde ikamet etmeyi tercih etmediği gözlenmektedir (Tinggården kullanıcısı, alt grup B-no.33, kişisel görüşme, 19 Ağustos 2014). Demografik yapı ve kullanıcı profili yerleşimin açık mekânlarında gerçekleştirilen aktivite çeşitlerini etkilemektedir. Günün çeşitli zaman dilimlerinde yerleşimin açık mekânlarında yer alan kullanıcılar gözetim mekanizmasının oluşumunu sağlamakta, güvenlik olgusunu desteklemektedir.

Yerleşimin tamamı konut işlevinden meydana gelmektedir. Tekil birincil işleve karşın, açık alanın kullanım potansiyelleri yerleşimde canlı bir kentsel yaşantı ortaya koymaktadır. Yaya-bisiklet-araç ortak kullanımına sahip sokaklar, sosyal tesislerin aktif kullanımı, özel ve yarı-özel açık mekânların kullanımındaki esneklik yerleşimin açık alanlarındaki ortak kullanımları çeşitlendirmektedir (Şekil 4.109, Şekil 4.110).

Şekil 4.109: Kamusal nitelikli yaya-bisiklet- araç yolu (Url-28)

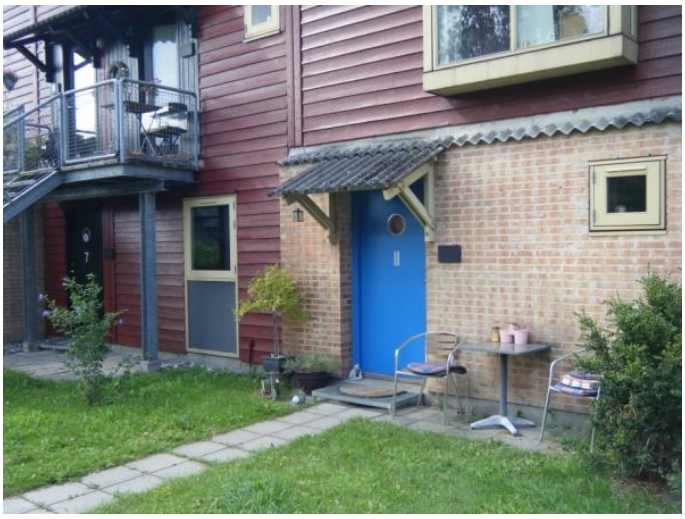

Şekil 4.110: Açık mekânlarda ortak kullanıma ait izler (Mangut, 2014)

Açık mekânların karakterlerindeki değişimler yerleşimin açık alan dizisindeki geçişlerin net ve tanımlı olmasını sağlamaktadır. Sosyal tesisler, araç parkları, çöp toplama kulübeleri, peyzaj elemanları yarı-kamusal alt meydanlar ile kamusal cadde arasında bariyer görevi görmektedir (Şekil 4.111). Açık alanlardaki bu hiyerarşik düzenleme yerleşim içerisinde aktif açık alan kullanımını desteklemekte, çeşitli mekânsal oluşumlara izin vererek kamusallık ile mahremiyet arasındaki dengeyi sağlamaktadır (Şekil 4.112, Şekil 4. 113). Birbirlerinden farklı sosyal ilişki düzeylerine sahip mekânlar arasında yer alan fiziksel, görsel ve sembolik sınırlar ve kişisel eşyalar yerleşim içerisindeki egemenlik alanlarını etkin biçimde tanımlamaktadır (Şekil 4.114).

Şekil 4.111: Yarı-kamusal açık alan (Mangut, 2014)

Şekil 4.112: Aktif açık alan kullanımları (Mangut, 2014)

Şekil 4.113: Ortak kullanımlar (Mangut, 2014)

Aynı zamanda konut iç mekânları açık alanlarla bütünleşmeye izin veren bir yapıya sahiptir. Özel ve yarı-özel açık mekânlarının iç mekânlarının uzantısı olarak ele alınmasının aktif ve güvenli bir açık alan kullanımını desteklediği görülmektedir (Şekil 4.115).

Şekil 4.114: Etkin tanımlanmış egemenlik alanları ve özel açık mekân kullanımları (Mangut, 2014)

Yerleşim içerisinde yer alan her bir alt grup çeşitli renk ve bitki temasına sahiptir. Kamusal mobilyalardaki ve sosyal tesislerin yarı açık mekânlarındaki renk değişim-

Şekil 4.115: Açık mekânlar ile etkileşimli bir biçimde örgütlenen konut birimleri (Mangut, 2014)

leri, bitkilerin yaydığı kokular açık alanlarda algısal ve sembolik eşikler oluşturmaktadır. Farklı sosyal ilişki düzeylerine sahip bu açık mekânlar arasındaki eşiklerin aşılması aidiyet hissinin ve egemenlik sınırlarının değişmesine yol açmakta, bu sayede kullanıcıların mahremiyet ve güvenlik ihtiyaçları karşılanmaktadır (Şekil 4.116, Şekil 4.117).

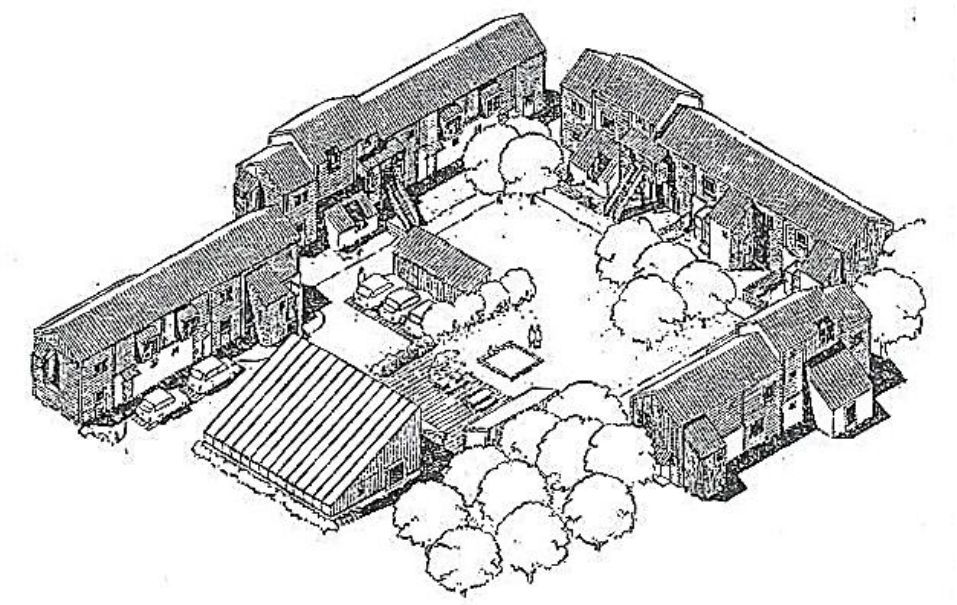
Şekil 4.116: Sosyal tesis ve renk temaları (Mangut, 2014)

Şekil 4.117: Renk temaları (Mangut, 2014)

Yerleşimdeki fiziksel yapı sosyal yapının oluşumunu desteklemektedir. Alt grupların eş nitelikte tasarlanması yerleşime sosyal homojenlik kazandırmaktadır. Konut birimlerinin yerleşimin tamamına oranla daha küçük gruplar halinde bir araya gelmesi kullanıcıların birbirleriyle etkileşime girmelerini kolaylaştırmaktadır. Sosyal tesisler kullanıcıların fiziksel ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik tasarlanmıştır. Çamaşır yıkama-kurutma, gıda depolama gibi temel altyapısal ihtiyaçlar sosyal tesisteki araçlarla sağlanmaktadır (Tinggården kullanıcısı, alt grup B-no.33, kişisel görüşme, 19 Ağustos 2014). Günlük açık alan rutinlerinin kesişimine imkân tanıyan bu aktiviteler ile birlikte sosyal tesislerde gerçekleştirilen aile toplantıları, serbest zaman aktiviteleri, mevsimsel gıda hazırlıkları ve bahar ile yaz aylarında hafta sonlarında gerçekleştirilen toplu yemek etkinlikleri kullanıcıların kuvvetli ilişkiler kurmalarını desteklemekte, toplumsal bir yaşantı meydana getirmektedir (Tinggården kullanıcısı, alt grup B-no.33, kişisel görüşme, 19 Ağustos 2014).

Yerleşimin az katlı karakteri, eş nitelikteki alt gruplardan oluşan homojen dokusu, birbirini tamamlayan fiziksel ve sosyal yapısı, aktif bir açık alan kullanımına olanak veren zemin kat kullanımı, hiyerarşik bir düzende bir araya gelmiş açık alan dizileri ve kamusal mekân ile özel mekân arasındaki kontrollü geçişler yerleşime nitelikli bir karakter kazandırmaktadır (Şekil 4.118).

Şekil 4.118: Hiyerarşik açık alan kullanımlar, Alt grup A (Gehl, 1971)

4.4.2.2 Tinggården II toplu konut yerleşimi; 1983-1984, Tegnestuen Vandkunsten

Yerleşim alanı: 2.5 hektar

Yoğunluk: 30 konut/ha

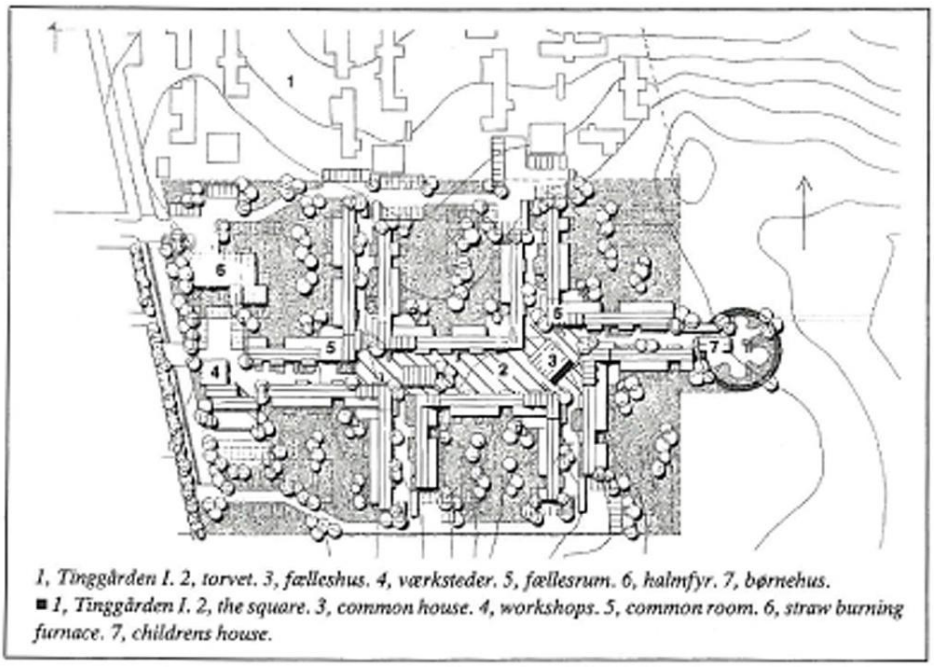
Arazi yapılaşma miktarı: % 20 (Şekil 4.119)

Şekil 4.119: Tinggården II Yerleşimi, Ölçek: 1/10.000 (Url-6)

76 konut biriminden oluşan yerleşim Tinggården I toplu konut yerleşiminin güneyinde yer almaktadır. Yerleşim kamusal nitelikte bir cadde etrafında örgütlenen altı alt gruptan meydana gelmektedir. İki ve üç katlı sıra ev dizilerinin oluşturduğu alt gruplar yarı-özel nitelikteki avlular etrafında kümelenmektedir (Şekil 4.120).

Yerleşimin birincil açık alanı konumunda bulunan kamusal cadde; sosyal tesis, anaokulu, işlikler, çocuk oyun alanları, dinlenme alanları ve çöp depolarını barındırmaktadır. Caddeye yarı-kamusal nitelikteki altı sokaktan erişilmektedir. Her bir konut biriminin bir cephesinden kamusal caddeye veya yarı-kamusal sokaklara, diğer cephesinden ise avlulara erişim mevcuttur. Bununla birlikte yarı-özel nitelikteki avlular, cadde ve sokaklara göre ikincil niteliktedir (Şekil 4.121). Tinggården I yerleşiminden farklı olarak konut birimlerinin ortak kullanım alanlarını alt grupların yarı-özel merkezleri değil kamusal cadde ve yarı-kamusal sokaklar oluşturmaktadır (Şekil 4.122).

Şekil 4.120: Tinggården II yerleşim planı (Url-29)

Yerleşimdeki açık alanlar hiyerarşik bir düzen içerisinde ardı ardına bir araya gelmektedir. Çeşitli sosyal ilişki düzeylerine sahip açık mekânlar arasındaki geçişler görsel ve sembolik sınırların etkisiyle kontrol edilmektedir. Sokakların kamusal nitelikteki caddeye oranla daha dar olması, sokaklarda bulunan özel açık mekânlar, bisiklet parkları, çocuk oyun alanları ve üst katlar ile erişimin sağlandığı açık merdivenlerin sokak üzerindeki açılı konumları sokakların sosyal ilişki düzeylerini değiştirmektedir (Şekil 4.123, Şekil 4.124).

Şekil 4.121: Yerleşimin açık mekânlarının sosyal ilişki düzeylerine göre değerlendirilmesi (şema ölçeksizdir)

Şekil 4.122: Kamusal cadde ve sosyal tesis (Mangut, 2014)

Şekil 4.123: Yarı-kamusal sokak (Mangut, 2014)

Şekil 4.124: Yarı-kamusal sokak (Url-29)

Yerleşim tekil birincil işleve sahiptir. Bununla birlikte ortak kullanım alanı olarak kullanılan kamusal caddenin barındırdığı potansiyeller yerleşimde canlı bir açık alan rutini oluşturmaktadır. Kapalı spor aktivitelerinin, çocuk etkinliklerinin, mevsimsel gıda hazırlıklarının yapıldığı sosyal tesis ve komşularla günlük görüşmelerin, çocuk bakımlarının yapıldığı işlikler caddenin düzenli olarak kullanılmasını sağlamaktadır (Tinggården kullanıcısı, alt grup B-no.33, kişisel görüşme, 19 Ağustos 2014) (Şekil 4.125, Şekil 4.126).

Şekil 4.125: Kamusal cadde ve dinlenme alanları (Mangut, 2014)

Şekil 4.126: İşlikler (Mangut, 2014)

Konut birimlerinin cadde ve sokaklar ile bütünleşmeye imkân veren yapıları yerleşimin açık alanlarındaki durağan aktivitelerin sayılarını arttırmaktadır. Açık mekânlara konut birimlerinden kolaylıkla erişilebilmektedir. Bununla birlikte ağaçlar, arkadlar, pergolalar, ahşap babalar, beton basamaklar, posta kutuları, bitkiler, saksılar, ve saçaklar kullanıcılara ait egemenlik alanlarını tanımlayarak durağan aktivitelerin gelişimi için gerekli olan mahremiyet ve kişisel alan ihtiyaçlarını karşılamaktadır (Şekil 4.127).

Şekil 4.127: Yarı-kamusal sokak ve egemenlik alanları (Mangut, 2014)

Açık alanlara erişimin kolaylığı aynı zamanda yerleşimin kullanıcılar tarafından devamlı olarak gözetlenmesini sağlamaktadır. Cadde ve sokaklarda yer alan kullanıcılara ait eşyalar ve açık duran kapılar güvenli bir açık alan kullanımına dair sembolik işaretler oluşturmaktadır (Şekil 4.128, Şekil 4.129, Şekil 4.130).

Şekil 4.128: Yapı girişleri (Mangut, 2014)

Şekil 4.129: Yarı-kamusal sokak ve kişisel eşyalar (Mangut, 2014)

Şekil 4.130: Ortak kullanım alanları ve güvenli kullanıma dair sembolik izler (Mangut, 2014)

Konut birimlerinin ısıtılması için gerekli enerji yerleşim içerisinde bulunan "saman ve çöp yakma kazanı" ile sağlanmaktadır. Kazanın yakılması ve günlük işleri, depolarda toplanan çöplerin ayrıştırılması konut kullanıcılarının dönüşümlü olarak üstlendikleri görevler arasında yer almaktadır (Tinggården kullanıcısı, alt grup B-no.33, kişisel görüşme, 19 Ağustos 2014). Yerleşimin devamlılığının sağlanabilmesi için yapılan bu tip görev paylaşımları kullanıcılar arasındaki etkileşimi arttırmakta, yerleşime dair aidiyeti kuvvetlendirmekte ve sosyal ilişkileri geliştirmektedir (Şekil 4.131, Şekil 4.132).

Şekil 4.131: Saman ve çöp yakma kazanı (Mangut, 2014)

Şekil 4.132: Ortak kullanım alanı ve çöp deposu (Mangut, 2014)

4.4.2.3 Sølbjerg Have toplu konut yerleşimi; 1978-1981, Faellestegnestuen

Yerleşim alanı: 4.8 hektar

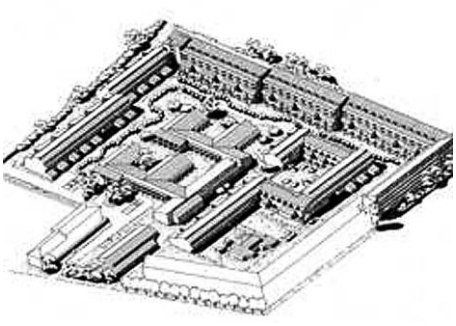
Yoğunluk: 62 konut/ha

Arazi yapılaşma miktarı: % 35.4 (Şekil 4.133)

Şekil 4.133: Sølbjerg Have Yerleşimi, Ölçek: 1/10.000 (Url-6)

297 konut biriminden oluşan Sølbjerg Have toplu konut yerleşimi 18. ve 19. yüzyıllarda kent merkezinin çevresinde gelişen dört bölgeden biri olan Frederiksberg'de yer almaktadır. Şehrin ikincil tren hattının yanında konumlanan yerleşim çeper bloklardan oluşan Kopenhag kent dokusu içerisinde ucu açık bir yapı adasının tamamlanmasıyla oluşturulmuştur (Şekil 4.134, Şekil 4.135). Kümelenerek bir araya gelen konut birimleri yerleşimde fiziksel ve sosyal yapının etkileşimli bir ilişki içerisinde olmasını sağlamaktadır.

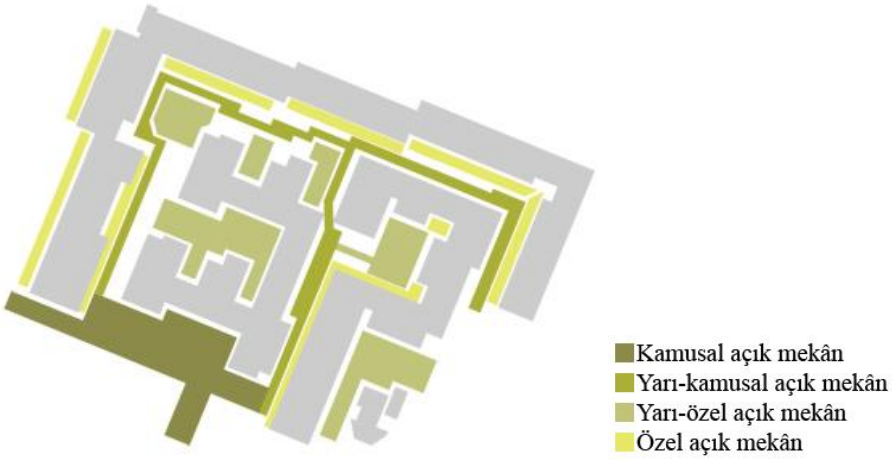

Şekil 4.134: Yerleşimin izometrik görünümü (Url-30)

Şekil 4.135: Tren yolu ve çok katlı çeper blok (Mangut, 2014)

Yerleşimin içerisinde açık alanlar hiyerarşik bir düzende bir araya gelmektedir. Kamusal araç parkı, yarı-kamusal sokak, yarı-özel rekreatif alanlar, ve özel bahçeler ardı ardına bir araya gelerek devamlı bir açık alan dizisini oluşturmaktadır (Şekil 4.136). Çok katlı konut bloğu ile sıra konutlar arasındaki yarı-kamusal sokak durağan ve hareketli aktiviteler için yerleşimin birincil odağını oluşturmaktadır (Şekil 4.137, Şekil 4.138, Şekil 4.139). Sıra konutlar arasında konumlanan yarı-özel nitelikteki avlu ve okul bahçesi yerleşimdeki ikincil açık alanlardır (Şekil 4.140, Şekil 4.141). Açık mekânların karakterlerindeki değişimler yerleşimin açık alan dizisi içerisindeki geçişlerin net ve tanımlı olmasını sağlamaktadır. Sokak ve pasajların genişliklerindeki farklılıklar, kot farklılıkları, tuğla parapetler, döşeme malzemesindeki farklılıklar, doğal ve yapay peyzaj elemanları, bisiklet parkları yerleşim içerisinde fiziksel ve sembolik eşikler meydana getirmektedir.

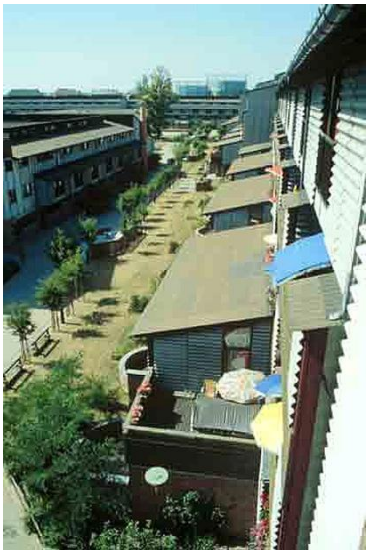
Şekil 4.136: Yerleşimin açık mekânlarının sosyal ilişki düzeylerine göre değerlendirilmesi (şema ölçeksizdir)

Şekil 4.137: Yarı-kamusal iç sokak ve batık oyun alanları (Url-31)

Şekil 4.138: Yarı-kamusal iç sokak (Mangut, 2014)

Şekil 4.139: İç sokak (Url-31)

Şekil 4.140 Yarı-özel açık mekân (Url-32)

Şekil 4.141: Yarı-özel okul bahçesi (Mangut, 2014)

Konut işlevi ile birlikte yerleşimdeki farklı işlevlerin açık alan rutinlerinin çeşitlenmesini desteklediği görülmektedir. Az katlı sıra konutlarda yer alan yaşlılar evi, sağlık merkezi, sosyal tesis, okul ve çocuk kreşleri yerleşimin açık alanlarının günün çeşitli saatlerinde kullanılmasını sağlamakta, canlı ve güvenli bir kentsel yaşantı ortaya koymaktadır. Aynı zamanda, kullanıcıların yaş dağılımındaki çeşitlilik yerleşimdeki sosyal homojenliği desteklemektedir.

Konut iç mekânları açık alanlarla bütünleşmeye izin veren bir yapıya sahiptir. Özel ve yarı-özel açık mekânlarla doğrudan ilişkinin kurulabildiği az katlı sıra evler yaşlı ve çocuklu ailelerin kullanımını kolaylaştırmaktadır. Saçak, pergola, ve parapetlerle fiziksel açıdan sınırlandırılan özel bahçeler gerekli mahremiyet derecelerinin oluşumunu sağlayarak açık alan kullanımını desteklemektedir.

Yerleşim içerisinde çeşitli sosyal ilişki düzeylerine sahip açık mekânlar arasındaki eşiklerin aşılması aidiyet hissinin değişmesine yol açmakta, bu sayede kullanıcıların kişisel alan, mahremiyet ve güvenlik ihtiyaçları karşılanmaktadır (Şekil 4.142).

Şekil 4.142: Yarı-kamusal iç sokak ve özel bahçeler (Mangut, 2014)

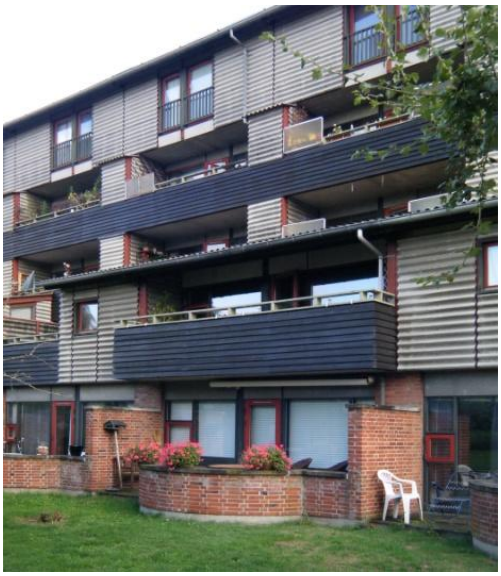
Çok katlı çeper blokta üst katlarda yer alan balkonlar doğal yollardan gözetim mekanizmasının oluşumunu sağlamaktadır. Bununla birlikte üst katlara gidildikçe geri çekilen cephe yüzeyleri kullanıcıların doğrudan zemin ve birinci katlar ile ilişki kurmasını sağlamakta ve yarı-kamusal sokağı insan ölçeğinde bir mekân haline getirmektedir (Şekil 4.143).

Yerleşimin açık mekânlarında kullanılan taş ve ahşap malzemeler doğal peyzaj ile bütünleşerek doğal ve kendiliğinden oluşmuş bir düzen izlenimi vermektedir. Konut bloklarının cephelerinde kullanılan tuğla, ahşap, ve metal malzemeler yerleşimin

yanında konumlanan endüstri alanı ve tren yoluna referans vererek içerisinde yer aldığı bağlam ile ilişki kurmasını sağlamaktadır. Yerleşimin tamamında küçük ve parçalı yüzeyler halinde kullanılan cephe kaplamaları açık mekânları çevreleyen konut bloklarının olduğundan daha küçük algılanmasını sağlamaktadır (Şekil 4.144).

Şekil 4.143: Az katlı sıra konutlar ve insan ölçeğinde iç sokak (Mangut, 2014)

Şekil 4.144: Parçalı yüzeyler oluşturan cephe malzemeleri (Mangut, 2014)

Yerleşimin mekânsal örüntüsü toplumsal ilişkilerin oluşumunu desteklemektedir. İçe dönük bir yapılaşma stratejisinin benimsendiği yerleşimde herkes tarafından erişilebilir olan yarı-kamusal sokak, iç avlularda ve pasajlarda yer alan yapı giriş ve çıkışları, merkezde konumlanan sosyal tesis, ve toplu yemek yeme alanları kullanıcıların karşılaşma imkânlarını arttırmakta, birbirleriyle etkileşime girmelerini kolaylaştırmaktadır.

4.4.2.4 Sluseholmen toplu konut yerleşimi; 2002-2008, Soeters van Eldonk, Arkitema Architects

Yerleşim alanı: 8 hektar

Yoğunluk: 162 konut/ha

Arazi yapılaşma miktarı: % 35 (Şekil 4.145)

Şekil 4.145: Sluseholmen Yerleşimi, Ölçek: 1/10.000 (Url-6)

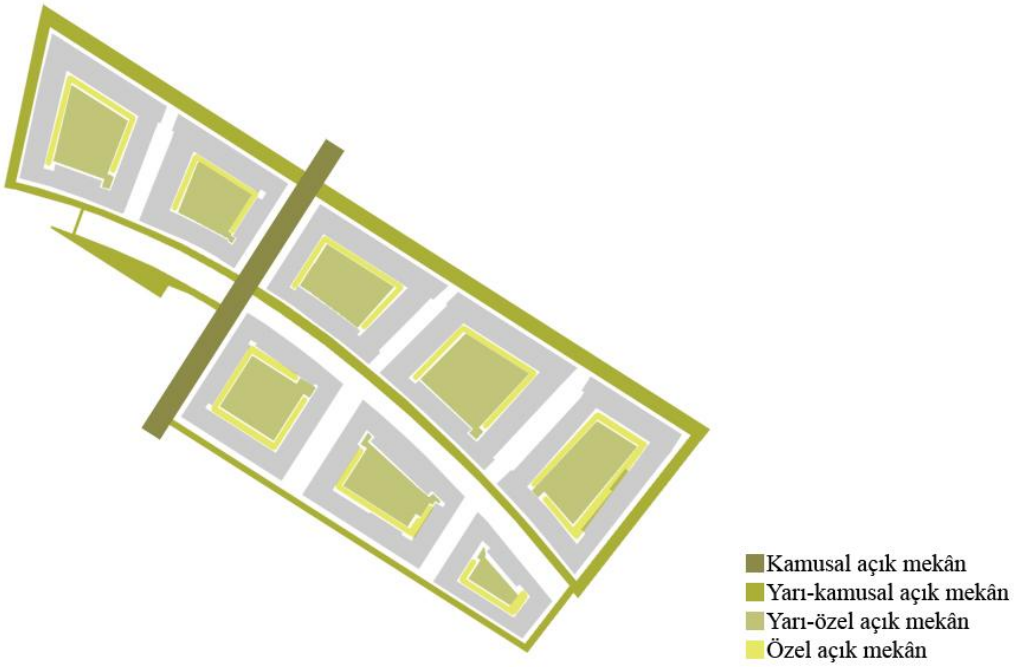
Yerleşim Kopenhag tarihi kentinin çeperinde konumlanan "Güney Liman Bölgesi"nde bulunmaktadır. 19. ve 20. yüzyıllarda endüstriyel işlevler ve deniz taşımacılığı için kullanılan bölge ağır sanayinin tasfiyesi ile birlikte toplu konut yerleşimine dönüştürülmüştür (Şekil 4.146).

Yerleşim eş nitelikteki sekiz adet alt gruptan oluşmaktadır. Kanallar kazılarak elde edilen yapay adaların üzerinde yer alan avlulu çeper bloklar yerleşimin genel örüntüsünü oluşturmaktadır. Kamusal araç yolu, yarı-kamusal araç-bisiklet-yaya sokağı, yarı-özel avlular ve özel bahçeler hiyerarşik bir açık alan dizisi meydana getirmektedir (Şekil 4.147). İçe dönük bir planlama anlayışıyla ele alınan alt gruplar kamusal ve yarı-kamusal dış mekân dizisi ile yarı-özel ve özel nitelikte avlular oluşturmaktadır (Şekil 4.148). Yapı adalarının kuzey ve güney çeperlerinde araç erişiminin sağlandığı kamusal ve yarı-kamusal sokaklar yer almakta, avlular ile yaya bağlantıları pasajlar ile sağlanmaktadır. Avluların altında yer alan araç parkları

Şekil 4.146: Dönüşüm öncesine ve sonrasına ait yerleşim planları (Url-33)

sokaklar ile avlular arasında kot farklılıkları oluşturarak çeşitli sosyal ilişki düzeylerine sahip açık mekânlar arasında görsel, ve sembolik sınırlar meydana getirmektedir. Ağaçlar, döşeme malzemesindeki değişimler, metal babalar, mazgallar sokakların kamusal ve yarı-kamusal niteliklerini değiştirmekte ve aynı anda araç-bisiklet-yaya kullanımına imkân tanımaktadır (Şekil 4.149).

Şekil 4.147: Yerleşimin açık mekânlarının sosyal ilişki düzeylerine göre değerlendirilmesi (şema ölçeksizdir)

Şekil 4.148: Yarı-özel avlular, bisiklet parkları, ortak kullanım alanları ve durağan aktiviteler (Url-34)

Şekil 4.149: Yarı-kamusal araç-bisiklet-yaya sokağı (Url-33)

Yerleşim içerisinde yoğun açık alan kullanımı mevcuttur. Ortak toplanma alanları, çocuk oyun alanları, avlulara açılan yapı giriş ve çıkışları, bisiklet parkları, otoparklara ait yaya giriş ve çıkışları avlulardaki açık alan rutinlerinin çeşitlenmesini sağlamaktadır (Şekil 4.150). Avluların çeper bloklar tarafından kontrollü hale getirilmesi açık mekânlarda güvenli bir kullanım oluşturmaktadır (Şekil 4.151). Avlulara araç erişiminin olmaması, yaya girişlerinin sınırlandırılması ve avluları çevreleyen özel açık mekânlar isteğe bağlı ve sosyal aktivitelerin gerçekleşmelerini desteklemektedir.

Şekil 4.150: Avluların altında yer alan otoparklara ait yaya çıkışları (Url-33)

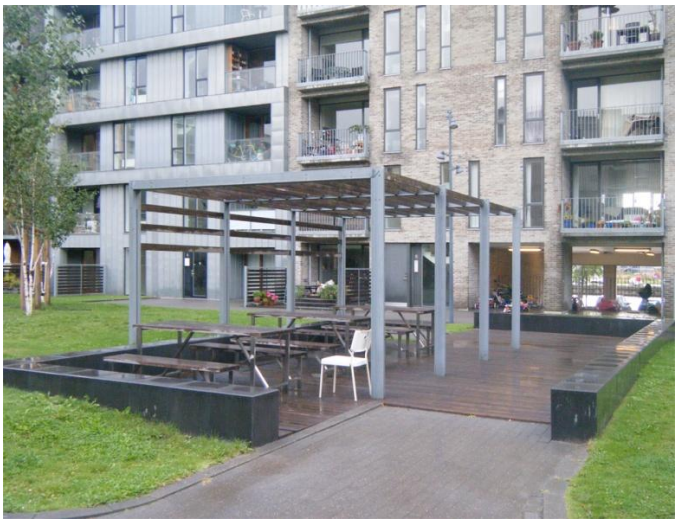
Şekil 4.151: Yarı-özel avlular ve çocuk oyun alanları (Mangut, 2014)

Yerleşim içerisindeki işlevsel çeşitlilik açık alan rutinlerinin katmanlaşmasını sağlamaktadır. Zemin katlarda yer alan kreş, ofis, sağlık merkezi, spor salonu, lokanta ve kafeterya gibi çeşitli kullanımların canlı bir kentsel yaşantı oluşturduğu görülmektedir.

Yarı-özel avlularda ortak olarak kullanılan yerleri değiştirilebilir kent mobilyaları, çocuk kullanıcılara ait oyuncaklar, özel açık mekânlardaki kişisel işaretler, bakımlı ve temiz doğal peyzaj yerleşimin açık mekânlarının düzenli olarak kullanıldığını göstermekte, güvenli bir açık alan kullanımını desteklemektedir (Şekil 4.152, Şekil 4.153, Şekil 4.154, Şekil 4.155).

Şekil 4.152: Çocuk kullanıcılar (Mangut, 2014)

Şekil 4.153: Ortak kullanım alanları ve değiştirilebilir kent mobilyaları (Mangut, 2014)

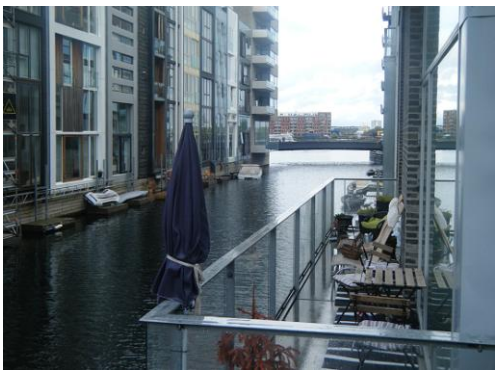

Şekil 4.154: Özel bahçeler (Mangut, 2014)

Şekil 4.155: Düzenli kullanıma dair izlere sahip özel açık mekânlar (Mangut, 2014)

Konut bloklarının üst katlarında yer alan balkonlar zemin düzlemindeki açık mekânların uzantısı olarak kullanılmaktadır. Çeper blokların hem iç, hem de dış cephelerinde bulunan balkonlar avluların ve sokakların doğal yollardan izlenilmesini sağlamakta, güvenlik mekanizmasının oluşumunu desteklemektedir (Şekil 4.156).

Şekil 4.156: Kanal cephesinde yer alan balkonlar ve pontonlar (Mangut, 2014)

Çeper blokların büyüklükleri kamusal ve yarı-kamusal sokaklarda insan ölçeğinde ve yürünebilir mesafeler ortaya koymaktadır. Yol kotundan yüksekte yer alan köprüler, çeper bloklar arasında yer alan kanallar, farklı yönlere bakan kanalların oluşturduğu değişik görünümler yerleşim içerisinde yürümeyi kolaylaştıran ve çeşitlendiren unsurlardandır. Çeper blokların genişlikleri ve değişen kat yükseklikleri avluların günün her saati güneş ışığı almasını sağlamaktadır.

Kopenhag geleneksel mimarisinden esinlenilerek oluşturulan cephe varyasyonları açık mekânlara canlılık katmaktadır. Her bir alt gruptaki konutlar aynı plan şemasına sahiptir. Bununla birlikte yerleşime çeşitlilik katması amacıyla çeşitli tasarım ekipleri tarafından oluşturulan konut cepheleri açık mekânlarda yatay doğrultudaki mesafelerin olduğundan daha kısa algılanmasını sağlayarak yürünebilir açık mekânlar oluşturmaktadır.

Yerleşimde kanallar sokakların farklılaşmış biçimleri olarak kullanılmaktadır. Kanalların çeperinde zemin katlarda ikamet eden kullanıcılar pontonlar yardımıyla, üst katlardaki kullanıcılar ise avlulardan kanallara açılan pasajlarla kanallara erişebilmektedir. Su ile kurulan ilişki yerleşimin liman olarak kullanıldığı döneme referans vermekte ve içerisinde yer aldığı bağlam ile örtüşmesini sağlamaktadır (Şekil 4.157).

Şekil 4.157: Kanal cephelerinde yer alan pontonlar (Mangut, 2014)

Yerleşim içerisinde yer alan her bir avlu birbirinden farklı "tema bahçesl" olarak ele alınmış, bu şekilde isimlendirilmiştir. Temalar Dan ormanlarında yetişen meşe, kayın, ıhlamur gibi ağaçlardan seçilmişlerdir. Yapılan düzenlemeler her bir avluya kendine ait bir karakter vermektedir.

4.4.2.5 Galgebakken toplu konut yerleşimi; 1971-1974, Jens Peter Storgaard, Hanne Coopersen, Jørn Ørum-Nielsen og, Anne Ørum-Nielsen

Yerleşim alanı: 24.2 hektar

Yoğunluk: 26.6 konut/ha

Arazi yapılaşma miktarı: % 17 (Şekil 4.158)

Şekil 4.158: Galgebakken Yerleşimi, Ölçek: 1/10.000 (Url-6)

644 konuttan oluşan Galgebakken toplu konut yerleşimi, Kopenhag kent merkezinin 10 kilometre batısında yer almaktadır. Kopenhag'ın kentsel gelişiminin kontrol altına alınması amacıyla 1947 yılında oluşturulan "Finger Plan" doğrultusunda çevresi yeşil bariyerlerle çevrili yapı kuşağının içerisinde yer almaktadır. Yerleşim merkezde bulunan okul, çocuk kreşi, ticari birimler ve yönetim odalarının çevresinde örgütlenmiş 12 alt birimden oluşmaktadır. Her bir alt grup yarı-özel nitelikteki sokaklar etrafında kümelenmiş bir ve iki katlı konut birimlerini içermektedir.

Yerleşim içerisinde kamusal açık mekânlar, yarı-kamusal sokaklar, yarı-özel yükseltilmiş sokaklar, ve özel açık mekânlar hiyerarşik bir açık alan dizisi meydana getirmektedir (Şekil 4.159). Çeşitli sosyal ilişki düzeylerine sahip açık mekânlar arasında etkin ve tanımlı sınırlar gözlenmiştir.

Şekil 4.159: Yerleşimin açık mekânlarının sosyal ilişki düzeylerine göre değerlendirilmesi (şema ölçeksizdir)

Konut birimleri sıra evler oluşturacak biçimde bir araya gelmektedir. Her bir konut birimine zemin düzleminden doğrudan erişilebilmektedir. Bununla birlikte içe dönük bir açık mekân anlayışı ile örgütlenen birimler sınırlı paylaşım içeren bir sosyal yapı meydana getirmektedir. Alt gruplar kendi içlerinde etkin ve yoğun toplumsal ilişkilere sahiplerdir, yarı-özel nitelikli sokaklar bu ilişkilerin mekânsallaştığı düzlemlerdir. Bununla birlikte alt grupların dışarıdan gelen etkilere kapalı mekânsal oluşumlar sergiledikleri görülmektedir.

Konut birimlerinin yatay doğrultuda kümelenerek bir araya gelmesi yerleşimin açık alanlarında hiyerarşik bir dizi meydana getirmektedir. Kamusal meydanlar, yarı-kamusal sokaklar, yarı-özel yükseltilmiş sokaklar ve özel açık mekânlar fiziksel, görsel ve sembolik sınırlarla birbirlerine bağlanmaktadır (Şekil 4.160, Şekil 4.161, Şekil 4.162, Şekil 4.163).

Şekil 4.160: Yarı-kamusal sokak ve yükseltilmiş yarı-özel sokak (Mangut, 2014)

Şekil 4.161: Yarı-özel sokak girişi (Mangut, 2014)

Şekil 4.162: Yarı-özel sokak ve özel bahçeler (Mangut, 2014)

Şekil 4.163: Yarı-özel bahçeler (Mangut, 2014)

Yerleşim içerisine araç ile erişim belirli bir bölgeye kadar sağlanmaktadır. Yerleşimin iç bölgelerinde erişim bisiklet ve yaya yolu ile gerçekleştirilmektedir. Ağaçlar ve kentsel mobilyalarla desteklenmiş kamusal meydanlar durağan ve hareketli aktivitelerin oluşumunu desteklemektedir. Yarı-kamusal sokaklar ile yarı-özel sokaklar arasındaki kot farklılıklarının yerleşim içerisinde kamusallık ile mahremiyet arasındaki dengenin kontrol altına alınmasını sağladığı görülmektedir. Yükseltilmiş yarı-özel sokaklardan erişilen her bir konut birimi ön ve arkada olmak üzere iki adet özel açık mekâna sahiptir. Yarı-özel sokaklarda yer alan ahşap dikme ve lentolar, depolar, bahçe mobilyaları ve doğal peyzaj elemanları sokak ile özel açık alanlar arasında sembolik sınırlar oluşturmaktadır (Şekil 4.164, Şekil 4.165). Aynı zamanda ahşap lentolar sokakların üst yüzeylerini sınırlandırarak insan ölçeğinde bir açık mekân dizisi oluşturmaktadır.

Şekil 4.164: Yükseltilmiş yarı-özel sokaklar ve özel bahçeler (Mangut, 2014)

Şekil 4.165: Depolar ve ahşap lentolar (Mangut, 2014)

Yerleşim içerisindeki işlevlerin çeşitliliği açık alan rutinlerinin katmanlaşmasını sağlamaktadır. Çeperdeki yerleşimlerde ikamet eden kullanıcılar tarafından da kullanılan okul, ticari birimler ve çocuk oyun alanları canlı bir kentsel yaşantı ortaya koymaktadır (Şekil 4.166, Şekil 4.167). Hafta sonlarında kullanıcılar tarafından gerçekleştirilen ikinci el eşyaların satıldığı açık pazarlar yerleşimdeki aktiviteleri çeşitlendirmekte, yerleşimle olan aidiyet hissini kuvvetlendirmektedir.

Konut birimlerinin kümelenerek bir araya gelen yapısı yerleşim içerisindeki sosyal yapıyı desteklemektedir. Açık mekânlarda daha küçük kullanıcı gruplarının birbirleri ile etkileşime girmeleri canlı ve güvenli bir açık alan kullanımını desteklemektedir. Yerleşimdeki yükseltilmiş yarı-özel sokaklar ile özel bahçeler arasındaki geçirgen sınırlar kullanıcıların sosyal ilişkiler kurmasına imkân tanımakta ve çocuk

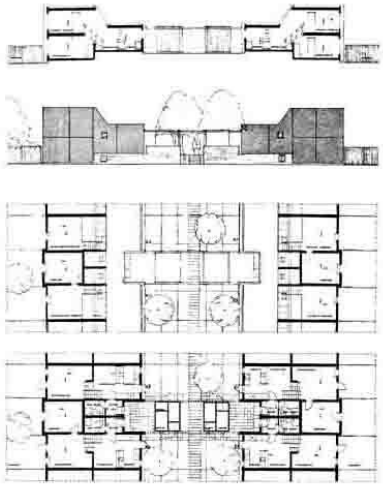

Şekil 4.166: Ortak kullanıma açık okul bahçesi (Mangut, 2014)

Şekil 4.167: Çocuk oyun alanları (Mangut, 2014)

kullanıcıların aktif olarak kullandığı mekânsal oluşumlar sağlamaktadır. Konut birimlerinin yarı-özel sokakların bulunduğu cephelerinde yer alan mutfak ve yaşama mekânları doğal yollardan gözetim mekanizmasının oluşumunu desteklemekte ve güvenli bir açık alan kullanımı sağlamaktadır (Şekil 4.168).

Şekil 4.168: Konut birimlerine ait plan, kesit ve görünüşler (Url-35)

Yerleşimin açık alanlarında bulunan kişisel işaretler açık alanların düzenli olarak kullanıldığını göstermektedir. Bakımlı ve temiz doğal peyzaj, kentsel mobilyalar, bahçe mobilyaları, çocuk oyuncakları, posta kutuları, kullanıcı isimlerinin yer aldığı levhalar egemenlik alanlarının sınırlarını etkin bir biçimde tanımlamakta, açık mekânların canlılığına katkı sağlamaktadır (Şekil 4.169, Şekil 4.170).

Şekil 4.169: Özel açık mekânlar (Mangut, 2014)

Şekil 4.170: Kişisel kullanıma dair izler (Mangut, 2014)

Yerleşimin merkezinde yer alan açık mekânlarda toplu etkinliklere dair izler gözlemlenmiştir. Bu amaç doğrultusunda kullanıcı ihtiyaçları göz önünde bulundurularak tasarlanmış kent mobilyaları yerleşimin çevresel kalitesini arttırmaktadır (Şekil 4.171)

Yerleşim içerisinde araç parklarında yarı-kapalı "çöp ayrıştırma barınakları" yer almaktadır. İskandinav kültürünün bir öğesi olan barınaklar kullanıcıların yerleşim içerisinde etkin insan-çevre etkileşimi kurmasını sağlamakta, bakım ve sorumluluk duygularını geliştirmekte, ve diğer kullanıcılar ile sosyal ilişkiler kurmalarını teşvik etmektedir (Şekil 4.172).

Şekil 4.171: Toplu etkinliklerde kullanılan kent mobilyaları (Mangut, 2014)

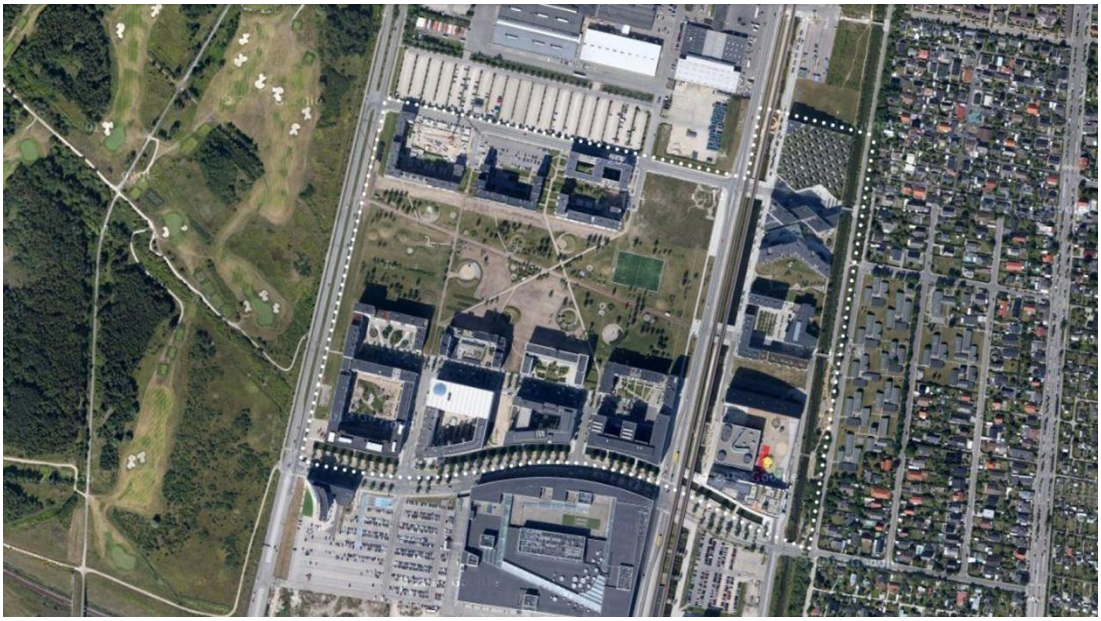
Şekil 4.172: Çöp ayrıştırma barınakları (Mangut, 2014)

4.4.2.6 Ørestad toplu konut yerleşimi; 1994-…, KHR Arkitekter-ARKKI

Yerleşim alanı: 29.1 hektar

Yoğunluk: 65 konut/ha

Arazi yapılaşma miktarı: % 21.6 (Şekil 4.173)

Şekil 4.173: Ørestad Yerleşimi, Ölçek: 1/10.000 (Url-6)

Yerleşim Kopenhag kent merkezinin güneyinde yer alan Amager adası üzerinde konumlanmaktadır. Bölgenin kent merkezine yakınlığı nedeniyle 20. yüzyılın sonlarında değer kazanması ile konut, eğitim ve kültür yapıları, ticari yapılar ve kamusal mekânların yer aldığı yeni bir yerleşim planlanmıştır (Olsson ve Loerakker, 2013).

Yaklaşık 1900 adet konut biriminin yer aldığı "Ørestad City" toplu konut yerleşimi merkezde yer alan kamusal Byparken etrafında örgütlenmiştir. Yerleşimin genel stratejisini birbirlerinden bağımsız bir biçimde bir araya gelen çok katlı büyük bloklar meydana getirmektedir. Çeşitli tasarım ekipleri tarafından planlanan bloklar yarı-kapalı ve kapalı avlulu blokların çeşitlenmesinden meydana gelmektedir (Şekil 4.174).

Kamusal araç yolları ve parklar ile yarı-kamusal iç avlular yerleşim içerisinde kademeli bir açık alan kurgusu meydana getirmektedir (Şekil 4.175). Çeşitli

Şekil 4.174: Yerleşimin havadan görünümü (Url-36)

sosyal ilişki düzeylerine sahip açık mekânların karakterlerindeki değişimler geçişlerin net ve tanımlı olmasını sağlamaktadır. Pasajlar ve kot farklılıkları kamusal ve yarı-kamusal nitelikteki açık mekânları birbirlerine bağlamaktadır (Şekil 4.176, Şekil 4.177).

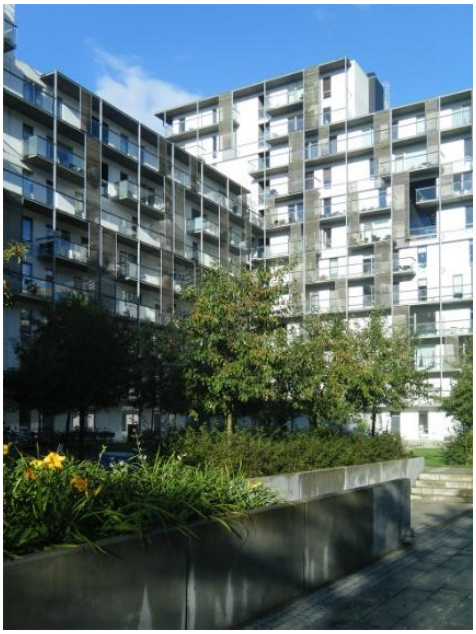
Yerleşim içerisinde yalnızca kamusal ve yarı-kamusal nitelikli açık mekânların bulunduğu görülmektedir. Zemin katlarda bulunan konut birimlerine ait özel açık mekânların yer almaması günün çeşitli saatlerinde doğal yollardan gelişecek gözetim mekanizmasının oluşumunu sınırlandırmaktadır.

Şekil 4.175: Yerleşimin açık mekânlarının sosyal ilişki düzeylerine göre değerlendirilmesi (şema ölçeksizdir)

Şekil 4.176: Yarı-kamusal avlu ve pasaj (Mangut, 2014)

Şekil 4.177: Yükseltilmiş avlular (Mangut, 2014)

Yerleşim içerisinde konut işlevinden farklı olarak ticari, işyeri ve eğitim işlevleri de yer almaktadır. Bununla birlikte yerleşimdeki yapıların büyüklükleri çapraz kullanıma izin vermemekte ve açık alan rutinlerinin katmanlaşmasını kısıtlamaktadır (Şekil 4.178).

Şekil 4.178: Konut blokları ve açık mekânlar arasındaki ilişki (Mangut, 2014)

Yerleşim içerisinde sosyal konut niteliğinde konut birimleri yer almaktadır. Sosyal konutların diğer konut birimleri ile aynı örgütlenme stratejilerine sahip olmaları

yerleşim içerisinde eşit mekânsal koşullar oluşturmakta, sosyal homojenliği desteklemektedir.

Kamusal mekânlarda yer alan yerleri değiştirilebilir oturma elemanları kullanıcıların yerleşimin açık alanları ile etkileşimli bir ilişki kurmalarını kolaylaştırmakta, sahiplenme ve aidiyet hislerini geliştirmektedir. Bununla birlikte oturma elemanlarının sayıca fazlalığı etkin bir biçimde kullanılmamalarına neden olmakta, yerleşimin terk edilmiş olduğu izlenimini vermektedir (Şekil 4.179).

Şekil 4.179: Yerleri değiştirilebilir kent mobilyaları (Mangut, 2014)

Yerleşimde geleneksel Dan yerleşimlerinden farklı olarak geniş sokakların ve açık mekânların bulunması rüzgar kontrolünü zorlaştırmaktadır (Şekil 4.180). Geniş düzlüklerin yer aldığı Amagerfaelled doğal parkının Baltık denizinin ve Køge koyunun sert rüzgarlarını yerleşime aktardığı görülmektedir (Şekil 4.181).

Şekil 4.180: Geniş açık mekânlar ve konut blokları (Mangut, 2014)

Şekil 4.181: Kamusal açık mekân ve konut blokları (Mangut, 2014)

Yerleşimin açık mekânlarında yer alan yapay peyzaj elemanları, heykeller, bakımlı doğal peyzaj yerleşimde yüksek mekânsal kalite oluşturmaktadır. Byparken'de yer alan kamusal tuvalet ile çocuk oyun alanları ve spor alanlarının yakınlarında yer alan içilebilir su çeşmelerinin kullanıcıların fiziksel ihtiyaçlarını karşıladığı gözlenmektedir.

Açık mekânlarda düzenlenen toplu spor etkinlikleri, uluslararası peyzaj etkinlikleri, sanatsal çalışmalar, ve kullanıcılar tarafından yaz aylarında gerçekleştirilen toplu yemek etkinlikleri yerleşime canlılık katmaktadır (Url-37).

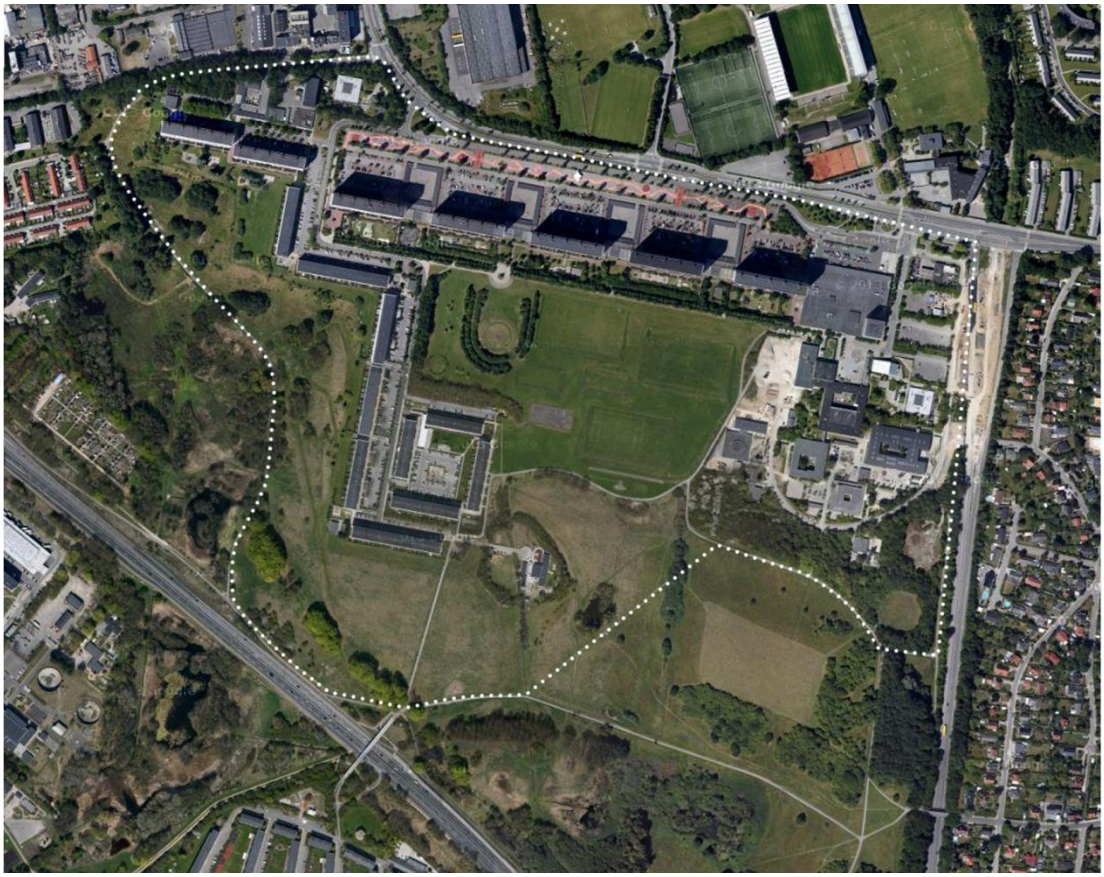
Yerleşimde kentsel yaşantının geliştirilmesi amacıyla kullanıcılar ve tasarımcıların katılımlı olarak yer aldığı etkinlikler düzenlenmektedir. Açık mekânların alınan kararlar doğrultusunda düzenlendiği stratejik gelişim planları oluşturularak yerleşim içerisinde ortaya çıkan kullanıcı ihtiyaçlarına çözüm aranmakta, sahiplenme ve aidiyet duygularının gelişimi için çalışmalar yapılmakta, çok işlevli ve geniş yaş aralığından kullanıcıların yer aldığı açık mekânların oluşturulması hedeflenmektedir (Url-37).

4.4.2.7 Høje Gladsaxe toplu konut yerleşimi; 1964-1968, P.E. Hoff, B. Windinge, J.J. Møller, K. Agertoft, A. Poulsen

Yerleşim alanı: 33.5 hektar

Yoğunluk: 56 konut/ha

Arazi yapılaşma miktarı: % 6.7 (Şekil 4.182)

Şekil 4.182: Høje Gladsaxe Yerleşimi, Ölçek: 1/10.000 (Url-6)

1880 konut biriminin yer aldığı yerleşim, Kopenhag kent merkezinin on kilometre kuzey batısında yer almaktadır. "Finger Plan" doğrultusunda şehrin geleneksel dokusunun dışında yer alan yerleşim geniş düzlükler üzerinde konumlanan büyük konut bloklarından meydana gelmektedir. Göçmen nüfusun barınma sorununu karşılama amacıyla üretilen yerleşim modernist görüş doğrultusunda "yüksek yoğunluklu-çok katlı" bir yaklaşımla inşa edilmiştir (Şekil 4.183).

Yerleşim beş adet on altı katlı, iki adet dokuz katlı ve on adet dört katlı lineer bloktan oluşmaktadır. Konut blokları yerleşim içerisinde iki farklı yaklaşımla bir araya

Şekil 4.183: Yerleşimin havadan görünümü (Url-37)

gelmektedir. Yerleşimin genel karakterini oluşturan on altı ve dokuz katlı konut blokları yerleşimin kuzey bölgesinde doğrusal bir hiza oluşturacak biçimde konumlanmakta, dört katlı konut blokları geniş düzlüğün batısında sokak ve avlular meydana getirecek biçimde kümelenmektedir (Şekil 4.184, Şekil 4.185).

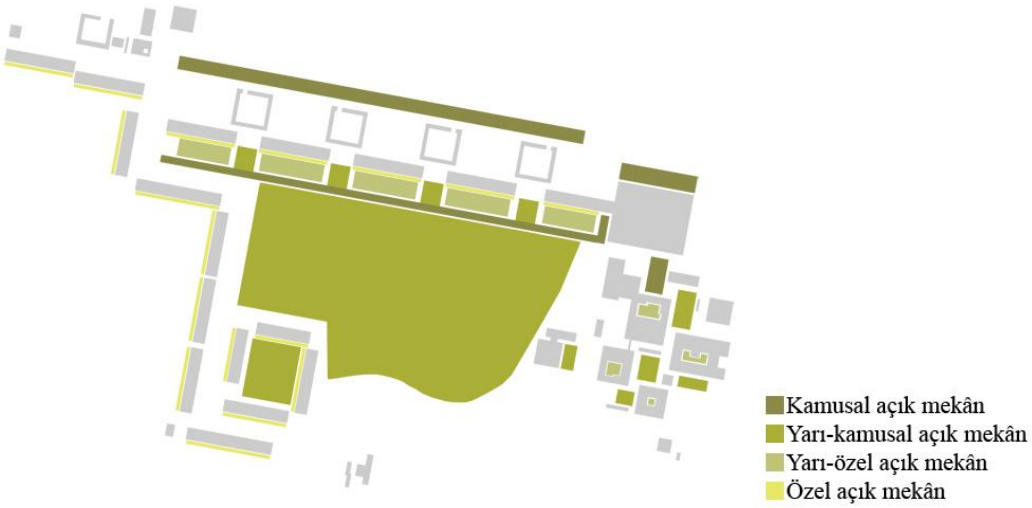

Şekil 4.184: Yerleşimin genel karakterini oluşturan çok katlı koridorlu bloklar (Mangut, 2014)

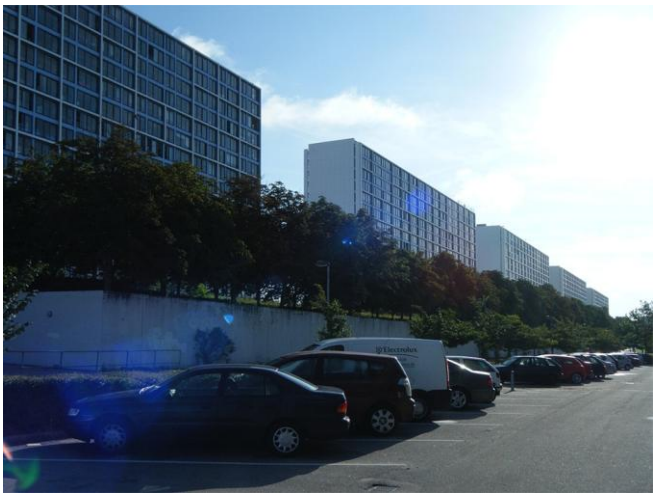
Şekil 4.185: Geniş yeşil düzlükler ve konut blokları (Mangut, 2014)

Konut bloklarının oluşturduğu düzen yerleşimin açık alanları ile kesişmeyen bir yapıya sahiptir. Kamusal rekreatif şerit, yarı-kamusal geniş düzlük ve özel açık mekânlar kademeli bir açık alan kurgusu meydana getirmektedir (Şekil 4.186).

Şekil 4.186: Yerleşimin açık mekânlarının sosyal ilişki düzeylerine göre değerlendirilmesi (şema ölçeksizdir)

Çok katlı lineer konut blokları ve bloklar arasındaki tek katlı depoların kamusal araç yolu ve araç parkları ile geniş yeşil düzlükler arasında bariyer görevi görerek erişilebilirliği engellediği görülmektedir (Şekil 4.187). Yerleşimin kuzeyinde yer alan araç parkları çocuk oyun alanları ile konut birimleri arasındaki bağlantıyı koparmakta ve güvenlik problemleri oluşturarak oyun alanlarının kullanılmamasına neden olmaktadır.

Şekil 4.187: Çok katlı konut blokları ile açık mekânların ilişkisi (Mangut, 2014)

Yerleşim içerisinde çeşitli sosyal ilişki düzeylerine sahip açık mekânlar yer almaktadır. Araç parkları ve çocuk oyun alanlarının yer aldığı az katlı blokların yarı-özel avluları ve çok katlı blokların zemin katlarında ikamet eden kullanıcılara ait özel bahçeler çeşitli açık alan kullanımları meydana getirmektedir (Şekil 4.188).

Şekil 4.188: Yüksek mahremiyet düzeyine sahip özel bahçeler ve yenilenmiş cephe yüzeyleri (Mangut, 2014)

Yerleşim doğusunda yer alan market, spor salonu, kilise, okullar, kreş ve çocuk bahçeleri işlevsel çeşitlilik sağlamaktadır (Şekil 4.189). Yoğun açık alan kullanımına sahip bu işlevler az katlı ve içe dönük bir yaklaşım ile planlanmış biçimde kümelenerek bir araya gelmektedir.

Şekil 4.189: Çok katlı konut blokları ve marketler (Mangut, 2014)

Az katlı konut bloklarının bir araya geliş biçimleri çok katlı bloklara oranla daha yoğun açık alan kullanımları sağlamaktadır. Çocuk oyun alanları yarı-özel avlularda ve sokaklarda durağan aktivitelerin gelişimi için odaklar oluşturmaktadır. Az katlı konut bloklarının yerleşimin doğusunda yer alan farklı işlevlerden uzakta konumlanmaları tekil açık alan rutinlerinin oluşmasına neden olmaktadır.

Bununla birlikte yerleşimin açık mekânlarının insan ölçeği ile ilişkisizliği, konut bloklarının zemin paylarının düşüklüğü, ve konut işlevi ile birlikte çapraz kullanıma izin vermeyen farklı işlevler açık alan rutinlerinin katmanlaşmasını engellemektedir. Kesişmeyen açık alan rutinleri düşük insan yoğunlukları oluşturarak kullanılmayan ve terk edilmiş izlenimi veren mekânlar açığa çıkarmakta ve güvenlik problemlerine neden olmaktadır (Şekil 4.190). Düşey yönde örgütlenme konut kullanıcıların açık alanlar ile kurduğu ilişkinin zayıflamasına neden olmakta, kişisel alan ve egemenlik alanlarının gelişimini engellemekte, kullanıcıların birbirleri ile etkileşime girmelerini zorlaştırmakta, ve gözetim mekanizmasının oluşumunu kısıtlamaktadır.

Düşük gelirli göçmen aileler için sosyal konut olarak tasarlanan yerleşimin çok katlı yapılaşma nedeniyle kullanıcı ihtiyaçları ve alışkanlıkları ile örtüşmemesi 2000'li yılların başlarında yerleşimin yenilenmesine neden olmuştur. Yerleşim içerisinde

Şekil 4.190: Birbirleriyle kesişmeyen açık alan rutinleri ve terk edilmiş izlenimi veren açık mekânlar (Mangut, 2014)

duyuru panolarında ortak alan kullanımları ve yerleşim içi davranış biçimleri ile ilgili katı kuralların yer aldığı yönetim kurulu kararları bulunmaktadır. Bununla birlikte yapılan yenileme çalışmaları ve ek önlemler güvenlik problemlerini çözmemektedir. Günümüzde yerleşim içerisinde çeşitli vandalizm, hırsızlık ve cinayet olayları yaşanmaktadır (Url-38).

4.5 Bölüm Sonucu

Alan çalışması kapsamında elde edilen sonuçlar şu maddeler halinde özetlenebilir;

- Toplu konut yerleşimleri kentsel dokunun bütünleşik parçalarıdırlar. İçerisinde bulundukları şehirlerin mevcut fiziksel ve sosyal yapılarına eklemlenmektedirler.
- Güvenlik olgusu toplu konut yerleşimlerinde açık alan kullanımını etkileyen birincil faktörlerdendir. Temelde gözetim mekanizmasının oluşumuna dayanan güvenlik olgusunun desteklendiği durumlar aktif açık alan kullanımları meydana getirmektedir. Gözetim mekanizmanın fiziksel sınırlar ve çok katlı yapılaşma nedeniyle kesintiye uğratıldığı durumlarda açık alan kullanımlarında düşüş tespit edilmiştir.
- Güvenlik olgusu yerleşimlerin fiziksel yapısı ile ilişkili olduğu kadar sosyal yapısı ile de ilişkilidir. Kullanıcıların birbirleri ile daha aktif toplumsal ilişkiler kurdukları durumlarda güvenlik hissinin yüksek olduğu izlenmiştir.
- Çeşitli işlevlerin bir araya gelmesi toplu konut yerleşimlerinin açık alanlarında günlük rutinlerin katmanlaşmasını sağlamaktadır. Çeşitli amaçlar için açık mekânlarda bulunan kullanıcılar doğal yollardan güvenlik olgusunu desteklemektedir. Birden çok işlevin bir araya gelmesi yerleşimlerin açık mekânlarında sosyal açıdan homojenlik sağlamaktadır. Bununla birlikte işlevsel çeşitlilik ile yerleşimlerdeki mekânsal kullanım zenginliği arasında doğrudan bir ilişki tespit edilmemiştir.
- Yoğunluk toplu konut yerleşimlerinde kendi iç dinamikleri doğrultusunda ele alınması gereken bir durumdur. Amaç, yoğunluk açısından yerleşimlerdeki denge durumunun sağlanmasıdır. Bu doğrultuda; arazi yapılaşma miktarı, yoğunluk ile ilişkili olarak açık alan kullanımını etkileyen birincil faktördür. Arazi yapılaşma miktarının, bir başka ifade ile zemin payının, düşük olduğu durumlar kentsel yaşantının oluşumu için yetersizdir. Bununla birlikte yalnızca arazi yapılaşma miktarının arttırılması açık alan kullanımını desteklememektedir.
- Toplu konut yerleşimlerinde konut bloklarının yükseklikleri arazi yapılaşma miktarı ile ilişkili olarak açık alan kullanımını etkilemektedir. Az katlı konut blokları açık alanlar ile daha aktif kesişim sağlamakta, çok katlı bloklara

oranla daha yoğun kentsel yaşantı meydana getirmektedir. Düşeye oranla yatayda örgütlenen yerleşimlerde yarı-özel ve özel açık alan kullanımının fazlalığının güvenlik olgusunu desteklediği tespit edilmiştir. Aynı zamanda yatayda örgütlenen toplu konut yerleşimlerinde düşeyde örgütlenen yerleşimlere oranla daha aktif ortak açık alan kullanımlarının geliştiği ve sosyal etkileşimin daha yoğun olduğu gözlemlenmiştir.

- Mekânsal örgütleniş biçimleri yoğunluk ve arazi yapılaşma miktarı ile birlikte ele alınmalıdır. Konut birimlerinin kümelenerek bir araya geldiği durumlarda bağımsız durumlara oranla daha aktif ve yoğun açık alan kullanımları izlenmiştir.
- Kullanıcılarının fiziksel, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarının karşılandığı ve insan-çevre etkileşiminin etkin bir biçimde gerçekleştiği yerleşimlerde açık alan kullanımının diğer yerleşimlere oranla daha yoğun olduğu tespit edilmiştir.
- Toplu konut yerleşimlerinde açık alanlardaki ortak kullanımlar yoğun sosyal ilişkilerin oluşumunu desteklemektedir. Açık alanlar ile daha aktif kesişimler kullanıcılarına egemenlik alanı ve mahremiyet olgularını geliştirebilecekleri durumlar sağlamaktadır. Kişisel alan, egemenlik alanı ve mahremiyet derecelerinin sağlanamadığı veya ihlal edildiği durumlar toplumsal ve sosyal ilişkilerin gelişimini engellemektedir. Yataya oranla düşeyde örgütlenen yerleşimlerde güvenlik problemlerinin daha fazla olduğu ve daha yüksek düzeyde mahremiyet derecelerine ihtiyaç duyulduğu görülmektedir.
- İnsan-çevre etkileşimi mekanizmalarının fiziksel yapı üzerindeki etkinliği güvenli ve yoğun açık alan kullanımları sağlamaktadır. Hiyerarşik bir düzende bir araya gelen çeşitli sosyal ilişki düzeylerine sahip açık mekânların kentsel yaşantıyı zenginleştirdiği izlenmiştir.

Alan çalışması kapsamında incelenen toplu konut yerleşimleri içerisinde yer aldıkları bağlamda ve kendi iç dinamikleri doğrultusunda değerlendirilmiştir. Tekil durumlar halinde ele alınan yerleşimlerin ve açık alanlarının mekânsal kalite, kentsel yaşantı, ve açık alan kullanımları açısından karşılaştırılması hedeflenmemektedir. Bununla birlikte yerleşimler yüzölçümü, yoğunluk, ve arazi yapılaşma miktarı üzerinden karşılaştırmalı bir biçimde izlenmiştir (Şekil 4.191, Şekil 4.192).

Het Funen toplu konut yerleşimi

3.5 hektar | 181 konut/ha | % 28.3

GWL-Terrein toplu konut yerleşimi

5.4 hektar | 112 konut/ha | % 20

Havaneiland-Ijburg toplu konut yerleşimi

8.4 hektar | 50 konut/ha | % 25.8

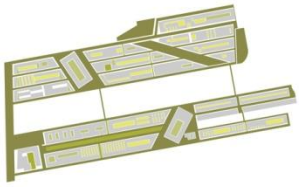
KNSM toplu konut yerleşimi

11.7 hektar | 100 konut/ha | % 30.7

Java toplu konut yerleşimi

16.6 hektar | 96 konut/ha | % 26

Borneo ve Sporenburg toplu konut yerleşimi

25 hektar | 100 konut/ha | % 41.5

Bijlmermeer toplu konut yerleşimi

78.9 hektar | 75 konut/ha | % 13.7

Şekil 4.191: Amsterdam kentsel alanında durum incelemesi gerçekleştirilen yerleşimlerin yüzölçümü, yoğunluk, ve arazi yapılaşma miktarı değerleri

Tinggarden I toplu konut yerleşimi

2.2 hektar | 36 konut/ha | % 18

Tinggarden II toplu konut yerleşimi

2.5 hektar | 30 konut/ha | % 20

Solbjerg Have toplu konut yerleşimi

4.8 hektar | 62 konut/ha | % 35.4

Sluseholmen toplu konut yerleşimi

8 hektar | 162 konut/ha | % 35

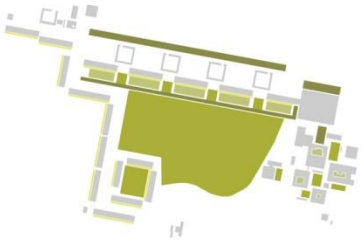
Galgebakken toplu konut yerleşimi

24.2 hektar | 26 konut/ha | % 17

Ørestad toplu konut yerleşimi

29.1 hektar | 65 konut/ha | % 21.6

Høje Gladsaxe toplu konut yerleşimi

33.5 hektar | 56 konut/ha | % 6.7

Şekil 4.192: Kopenhag kentsel alanında durum incelemesi gerçekleştirilen yerleşimlerin yüzölçümü, yoğunluk, ve arazi yapılaşma miktarı değerleri

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışma toplu konut yerleşimlerindeki açık alanlara odaklanmaktadır. Toplu barınma kültürünün geliştiği konut yerleşimlerinde açık alanlar mekânsal ve davranışsal açılardan önemli potansiyellere sahiptirler. Çalışma bu potansiyellerin tartışılmasını ve açık alanların yerleşimlerin fiziksel ve sosyal yapıları üzerindeki etkilerini anlaşılabilir kılmayı hedeflemektedir.

Çalışma kapsamında toplu konut yerleşimleri kentsel doku ile birlikte etkileşimli olarak ele alınmışlardır. Açık alan kullanımlarını etkileyen unsurlar irdelenmiş, aktif ve etkin bir kentsel yaşantı için gerekli olan şartlar araştırılmıştır. Hiyerarşik bir düzende açık alan kullanımı için başlıca ihtiyaçlar tartışılmıştır. Kaliteli bir yaşam çevresinin elde edilebilmesi için gerekli koşullardan biri güvenliktir. Toplu barınma kültürünün geliştiği yerleşimlerde mekânın güvenli olması diğer kullanıcıların varlığına ve toplumsal ilişkiler bütününe bağlıdır. Bu doğrultuda; güvenlik olgusu ve yerleşimlerdeki açık alan kullanımları arasındaki ilişkiler izlenmiş, gözetim mekanizmasının mekânın kullanım kalitesi üzerindeki etkilerine dikkat çekilmiştir. Kentsel dokunun kullanıcı ihtiyaçları açısından anlamlı bir düzen içerisinde bir araya gelerek örgütlenmesi işlevlerin katmanlaşmasını gerektirmektedir. Bu çerçevede işlevsel açıdan mekân kullanım zenginliği ve işlevsel katmanlaşma durumları kullanıcı ihtiyaçları etkileşiminde tartışılarak kentsel doku ile çeşitlilik arasındaki etkileşimler incelenmiştir. Aynı zamanda toplu konut yerleşimlerinin fiziksel ve sosyal yapıları arasındaki etkileşimleri bir arada irdeleme amacıyla insan ve konut yoğunlukları araştırılmış, konut birimlerinin örgütlenme biçimleri ile açık alan kullanımları arasındaki ilişkilerin kavranması için mekânsal tipler ortaya konmuştur.

Çalışmanın bütünsel bir çerçevede ele alınması amacıyla toplu konut yerleşimlerinin insan-çevre etkileşimi bağlamında gelişen yapıları incelenmiştir. Mekân kullanım kalitesi ve kullanıcı ihtiyaçları incelenmiş, açık alan kullanımlarını etkileyen fiziksel, sosyal, ve psikolojik konfor düzeyleri araştırılmıştır. Etkin çevresel kullanımın gerçekleştirilmesi için gerekli davranışsal mekanizmalar insan-çevre ve insan-insan etkileşimleri bağlamında değerlendirilmiştir. Aynı zamanda insan-çevre etkileşim

mekanizmaları fiziksel ve sosyal yapılar üzerinden değerlendirilerek mekân kullanımında davranışsal bileşenler incelenmiştir.

Kuramsal çalışmayla irdelenen konuların kullanılmakta olan konut açık mekânlarında incelenmesi amacıyla bir alan çalışması gerçekleştirilmiştir. Alan çalışması; Amsterdam ve Kopenhag şehirlerinde zaman aralığı, kent içi yapılaşma stratejileri, yoğunluk durumları, sosyo-ekonomik çeşitlilik, ve insan-çevre etkileşimi kriterleri doğrultusunda seçilen toplu konut yerleşimlerinde Ağustos 2014 döneminde durum incelemesi yolu ile gerçekleştirilen bir çalışmayla desteklenmiştir. Alan çalışması sonucunda elde edilen veriler çağdaş toplu konut yerleşimlerinin tasarımında dikkate alınması gereken ipuçları ortaya koymaktadır;

- Açık alanlar toplu konut yerleşimlerinin tasarımında konut birimi, konut blokları, ve yerleşim ölçeğinde ele alınarak etkileşim içerisinde bir dizi meydana getirmelidir.
- Açık mekânlar kullanıcıları kendilerine çekerek güvenli bir kentsel yaşantı oluşturmalıdır. Kullanıcıların mekânda gerçekleştirdikleri aktif ve pasif ilişkiler gözetim mekanizmasının gelişimini destekleyecek biçimde örgütlenmelidir.
- Toplu konut yerleşimlerinde açık mekânları çevreleyen yapılar konut işlevi ile birlikte çeşitli işlevleri de barındırmalıdır. Ticari işlevler, eğitim ve işyeri kullanımları konut birimleri ile birlikte örgütlenerek yerleşimlerin açık alan rutinlerinin çeşitlenmesi ve katmanlaşması desteklemelidir.
- Toplu konut yerleşimlerinde zemin katlar açık mekânlar ile etkin bir biçimde bütünleşmelidir. Aktif bir açık alan kullanımı için zemin katlarda kamusal kullanımı destekleyici ve dışarıya dönük işlevler konumlanmalıdır. Konut bloklarının açık alanlar ile kesiştiği noktalarda zemin katlarda yer alan konut birimlerine ait özel açık mekânlar düzenlenerek gözetim mekanizmasının gelişimi desteklenmelidir.
- Toplu konut yerleşimlerinde aktif bir açık alan kullanımı için insan yoğunlukları insan-çevre etkileşim mekanizması üzerinden değerlendirilmeli, konut yoğunlukları ise arazi yapılaşma miktarı ile etkileşim içerisinde ele alınmalıdır.

- Açık mekânlar kullanıcıların ihtiyaç duydukları fiziksel konfor koşulları göz önünde bulundurularak tasarlanmalıdır. Toplu konut yerleşimlerinde açık mekânlar insan ergonomisi, güneş ışınımı, iklimsel değişiklikler, ve çevresel koşullar dikkate alınarak düzenlenmelidir.
- Toplu konut yerleşimlerinde açık mekânlar kullanıcılar arası sosyal etkileşimlere imkân tanımalıdır. Fiziksel çevreye dair düzenlemeler açık alanların toplumsal ilişkilerin gelişeceği başlıca alanlar olduğu göz önünde bulundurularak yapılmalıdır.
- Toplu konut yerleşimlerinde açık mekânlar kullanıcıların özel hayat mekânları olan konut birimleri üzerinde olduğu kadar ortak kullanım alanlarında da hak sahibi olduğu göz önünde bulundurularak düzenlenmelidir. Kullanıcıların mahremiyet, kişisel alan, ve aidiyet ihtiyaçları doğrultusunda müdahalelerine imkân tanımalıdır.
- Günümüzde dünyanın bir çok bölgesinde sayıları hızla artmakta olan dışa kapalı konut yerleşimleri çalışma kapsamında tartışılan potansiyeller açısından olumsuz bulunmuştur. Aynı zamanda durum incelemesi gerçekleştirilen kentsel alanlarda bu tip yerleşimlerin üretilmediği gözlenmektedir. Bu doğrultuda; aktif ve etkin bir kentsel yaşantının hedeflendiği durumlarda sınır olgusu dikkatle ele alınmalıdır.

Açık alanlar toplu konut yerleşimlerinde önemli potansiyellere sahiptirler. Çalışma bu potansiyellerin mekânsal ve davranışsal boyutlarda tartışılmasını hedeflemiştir. Bununla birlikte; kullanıcı ve mekân ekseninde değişen olguları göz önünde bulundurarak çalışma günümüze dair kullanımları soruşturacak biçimde örgütlenmiştir. Bu nedenle sonraki çalışmaların değişen mekânsal boyutlar, sosyal ilişkiler, ve davranış biçimleri çerçevesinde farklı zaman aralıklarını kapsayacak biçimde ele alınması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

Abrahamse, J.E., Buurman, M., Hulsman, B., Ibelings, H., Jolles, A., Lebesque, S., Melet, E., Schaap, T., De Waal, J. and Phyisical Planning Department of the City of Amsterdam, 2003. Eastern Harbour District Amsterdam: Urbanism and Architecture, Nai Publishers, the Netherlands.

Alexander, C., 1965. Şehir Ağaç Değildir, (Çev.) O. Erşenkal, *Mimarlık*, Sayı: 75, 1970, p.56-64.

Ashihara, Y., 1970. Exterior Design in Architecture, van Nostrand Reinhold Company, 1981, New York.

Beatley, T., 2011. Biophilic Cities: Integration Nature into Urban Design and Planning, Island Press, 2011, Washington DC.

Bilgin, İ., 1987a. Görünmeyen Şehirler, *Defter*, Sayı: 1, p.51-74.

Bilgin, İ., 1987b. Konut Sorunlarının Çeşitlenmesi, *Defter*, Sayı: 7, p.37-49.

Bilgin, İ., 1996. Anadolu'da Modernleşme Sürecinde Konut ve Yerleşme, *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme*, p.472-490, (Eds.) Y. Sey, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

Bilgin, İ., 1998. Toplu Konut Mimarisi ve ATK Lojmanları, < http://v2.arkiv.com .tr/ko2012-han-tumertekin---profil.html>, alındığı tarih 3.12.2013, *Arredamento Mimarlık*,Sayı: 108, p. 86-93

Bilgin, İ., 2001. Modern Bir Yerleş(tir)me Biçimi Olarak Toplu Konut, *Domus M*, Sayı: 11, p.51-59.

Bilgin, İ., 2002. Toplu Konuta Tarihsel Perspektif İçinde Bakmak, *Konut Kurultayı 22-23-24 Mayıs 2002*, p.263-268, TMMOB Şehir Plancıları Odası, İstanbul Şubesi, İstanbul.

Bingöl, Ö., 2001. Modernleşme ve Konut Mimarisi: Endüstri Devriminden Sonra Barınma Kültürünün Değişimi, *MSÜ Yüksek Lisans Tezi*.

Bingöl, Ö., 2011. Toplu Konut Yerleşmelerinde Örüntü Sorunu, *Bilim ve Teknik*, Sayı: 518, p.60-64.

Brüel, M., 2012. Copenhagen, Denmark: Green City amid the Finger Metropolis, *Green Cities of Europe: Global Lesson on Green Urbanism*, p.83-108, (Eds.) T. Beatley, Island Press, Washington DC.

Buchecker, M., 2005. Public Place as a Resource of Social Interaction, *Spaces, Spatialty and Technology*, p.79-96. (Eds.) P. Turner and E. Davenport, Springer Press, the Netherlands.

Burton, E. and Mitchell, L., 2006. Inclusive Urban Design, Streets for Life, Architectural Press, 2006, Oxford.

Bürklin, T. and Peterek, M., 2008. Urban Building Blocks, Birkhause Verlag AG, Berlin

Carmona, M., Heath, T., Oc, T., Tiesdel, S., 2003. Public Places, Urban Places: the Dimensions of Urban Design, Elsevier Architectural Press, 2005, Oxford.

Carr, S., Francis, M., Rivlin, L.G., Stone, A.M., 1992. Public Spaces, Cambridge University Press, 1995, New York.

Cooper Marcus, C. and Sarkissian, W., 1986. Housing as if People Mattered: Site Design Guidelines for Medium-Density Family Housing. University of California Press, Los Angeles.

Cooper Marcus, C. and Francis, C., 1998. Urban Plazas, *People Places, Design Guidelines for Urban Open Space*, p.13-84, (Eds.) M.C. Cooper, C. Francis, S. Wilson and D. Perlgut, van Nostrand Reinhold, New York.

Costa, J., Hortet, L., 2004. Coup de Des: Housing and Public Space, Ingeprint S.A. European Union Fundocio Mies van der Rohe, 2010, Barcelona.

Council of Europe, 1986. Recommendation No. R (86) 11, of the Committee of Ministers to Member States on Ubran Open Space, Strasbourg: Council of Europe.

De Jonge, D., 1986. On the Appreciation of Visual Diversity in Housing Environment, *the Netherlands Journal of Housing and Environmental Research*, Sayı :1, p.299-304.

De Vletter, M., 2004. The Critical Seventies: Architecture and Urban Planning in Netherlands 1968-1982, NAi Publishers, Rotterdam.

Department of Environment,1996. Greening the City: A Guide to Good Practice, London: Stationary Office, United Kingdom.

Dülgeroğlu-Yüksel, Y., Aydınlı, S. ve Pulat, G., 1996. Toplu Konutlarda Nitelik Sorunu Cilt 1: Toplu Konut Uygulamalarında Niteliksel Değerleri

Araştırmaya Yönelik Bir Çevre Analizi, T.C. Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, Konut Araştırmaları Dizisi 4, 1996, Ankara.

Essex Planning Officers' Association, 2005. The Essex Design Guide, <https:// www. essex. gov.uk/Environment%20Planning/Planning/Transport-planning/Infomation-for-developers/Documents/19715_essexdesign guide.pdf>, alındığı tarih 26.12.2014, (Eds.) A. Stones.

Francis, M., 2003. Urban Open Space: Designing for User Needs, Island Press, 2003, Washington DC.

Garip, B., 2010. Dışa Kapalı Konut Yerleşimlerinde Sosyal İhtiyaçların Fiziksel ve Sosyal Etkileşim Çerçevesinde İrdelenmesi, *İTÜ Doktora Tezi*.

Garvin, A.,1997. Enhancing the Public Realm, *Urban Parks and Open Space*, p.1-24, (Eds.) A. Garvin, G. Berens, Urban Land Institute.

Gehl, J., 1971. Life Between Buildings: Using Public Space, (Çev.) J. Koch, Island Press, 2011, Washington DC.

Gehl, J., 2006. Life, Spaces, Buildings-and in said Order please, *Urban Design Futures*, p.70-75, (Eds.) M. Moor, Routledge Press, London.

Gehl, J., 2010. Cities For People, Island Press, 2010, Washinton DC.

Gehl, J. and Gemzøe, L., 1996. Public Spaces-Public Life Copenhagen 1996, The Danish Architectural Press and The Royal Danish Academy of Fine Arts School of Architecture Publishers, 2004, Copenhagen.

Gehl, J. and Gemzøe, L., 2001. New City Spaces, The Danish Architectural Press, 2001, Copenhagen.

Gehl, J. and Svarre, B., 2013. How to Study Public Life, (Çev.) Karen Ann Steenhard, Island Press, 2013, Washington DC.

Geuze, A., 2006. The Street, *Urban Design Futures*, p.83-87, (Eds.) M. Moor, Routledge Press, London.

Gilaie-Dotan, S., Saygin, A., Lorenzi, L., Egan, R., Rees, G., and Behrmann, M., 2013. The Role of Human Ventral Visual Cortex in Motion Perception, <http://sayginlab.ucsd.edu/files/2015/01/Gilaie-Dotan-Ventral-Motion-2013.pdf>, alındığı tarih 4.2.2015, *Brain*, sayı: 136, p.2784-2798.

Glaeser, E.L. and Sacerdote, B., 2000. The Social Consequences of Housing, <http://www.nber.org/papers/w8034>, alındığı tarih 15.2.2015, *National Bureau of Economic Research* working paper.

Glaser, M.A., 2011. The Changing Meaning, Uses and Values of Housing over Time: Potentials and Problems of Swiss Residential Housing Estates with Regard to their Cultural and Social Sustainability, < http://www.enhr2011.com/sites/default/files/paperGlaser-WS10.pdf>,alındığı tarih 7.3.2015, *23rd ENHR Conference* working paper.

Goodchild, B., 1997, Housing and the Urban Environment: A Guide to Housing Design, Renewal and Urban Planning, Blackwell Science Ltd., Oxford.

Groenendijk, P. and Vollard, P., 1998. Guide to Modern Architecture in Netherlands, Uitgeverij Publishers, 1998, Rotterdam.

Hall, E.T., 1966. The Hidden Dimension, Doubleday and Company Book, Garden City, 1966, New York.

Haydn, F. and Temel, R., 2006. Temporary Urban Spaces: Concepts fo the Use of City Spaces, Birkhauser Publishers for Architecture, Berlin.

Hemmersam, P., 2012. Can Cities Be Green?, *Green Oslo*, (Eds.) M. Luccarelli and P.G. Røe, p. 119-136, Ashgate Publishing Limited, England.

Hertzberger, H., 2009. How to Encourage Social Cohesion in Housing and Urban Design, *European Housing Concepts, 1990-2010*, p.22-26, (Eds.) L. Gelsomino and O. Morinoni, Editrice Compositori Press, Bologna

İncedayı, D., 2003. Barınmanın Değil, Yaşama Biçiminin Birimi Olarak Konut, *Mimarist*, sayı: 7, p.81-85.

Jacobs, J., 1961. Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı, (Çev.) Bülent Doğan, Metis Yayınları, 2011, İstanbul.

Jokela, M., Bleidorn, W., Lamb, M., Gosling, S., and Rentfrow, P., (2014), Geographically Varying Associations Between Personality and Life Satisfaction in the London Metropolitan Area, <http://www.pnas.org/content/suppl/2015/01/07/1415800112.DCSupplemental>, alındığı tarih 17.11.2014.

Jørgensen, J., 2004. Copenhagen: Evolution of the Finger Structure, < http://crdaln.documentation.developpementdurable.gouv.fr/documents/EQUTEX00010090/EQU TEX00010090_5.pdf>, alındığı tarih 13.4.2015.

Karaman, A., 1991. Toplu Konut Alanlarının Tasarımında Sosyo Kültürel Veriler: Bazı İlke ve Ölçütlerin Değerlendirilmesi, *Yapı*, Sayı:118, p.35-45.

Karssenberg, H. and Laven, J., 2012. The City at Eye Level, *The City at Eye Level: Lessons for Street Plinths*, p.10-21, (Eds.) M. Glaser, M. Hoff,

H. Karssenberg, J. Laven, J. Teeffelen, Eburon Academic Publishers, Delft, the Netherlands.

Kellert, S., Heerwagen, J., and Mador, M., 2008. Biophilic Design: The Theory, Science, and Practice of Bringing Buildings to Life, Hoboken, 2008, N.J: Wiley.

Khuu, S., Kidd, J. and Errington, J., 2010. The Effect of Motion Adaptation on the Position of Elements in the Visual Saltation Illusion, <researchgate .net/publication/47675554_The_effect_of_motion_adaptationon_the_ position_of_in_the_visual_saltation_illusion>, alındığı tarih 4.2.2015, *Journal of Vision vol.10*, sayı:12, p.1-14.

Kira, A., 1970. Privacy and Bathroom, *Environmental Psychology: Man and his Physical Setting*, p. 269-275, (Eds.) H.M.Proshansky,W.H.Ittelson, L.G. Rivlin, Holt Rinehart and Winston Inc., New York.

Komossa, S., 2010. The Dutch Urban Block and the Public Realm: Models, Rules, Ideals, Vantilt Publishers, 2010, Rotterdam.

Lang, J., 1987. Creating Architectural Theory, the Role of Behavioral Science in Environmental Design, Van Nostrand Reinhold, 1987, New York.

Lang, J., 1994. Urban Design: The American Experience, Van Nostrand Reinhold, 1994, New York.

Lawrence, R.J., 1987. Housing, Dwellings and Homes; Design Theory, Research and Practice, John Wiley and Sons Ltd., London.

Leupen, B. and Mooij, H., 2008. Housing Desing: A Manual, Nai Publishers, 2012, Rotterdam.

Lewis, S., 2005. Front to Back: A Design Agenda for Urban Housing, Elsevier Architectural Press, Oxford.

Lynch, K., 1960. Kent İmgesi, (Çev.) İrem Başaran, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011, İstanbul.

Lynch, K., 1962. Site Planning, MIT Press, 1966, Cambridge, Massachussets.

Lynch, K. and Hack, G., 1984, Site Planning, MIT Press, Cambridge, Massachussets.

Mace, R., 2010. Universal Design in Housing, http://www.tandfonline.com/loi/uaty 20, alındığı tarih, 22.11.2014.

Marshall, S., 2005. Streets and Patterns, Spon Press,2005, New York.

Maslow, A., 1943. A Theory of Human Motivation, *<http://psychclassics.yorku.ca/Maslow/motivation.htm>*, alındığı tarih 29.12.2014, *Psychological Review*, 50, p.370-396.

Mccluskey, J., 1979.Road, Form, and Townscape, Buetterworth-Heinemann Ltd., 1992, Oxford.

Newman, O., 1972. Defensible Space: People and Design in the Violent City, the Macmillan Company, Usa.

Niebuhr, B., 2011. Streets of Amsterdam, Lecture No.3, IP International Workshop, 28.2.2011, Amsterdam.

Norberg-Schulz, C., 1984. Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture, Rizzoli, New York.

Oktay, D., 2003. Konut Çevresinin Biçimlenmesi ve Toplumsal Boyut, *Mimarist*, sayı:7, p.73-76.

Olsson, L. and Loerakker, J., 2013. The Story Behind the Failure: Copenhagen's Business District Ørestad, <http://www.failedarchitecture.com/the-story-behind-the-failure-copenhagens-business-district-orestad/>, alındığı tarih 14.3.2014.

Özsoy, A., Altaş, N.E., Ok, V. and Pulat, G., 1995. Toplu Konutlarda Davranışsal Verilere Dayalı Nitelik Değerlendirilmesi, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu, İstanbul.

Özsoy, A., Altaş, N.E., Ok, V. and Pulat, G., 1996. Quality Assesment Model for Housing: A Case Study on Outdoor Spaces in Istanbul, Habitat International, volume 20-issue 2, p.163-173.

Özsoy, A., 2009. Toplu Konutlarda Tasarım Kalitesi, *Konut Sempozyumu 3-4 Aralık 2009*, TMMOB Mimarlar Odası, İstanbul Büyükkent Şubesi, p.117-128, İstanbul.

Özsoy, A., 2011. Toplu Konut Uygulamalarının Gelişimi-Bir Değerlendirme, *Ekoyapı Dergisi*, Sayı: 2011-1, p.42-46.

Özyol, B.G., 2002. Konut Yerleşimlerinde Alternatif Bir Doku Örneği: Çevre Blok, *Konut Kurultayı 22-23-24 Mayıs 2002*, p.343-353, TMMOB Şehir Plancıları Odası, İstanbul Şubesi, İstanbul.

Paalman, F., 2000. Kidnapping the Bijlmer, *Advances in Art and Urban Future Vol.1: Locality, Regeneration and Divers[c]ities*, p. 71-78, (Eds.) S. Bennett and J. Butler, Intellect Books, Portland.

Panerai, P., Castex, J., Depaule, J.C., Samuels, I., 2004. Urban Forms: the Death and Life of the Urban Block, Elsevier Architectural Press, 2005, Oxford.

Park, R.E., 1925. The City: Suggestions fort he Investigation of Human Behavior in the Urban Environment, *The City: Suggestions fort he Investigation of Human Behavior in the Urban Environment*, p.1-46, (Eds.) R.E. Park, E.W. Burgress, the University of Chicago Press, London, 1984.

Parr, A.E., 1970. In Search of Theory, *Environmental Psychology: Man and his Physical Setting*, p. 11-16, (Eds.) H.M.Proshansky,W.H.Ittelson, L.G. Rivlin, Holt Rinehart and Winston Inc., New York.

Paulen, F. and Amsterdamse Federatie van Woningcorporaties., 1992. Sociale Woningbouw Amsterdam Atlas=The Amsterdam Social Housing Atlas, Amsterdamse Federatie van Woningcorporaties, 1992, Amsterdam.

Per, A.F., Mozas, J., and Esteban, I., 2015. Why Density?, <http://aplust.net/tienda /libros/Serie%20Densidad/WHY%20DENSITY%3F#visor_preview > alındığı tarih 27.2.2015, *Density Series*, a+t research group.

Per, A.F., Mozas, J., and Arpa, J., 2011. Density is Home, http://aplust.net/tienda /libros/Serie%20Densidad/DENSITY%20%20IS%20HOME/, alındığı tarih 27.2.2015, *Density Series*, a+t research group.

Pines, M., 1971. A Child's Mind is Shaped Before Age Two, <boks.google.com.tr/ boks?id=a+child%27s+mind+is+shaped+before+age+two&source=on page&q=a%20child's%20mind%20is%20shaped%20before%20age% 20two&f=false>, alındığı tarih 3.12.2014, *Life Magazine*, Sayı: 1898, p.63-71.

Proshansky, H.M., Ittelson, W.H. and Rivlin, L.G., 1970. Freedom of Choice and Behavior in a Physical Setting, *Environmental Psychology: Man and his Physical Setting*, p. 173-183, (Eds.) H.M.Proshansky,W.H.Ittelson, L.G. Rivlin, Holt Rinehart and Winston Inc., New York.

Pulat Gökmen, G., 2014. *Dar Gelirliler için Konut Ders Notları*, İTÜ Mimari Tasarım Yüksek Lisans Programı.

Rapoport, A., 1969. House, Form, and Culture, Prentice-Hall, 1969, Englewood Cliffs, N.J.

Rowe, C. and Koetter, F., 1983. Collage City, Cambridge Press, Massachusetts.

Scanlon, K. and Vestergaard, H., 2007. Social Housing in Denmark, *Social Housing in Europe*, p.44-53, (Eds.) C. Whitehead and K.. Scanlon, LSE, London.

Scannell, L. and Gifford, R., 2009. Defining Place Attachment: A Tripartite Organizing Framework, <http://www.researchgate.net/publication/222185234_Defining_place_attachment_A_tripartite_organizing_framework>, alındığı tarih 30.3.2015, Journal of Environmental Psychology, 30, p.1-10.

Schaap, T., 2012. Plinths and Urban Design, *The City at Eye Level: Lessons for Street Plinths*, p.49-53, (Eds.) M. Glaser, M. Hoff, H. Karssenberg, J. Laven, J. Teeffelen, Eburon Academic Publishers, Delft, the Netherlands.

Scheer, B.C., 2010. The Evolution of Urban Form: Typology for Planners and Architects, the American Planning Association, Chicago.

Simonds, J.O., 1961. Landscape Architecture: the Shaping of Man's Natural Environment, McGraw-Hill Book Company Inc., 1961, New York.

Sommer, R., 1969. Personal Space, the Behavioral Basis of Design, Prentice-Hall Inc., Englewood Cliffs, New Jersey.

Stea, D., 1970. Space, Territory and Human Movements, *Environmental Psychology: Man and his Physical Setting*, p. 37-42, (Eds.) H.M.Proshansky,W.H.Ittelson,L.G. Rivlin, Holt Rinehart and Winston Inc., New York.

Svarre, B., 2014. Life in a Suburb: Take a Second Look, http://gehlcitiesfor people.dk/2014/03/20/life-in-a-suburb-take-a-second-look/, alındığı tarih 20.3.2014.

Tapan, M., 1996. Toplu Konut ve Türkiye'deki Gelişimi, Sey, *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme*, p.366-378, (Eds.) Y. Sey, Tarih Vakfi Yayınları, İstanbul.

Tekeli, İ., 1996. Konut Tarihi Yazıcılığı Üzerine Düşünceler, *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme*, p.6-14, (Eds.) Y. Sey, Tarih Vakfi Yayınları, İstanbul.

Thiel, P., 1997. People, Paths, and Purposes: Notations for a Participatory Envirotecture, University of Washington Press, Seattle.

Traub, R.E., 1972. Closure on Openness: Describing and Quantifying Open Education, < http://link.springer.com/article/10.1007%2FBF02137636>, alındığı tarih 3.12.2014, *Interchange*, 1974, Sayı:3, p.69-84.

Tutal, O., 1999. Toplu Konut Alanlarında Biçimsel Yapının Mekân Dizimi Yöntemiyle Değerlendirilmesi: Eskişehir Örneği, *İTÜ Doktora Tezi*.

United States Environmental Protection Agency., 2014. What is Open Space/Green Space, <http://www.epa.gov/region1/eco/uep/openspace.html>, alındığı tarih 6.1.2015.

Url-1. <http://www.richardrogers.co.uk/render.aspx?siteID=1&navIDs=1,4,25,55&showImages=detail&imageID=3362&showParent=true>, alındığı tarih 08.04.2015.

Url-2. <http://divisare.com/ projects/198381-Le-Corbusier- Unit-d-habitation-Marseille>, alındığı tarih 16.03.2015.

Url-3. <http://figur8.net/baby/2014/11/06/maslows-hierarchy-of-needs-and-how-it-relates-to-your-childs-education/>, alındığı tarih 30.04.2015.

Url-4. <http://www.allesduurzaam.nl/merken/merken_item/t/join_the_pipe>, alındığı tarih, 01.05.2015.

Url-5. <http://join-the-pipe.blogspot.com.tr/2012/03/join-pipe-service-team.html>, alındığı tarih, 01.05.2015.

Url-6. <https://maps.google.com/maps/myplaces?dg=feature>, alındığı tarih 13.02.2015.

Url-7. http://www.coutinho.nl/fileadmin/documenten/geschiedenisdidactiek/oefeningen/hoofdstuk_9/hp9.htm?PHPSESSID=rvgednlemn4ojssghjrvhbam15, alındığı tarih 02.05.2015.

Url-8. <http://www.dac.dk/da/dac-learning/netundervisning/arksite-kanon/vaerker/galgebakken/>, alındığı tarih 02.05.2015.

Url-9. <http://amsterdamming.com/2011/03/18/eastern-docklands-of-amsterdam/>, alındığı tarih, 13.12.2013.

Url-10. < http://repository.tudelft.nl/view/MMP/uuid:dcaba6c7-6d50-402f-b86c-2a55ea11214d/?fullscreen=1>, alındığı tarih 26.02.2015.

Url-11. <http://repository.tudelft.nl/view/MMP/uuid:311914f2-ba4a-4957-903a-52649fbf9baf/?fullscreen=1>, alındığı tarih 26.02.2015.

Url-12. < http://sustainablecitiescollective.com/urbantick/21698/think-big-copenhagen, alındığı tarih, 23.03.2014.

Url-13. <http://web.mit.edu/11.951/oldstuff/albacete/Other_Documents/Europe%20Transport%20Conference/local_public_transport/transport_impacts_1357.pdf>, alındığı tarih, 08.03.2015.

Url-14. <http://vd-k.eu/stedenbouwkundig-plan-het-funen-amsterdam/>, alındığı tarih 18.02.2014.

Url-15. <http://www.filozofia.bme.hu/materials/kerekgyarto/Hollandia/2012/DLA/kirandulas,%20gyujtott/Funen,%20Gyulovics%20I.pdfZ>, alındığı tarih 18.02.2014.

Url-16. < http://www.gwl-terrein.nl/?english>, alındığı tarih 29.01.2015.

Url-17. < http://www.kcap.eu/en/projects/v/gwl_terrein/>, alındığı tarih 18.02.2015.

Url-18. <http://vd-k.eu/haveneiland-ijburg-amsterdam/, alındığı tarih 13.04.2014.

Url-19. <http://kalden.home.xs4all.nl/verm/tour-k-amst-java-knsm.html>, alındığı tarih 17.01.2014.

Url-20. <http://bouillabaiseworkinprogress.blogspot.com.tr/2013/11/nieuwe-gebouwen-wennen-kennelijk-snel.html, alındığı tarih 02.03.2014.

Url-21. <https://amsterdamming.files.wordpress.com/2011/03/java-island-amsterdam.jpg>, alındığı tarih 17.01.2014.

Url-22. < http://www.soetersvaneldonk.nl/en/stedebouw/waterfront/java.html>, alındığı tarih, 05.01.2015.

Url-23. < http://www.muziekgebouw.nl/agenda/Nieuws/271/Parkeerdrukte_verwacht_zaterdag_17_mei/>, alındığı tarih, 05.01.2015.

Url-24. < http://homeusers.brutele.be/psteels/bs1.html>, alındığı tarih, 24.02.2015.

Url-25. < http://www.west8.nl/projects/urban_design/borneo_sporenburg/>, alındığı tarih 16.05.2015.

Url-26. <https://amsterdamming.files.wordpress.com/2011/03/java-island-amsterdam.jpg>, alındığı tarih 17.01.2014.

Url-27. <http://www.eikongraphia.com/?p=2287>, alındığı tarih 03.02.2015.

Url-28. <http://www.vandkunsten.com/dk/Projekter/Projekt/tingg%C3%A5rden-1/120-7.p>, alındığı tarih 24.05.2014.

Url-29. <http://www.vandkunsten.com/dk/Projekter/Projekt/tingg%C3%A5rden-2/12 2-7.p>, alındığı tarih 24.05.2014.

Url-30. < http://www.dac.dk/da/dac-learning/netundervisning/arksite-kanon/vaerker/Sølbjerg-have/>, alındığı tarih 15.02.2015.

Url-31. < http://www.housingprototypes.org/project?File_No=DEN002>, alındığı tarih 15.02.2015.

Url-32. <http://mortenjust.com/huse/show_house.php?id=61>, alındığı tarih 02.05.2015.

Url-33. <http://www.soetersvaneldonk.nl/en/stedebouw/waterfront/sluseholmen.html>, alındığı tarih 14.02.2015.

Url-34. < http://www.archdaily.com/330652/sluseholmen-arkitema-architects-sjoerd-soeters/5118decbb3fc4bc2d0000024_sluseholmen-arkitema-architects-sjoerd-soeters_sluseholmen-2686_red_ast-jpg/, alındığı tarih 14.02.2015.

Url-35. < http://www.housingprototypes.org/project?File_No=DEN001>, alındığı tarih, 07.05.2014.

Url-36. < http://orestad.net/sites/default/files/documents/grundejerforeningen-oerestad-city/strategiplan_oerestad_city_2009-2013.pdf>, alındığı tarih 21.02.2015.

Url-37. < http://www.orestad.net/>, alındığı tarih 06.03.2015.

Url-38. <http://www.bt.dk/krimi/bande-ekspert-frygter-ikke-ny-stor-bandekrig>, alındığı tarih 06.03.2015.

Van der Ham, S., 2012. Hybrid Zones, *The City at Eye Level: Lessons for Street Plinths*, p.82-85, (Eds.) M. Glaser, M. Hoff, H. Karssenberg, J. Laven, J. Teeffelen, Eburon Academic Publishers, Delft, the Netherlands.

Van der Werf, J., Zweerink, W. and Van Teeffelen, J., 2012. History of the City Street and Plinth, *The City at Eye Level: Lessons for Street Plinths*, p.22-33, (Eds.) M. Glaser, M. Hoff, H. Karssenberg, J. Laven, J. Teeffelen, Eburon Academic Publishers, Delft, the Netherlands.

Van Dorst, M.J., 2005. Privacy Zoning, the Different Layers of Public Space, *Spaces, Spatialty and Technology*, p.97-116, (Eds.) P.Turner and E.Davenport, Springer Press, the Netherlands, 2005, 97-116.

Van Langelaar, T. and Van der Spek, S., 2012. Walking Streams and the Plinth, *The City at Eye Level: Lessons for Street Plinths*, p.86-93, (Eds.) M. Glaser, M. Hoff, H. Karssenberg, J. Laven, J. Teeffelen, Eburon Academic Publishers, Delft, the Netherlands.

Von Meiss, P., 1990. Elements of Architecture: From Form to Place, van Nostrand Reinhold Press, 1992, New York.

Wassenberg, F., 2006. The Integrated Renewal of Amsterdam's Bijlmermeer High-Rise, <http://repository.tudelft.nl/assets/uuid:f65657f2-be11-46fb-9310-e240ec526bc6/IzR_3_4_2006_Seite_191_202.pdf>, alındığı tarih 27.2.2015.

Westin, A., 1967. Privacy and Freedom, Atheneum Books, 1970, New York.

Whyte, W.H., 1980. The Social Life of Small Urban Space, Conservation Foundation, 1980, Washington DC.

Woolley, H., 2003. Urban Open Spaces, Spon Press, 2005, New York.

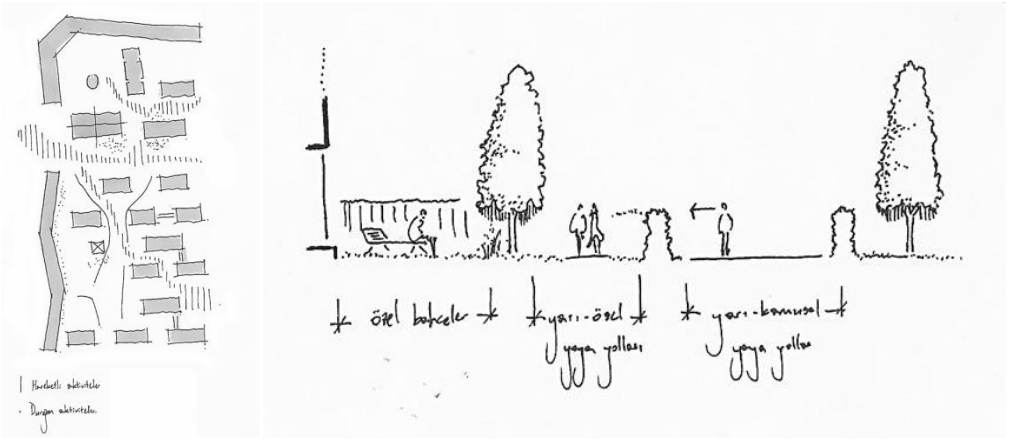
Kişisel Görüşme

Tinggården kullanıcısı (alt grup B-no.33), 19 Ağustos 2014

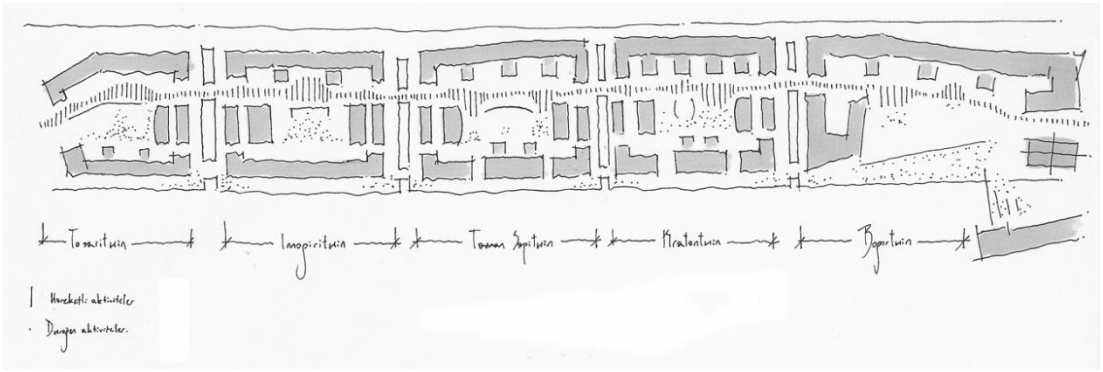
EKLER

EK A: Eskizler

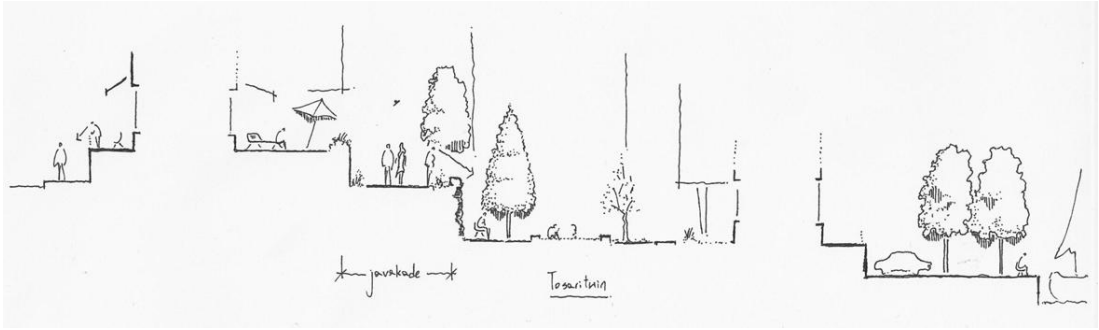
EK A

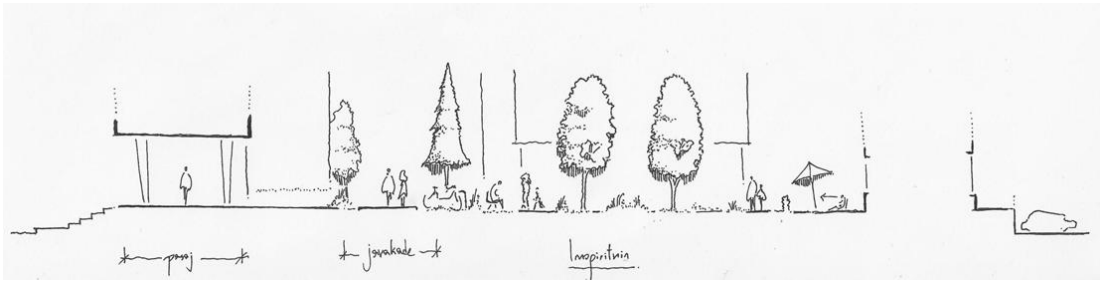
Şekil A.1: GWL-Terrein toplu konut yerleşiminde durağan ve hareketli aktivitelerin yoğunlaştığı bölgeleri ifade eden davranış haritalama çalışması ve farklı sosyal nitelikteki açık mekânları birbirinden ayıran sınırları gösteren kesit (Mangut, 2014)

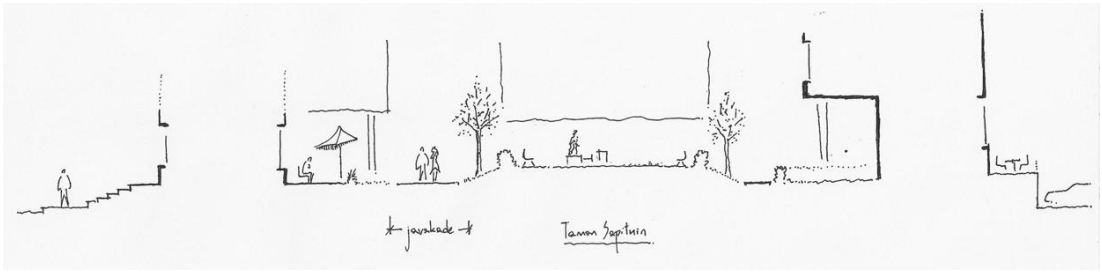
Şekil A.2: Amsterdam Doğu Liman Bölgesi Java toplu konut yerleşiminde durağan ve hareketli aktivitelerin yoğunlaştığı bölgeleri ifade eden davranış haritalama çalışması (Mangut, 2014)

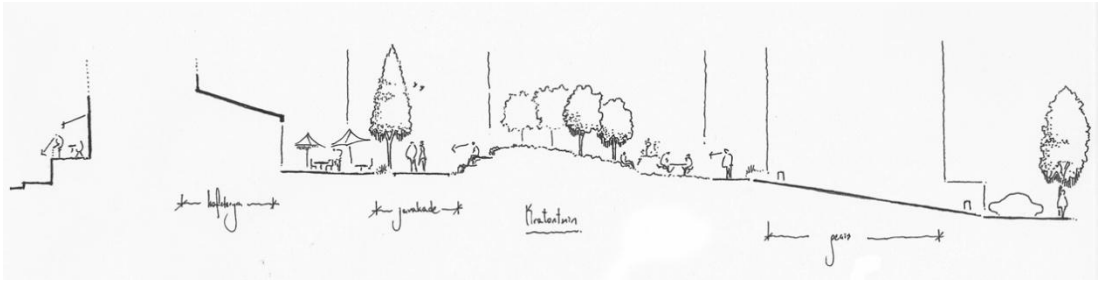
Şekil A.3: Amsterdam Doğu Liman Bölgesi Java toplu konut yerleşimi Tosarituin avlusu kesiti (Mangut, 2014)

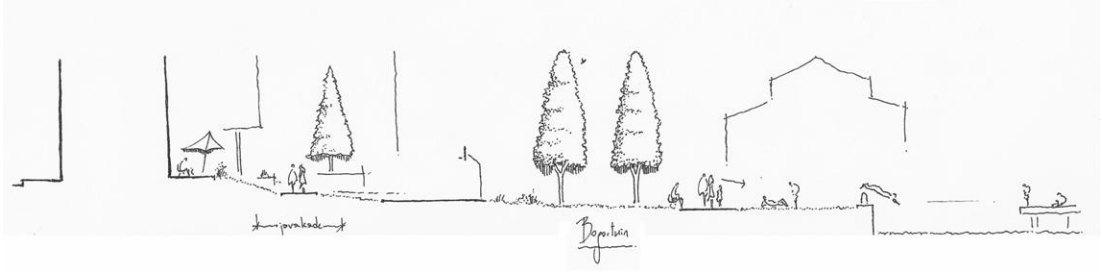
Şekil A4: Amsterdam Doğu Liman Bölgesi Java toplu konut yerleşimi Imogirituin avlusu kesiti (Mangut, 2014)

Şekil A.5: Amsterdam Doğu Liman Bölgesi Java toplu konut yerleşimi Taman Sapituin avlusu kesiti (Mangut, 2014)

Şekil A.6: Amsterdam Doğu Liman Bölgesi Java toplu konut yerleşimi Kratontuin avlusu kesiti (Mangut, 2014)

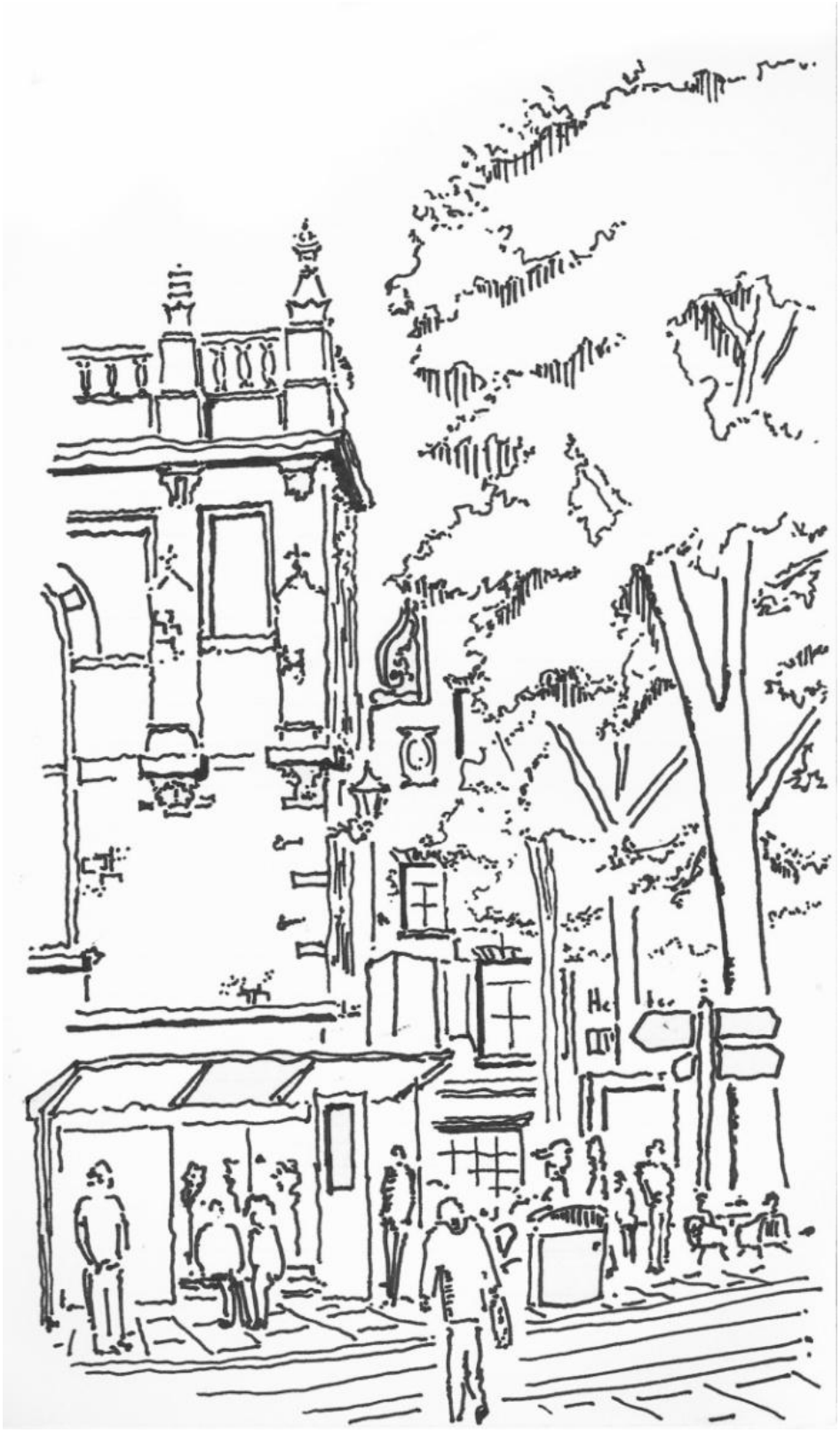
Şekil A.7: Amsterdam Doğu Liman Bölgesi Java toplu konut yerleşimi Bogortuin avlusu kesiti (Mangut, 2014)

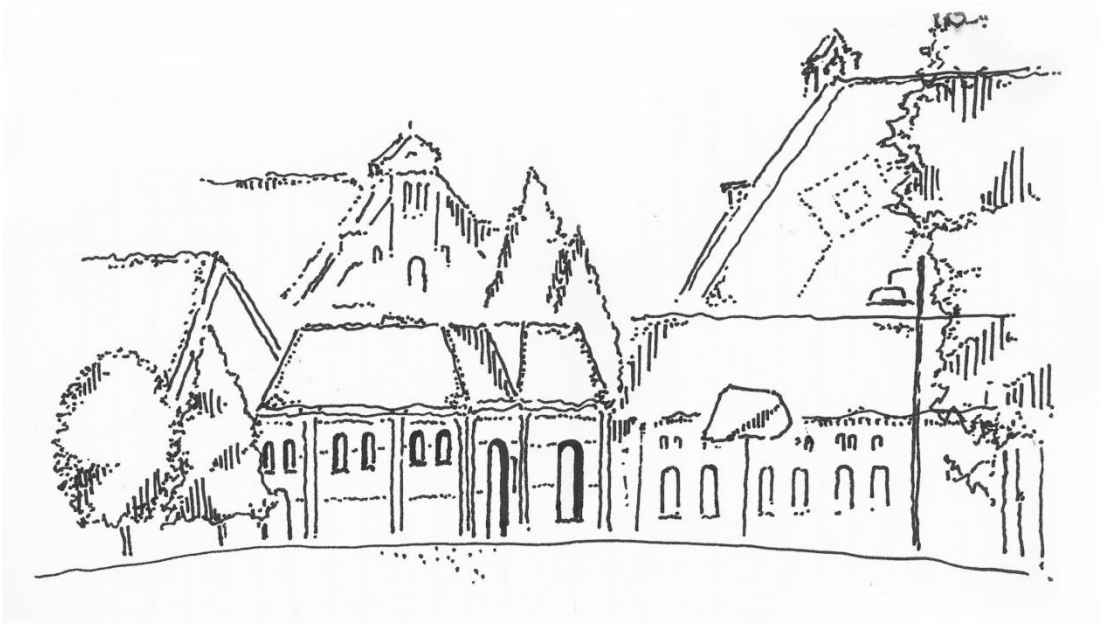
Şekil A.8: Amsterdam Doğu Liman Bölgesi Java toplu konut yerleşimi Bogorituin avlusuna ait eskiz perspektif (Mangut, 2014)

Şekil A.9: Amsterdam Doğu Liman Bölgesi Java toplu konut yerleşimi Taman Sapituin avlusuna ait eskiz perspektif (Mangut, 2014)

Şekil A.10: Leidseplein açık mekânı; Amsterdam (Mangut, 2014)

Şekil A.11: Westerpark ve kültürel amaçlarla kullanılan tarihi yapıya ait eskiz perspektif; Amsterdam (Mangut, 2014)

Şekil A.12: Sankt Jorgens So, Kopenhag (Mangut, 2014)

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad **:** Burak Mangut

Doğum Yeri ve Tarihi **:** İstanbul, 1990

ÖĞRENİM DURUMU:

Lisans **:** 2012, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü

MESLEKİ DENEYİM VE ÖDÜLLER:

- Çanakkale Belediyesi Sosyal Konutlar Mevkii Kentsel Yenileme Ulusal Mimari Proje Yarışması, 2014, Eşdeğer (2) Mansiyon.
- TAK 3x3 Moda Araştırma Projesi, 2013.
- Çanakkale Belediyesi Kent Meydanı ve Çevresi Düzenlemesi "Yeşil" Kentsel Tasarım Proje Yarışması, Yrd. Doç. Dr. Selim Velioğlu ekibi ile, 2013, 3. Mansiyon.
- Semt Kültür ve Sosyal Etkinlik Evi Serbest, Ulusal, Tek Aşamalı Mimari Fikir Yarışması, 2013.
- Şişli Halide Edip Adıvar Külliyesi Ulusal Mimari Proje Yarışması, 2012.
- Archiprix 2012 Türkiye, 2012, 3. Ödül.

YAYINLAR:

- **Mangut, B. and Ozsoy A.**, 2015. The Assessment of Open Spaces in Housing Settlements on Spatial and Behavioral Dimensions, *European Network For Housing Research 2015*, ISCTE-IUL, Lisboa, 28 June-1 July 2015.

- **Mangut, B.**, 2014. Bakırköy İş Bankası Mensupları Sitesi, İstanbul, 1967, Docomomo Türkiye Mimarlığında Modernizmin Yerel Açılımları X. Poster Sunuşları, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 31 Ekim-2 Kasım 2014.
- **Mangut, B.**, 2014. Uşak Belediyesi Hizmet Binası Projesi Yarışma ve Uygulama Süreci Üzerine, *Yarışmalar ve Mimarlık Sempozyumu 2014*, ODTÜ, Ankara, 9 Mayıs 2014.